

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM

**A magyar tisztikar érdekvédelmének fejlődése
(1989–2001)**

Doktori (PhD) értekezés

Budapest, 2002

Remek Éva

**A magyar tisztikar érdekvédelmének fejlődése
(1989–2001)**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

**Dr. Malomsoki József nyá. ezredes,
egyetemi tanár**

Budapest, 2002

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
I. A VÁLTOZÓ TÁRSADALOM.....	13
1. Az érdek	13
2. Az érdekképviselőt	15
3. Az érdekképviselő megjelenése a civil társadalomban	15
4. Az érdekszervezetek létrejötte és főbb típusai	18
5. A szakszervezetek	20
II. AZ ÁTALAKULÓ TISZTIKAR	25
1. Történelmi visszatekintés.....	25
2. Az állam és a tisztikar	27
3. A hivatásos intézmények kialakulása.....	30
4. A tiszt	32
5. A hadsereg szerepe a magyar történelemben	38
6. A tisztikar szociológiai jellemzői.....	40
6.1. Nemesi hadseregből polgári hadsereg	43
6.2. A két világháború vége között.....	45
6.3. 1945–1956	47
6.4. A Kádár-rendszer	48
III. A TISZTIKAR ÉRDEKVÉDELME A	
   MEGVÁLTOZOTT HADSEREGBEN.....	56
1. Az érdekvédelem megjelenése a hadseregben	57
2. Katonai érdekvédelmi szervezetek.....	62
2.1. A Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége és tevékenysége	62
2.2. A Csapatoknál Szolgálók Érdekvédelmi Szövetsége	66
2.3. A Katonák érdekvédelmi Szövetségének (KÉSZ)	
létrehozása (1990–1991)	66
2.3.1. Előzmények	66
2.3.2. A KÉSZ megalakulása és harca az alapvető jogok biztosításáért	68
2.3.3. A Szolgálati Szabályzat 10/A–E pontja megsemmisítése	74
2.3.4. A KÉSZ és a szakszervezetek	75
2.3.5. A nyilvánosság szerepe	76
2.4. A KÉSZ megalakulásától a Honvédszakszervezetig 1991–1995.....	78
2.4.1. Működési feltételek megteremtése	78
2.4.2. A Honvédségi Érdekegyeztető Tanács (HOVÉT) megalakulása és	
tevékenysége	79
2.4.2.1. A HOVÉT megalakulása	79
2.4.2.2. A HOVÉT szerepe és tevékenysége	80
2.5. A katonák jogbiztonságának bevezetése és a KÉSZ törekvései.....	82
3. A KÉSZ és az FRDÉSZ	86
4. Az EUROMIL	86
4.1. A jövő kihívásai.....	88
4.2. Az EUROMIL működése	90
4.3. A Deutscher Bundeswehr-Verband (DBwV).....	91
4.3.1. A Szövetség.....	91
4.3.2. A munsterlageri alapítógyűlés.....	92
4.3.3. A Szövetség ma	94

4.4. A KÉSZ és az EUROMIL	96
6. A Honvédszakszervezet (HOSZ)	98
6.1. A HOSZ megalakulása	98
6.1.1. A HOSZ Szolgálati Törvény tervezettel kapcsolatos álláspontja	99
6.2. A jogbiztonság.....	100
6.2.1. Kilépés a HOVÉT-ból.....	101
6.2.2. Demonstráció	102
6.3. A HOSZ az EUROMIL-ben.....	104
6.4. A HOSZ és az FRDÉSZ.....	105
6.5. Az 1998. február 20–21–i rendkívüli Kongresszus és hatásai (Szolnok).....	106
6.5.1. A HÉF megalakulása.....	106
6.5.2. A szakszervezeti eszközök alkalmazásának kiteljesedése	107
6.6. Az 199. november 5–6–i Kongresszus és előkészítésének időszaka (Zánka)	109
6.7. A nyilvánosság szerepe a Honvédszakszervezet munkájában	110
6.8. A megújult HOSZ	111
6.9. A HOSZ jövőképe	115
ÖSSZEGZÉS, MEGÁLLAPÍTÁSOK, TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	117
BIBLIOGRÁFIA	124
MELLÉKLETEK.....	129

BEVEZETÉS

Kelet–Közép–Európában az 1989–90–ben bekövetkezett társadalmi megmozdulások hatására a térség kommunista diktatúrái összeomlottak, ezzel új fejlődési periódus indulhatott meg a régióban. Ebből adódóan az egyes országok lakosai és vezetői előtt három alapvető feladat várt megvalósításra. Létre kellett hozni a működőképes demokratikus jogállami intézményrendszert, a piacgazdaság feltétel rendszerét és azt a civil társadalmat, amely európai politikai kultúrával rendelkezik. Ezek a feladatok szervesen kapcsolódnak egymáshoz, ugyanakkor időbeli megvalósíthatóságuk nagyon is eltér egymástól.¹

A társadalmi változtatás igénye a magyar társadalomban is megjelent, amely az 1989. évi alkotmánymódosításban manifesztálódott. Az Országgyűlés az 1989. évi alkotmánymódosítással az európai normáknak megfelelően szabályozta a magyar állam berendezkedését, az emberi és állampolgári jogokat, a tulajdonhoz való jogot, szétválasztotta a hatalmi ágakat. A politikai akaratnak megfelelően, először a politikai alrendszer működéséhez szükséges törvényeket dolgozták ki. Ezt követték a gazdaság átalakítását, a piacgazdaságra való áttérés jogi feltételeit biztosító törvények. Ezzel a társadalomnak és a gazdaságnak jogilag megteremtődött a mozgásszabadsága. Az átalakuló kelet–közép–európai országoknak azonban igen súlyos gazdasági és társadalmi problémákkal kellett szembe nézniük. Ahogy Ralf Dahrendorf német szociológus (Bayer, 1999. 278. p.) írta, a piacgazdaság megteremtése előtt át kell menni a “síralmak völgyén”: ezalatt gazdasági nehézségek sora, infláció, munkanélküliség, szociális válság kíséri az utazót, mielőtt a “fogyasztóbarát kapitalizmus” gyümölcseiből részesedhetne.

Az értekezés címéül választott téma kifejtése során képet szándékozok adni arról, hogy Magyarországon hogyan és milyen eredménnyel tudta megvalósítani önmagát a társadalom egy rétege, a tisztikar, majd hogyan élte meg a rendszerváltozással járó

---

¹ Ralf Dahrendorf német szociológus mutatott rá arra, hogy a jogállam megteremtése hat hónapot, a piacgazdaság kiépítése legalább hat évet, a civil társadalom létrejötte akár hatvan évet is igényel. Ebben a folyamatban természetes a bizonytalanság, bizonyos mértékű tévedés, de mindenképpen arra kell törekedni, hogy az minimális legyen. Ráadásul fennáll a dogmatizmusra való hajlam. Lásd: G. Márkus György: Veszedelemes viszonyok c. írása Figyelő, 1992. április 23. 6. p.

nehézségeket. A társadalmi átalakulás folyamatát nem célozom bemutatni, hiszen a folyamatot dokumentáló és elemző munkák száma itt felsorolhatatlan.²

Tanulmányok, résztanulmányok sora foglalkozott és foglalkozik az elmúlt több mint tíz esztendő “katonatársadalmának” változásaival is: a haderő eredményes működésével, a “katonatársadalom” társadalmi integrációjának elvével, az átalakuló hadsereg humán jellegével. Mára már nyilvánvalóvá vált, hogy ez a változás, átváltozás hosszú évtizedekig tartó, konfliktusos folyamat lesz, amely lépésről lépésre halad, de megy előre. Ezt a folyamatot elfogadó, új szemléletre van szükség. Ez a humán szféra egészét átfogó megújítást jelenti, de mit jelent az érdekképviselés, érdekvédelem terén?

Hipotézis:

1. A társadalmi változások – a társadalomban uralkodó termelési, fogyasztási és érintkezési módok változásai – a magyar tisztikart sem hagyták érintetlenül. Ennek megfelelően az átmeneti időszak demokratikus jogállamában az alulról szerveződő érdekképviseléssel a tisztikar olyat valósított meg, ami a rendszerváltást megelőzően nem létezett. A jog nem biztosította ennek a lehetőségét.
2. A rendszerváltás folyamatában, a napjainkban is tartó átmenet során, lehetővé vált a katonának, mint “egyenruhás állampolgárnak” a megjelenése. A politikai elit számára a katonák, ezen belül a tisztikar érdekeinek manifesztálása nem volt fontos. Ezzel kialakult politikai vákuumban megnyílt a lehetőség a katona számára jogfosztottsága megszüntetésére és a társadalom egyenrangú tagjává válására.
3. A megváltozott környezetben, a kialakuló polgári társadalomban a katona is értékesnek akarja tudni önmagát, érvényesíteni akarja érdekeit. Az átmenet időszakában azonban nincsenek optimális viszonyok, minden társadalmi réteg a saját érdekei érvényesítéséért lobbizik. A tisztikar érdekvédelmének – más társadalmi csoportokkal szemben – nincsenek előzményei, nincsenek kialakult módszerei, ezért úttörő szerepe volt azoknak a személyeknek, akik a hierarchián belül a demokratikus jogok érvényesítéséért felléptek.

---

² Bayer József: A politikatudomány alapjai, Napvilág Kiadó Budapest, 1999, 278. p.; illetve a könyv irodalomjegyzéke: 417–418. p.

Kutatási célok:

1. El kívánom végezni a kutatásokkal eddig fel nem tárt területnek, a Magyar Honvédségen belül a rendszerváltozás utáni időben létrejött érdekvédelmi szervezetek tevékenységének elemző vizsgálatát; társadalmi – történeti környezetbe ágyazva feltárni a tisztikar érdekvédelemmel kapcsolatos törekvéseit az előzményekkel és a jelenlegi helyzet elemző értékelésével együtt. Tisztázom azokat a fogalmakat, amelyek az érdekvédelem speciális területével és a tisztikar érdekvédelmével is kapcsolatosak.
2. Ezzel összefüggésben bemutatom, hogy az országban a gazdasági visszaesés, a terhek egyenlőtlen eloszlása, a társadalom kettészakadása és ebből adódóan a társadalom részét képező hivatásos katonák – kiemelten a tisztikar – helyzetének rohamos romlása is bekövetkezett a 90-es évek elején. A társadalom egészére vonatkozó megállapításokat jól illusztrálja Greskovits Béla tanulmánya³, aki a piacgazdaságra való áttérés és a vele járó demokrácia közötti feszültségről rajzol pontos képet. Dolgozatom szempontjából azért kiemelten fontos ez a kép, mert megállapítható, hogy a piacgazdasági átalakulásban a magyarországi eredmények jók, de ennek az ára a “szegény demokrácia” bizonyos korlátozottsága.⁴ Az új demokrácia egyszerre integrál és kirekeszt, amit a szerző az elitjellegű politizálásban, a pártok civil társadalom- és szakszervezet-ellenes politikájában lát megjelenni. A demokratizálódó társadalomnak jogos igénye volt, hogy a hadserege – a lehetőségeket és a kényszereket figyelembe véve – is demokratizálódjon, átalakuljon. Ez a törekvés megegyezett a hadseregben szolgálók érdekeivel is.
3. Ezzel összefüggésben nem kerülhetem meg a tisztikar helyzetének vizsgálatával összefüggésben a szakszervezetek problémáinak elemzését sem: feltárom a szerveződés dinamikáját, majd elemzem azokat a konfliktusokat, konfliktus megoldási módozatokat, amelyek az érdekvédő szervezetek és a politikai, illetve a katonai vezetés között jöttek létre. Ennek magyarázata, hogy

---

³ Greskovits Béla: Kétarcú demokratikus kapitalizmus Magyarországon. In: Kurtán-Sándor-Vass, 1998, 42–56. p.

⁴ Greskovits Béla: Kétarcú demokratikus kapitalizmus Magyarországon. In: Kurtán-Sándor-Vass, 1998, 42–56. p. “A piaci átalakulás folyamatos szociális feszültségei közepette az alapvető demokratikus

a hivatásos katonák a rendszerváltozás előtt nem rendelkeztek szervezet-alakítási, érdekvédelmi jogokkal, míg a változás után elérték, hogy mindezek alapjogokként illették meg őket. A rendszerváltozás alapvető ellentmondása, a politikai és a gazdasági rendszerváltás közötti időbeni eltolódás a hivatásos katonák számára is súlyos következményekkel járt. Ennek egyik oka, hogy a szervezetre jelentős terheket rótt, amelyeket részben az állomány terhére valósítottak meg. A másik ok pedig a hivatásos katonának a hierarchikus rendszer sajátosságaiból adódó alacsony szintű érdekérvényesítési lehetősége volt.

4. Feldolgozom a tisztikar érdekvédelmének nemzetközi összefüggéseit, feltárom az európai szervezeti rendszerbe való integrálódás szükségességét és okait. Bizonyítom, hogy az egységesülő Európa jövőbeli egyik legfontosabb területén, a szociális párbeszéd intézményeiben a magyar katonatiszteknek szerepük lehet, amelynek elmaradása biztonsági kockázatot rejt magában.
5. Megvizsgálom, hogy a jövőben létrehozásra kerülő hivatásos hadseregben a szerződéses állomány tömeges megjelenése milyen módon hathat a tisztikar érdekvédelmére.
6. Célom továbbá, hogy az elemzésben felhasználjam a nyugat-európai országok egy részében, évtizedekkel régebben létrejött katona szakszervezetek, vagy kvázi szakszervezetek tapasztalatait. Valamennyivel terjedelmi okok miatt nem tudok foglalkozni, azonban a katona szervezetek európai szövetségével és a legnagyobb tagszervezetével foglalkozom.

A 90-es évek elején a demokrácia szükségességét nem vitatta senki (G. Márkus György által idézett véleménykutatói adatok⁵). Akkor úgy tűnt, hogy a kapitalizmusnak nincs alternatívája. Az idő múlásával azonban egyre többen érezték, nem ilyen demokráciát, nem ilyen kapitalizmust akartak. A rendszerváltás sajátos ellentmondást hozott létre: mindenkinek biztosította az összes szabadságjogot, és ezzel szemben a munkavállalók – köztük a hivatásos katonák – többségének és családjaiknak fokozatosan romló életkörülményeket, létbizonytalanságot eredményezett (adatok G. Márkus írásában).

---

intézmények csak akkor verhetek gyökeret, ha a politikai rendszer azt is biztosította, hogy a kielégíthetetlen ...igények ne kapjanak erőteljes politikai képviselőt.” 54. p.

⁵ Lásd G. Márkus: 6. p.

Ez az ellentmondásos állapot meghatározta a szakszervezeteknek, mind az újonnan szerveződőknek, mind a régi szervezeteknek a mozgásterét. Választaniuk kellett, hogy pártoktól függetlenül valósítják meg tagságuk érdekeinek megjelenítését, vagy valamely politikai párt vagy pártszövetség mellett tevékenykednek tagságuk védelmében. Ezek a választási lehetőségek elméleti jellegűek, hiszen a mindenkori valóság módosítja az elméleti lehetőségeket. Politikamentes szakszervezet azonban nem létezik. Erről az állapotról írja Ágh Attila az 1990-es évek elején: “Magyarországon még a politika elavult, századbeli fogalma van használatban, amely a politikai életet az állami–intézményi szintre, a kormányzat–parlament–pártok makropolitikai szintjére szűkíti le. Ezért értelmes kérdésfelvetés a szervezett érdekcsoportok politikai fellépéséről, szerepéről, a kormányzathoz, a parlamenthez és a pártokhoz való viszonyáról meg sem fogalmazható.”⁶

Célkitűzéseimnek megfelelően foglalkozni fogok a demokratizálódó társadalomban átalakuló hadseregben a hivatásos katonák – kiemelten a tisztikar – helyzetének változásaival, a kialakuló lehetőségek és kényszerek hatásaként létrejövő szerveződési formákkal, a demokratizálódás, az átalakulás eredményeivel.

A demokratizálódás során megtörtént a honvédelem pártállami irányítási struktúrájának lebontása és a Magyar Honvédség beágyazása a parlamentáris demokrácia rendszerébe. Ez biztosította, hogy a Magyar Honvédség ne része, hanem eszköze legyen a hatalomnak, ne rendelkezzen önálló politikai szereppel, hanem hatékony politikai kontroll alatt álljon, felelős kormányzati irányítás jellemezze és alkotmányos garanciák védjék a pártérdekek nevében történő felhasználás ellen. A politika a katonai eszközt a diplomáciai eszköz mögé sorolta. A parlament deklarálta, hogy a Magyar Köztársaságnak nincs ellenségképe.⁷ Megkezdődött az érvényes nemzetközi szerződésnek (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe – Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés 1990.) megfelelő létszám és fegyverzeti keretek kialakítása, a hadsereg önálló nemzeti véderővé történő átalakítása.⁸

A védelmi költségvetést csökkentették, a védelmi ipart leépítették, a haditechnikai eszközparkot és a védelmi ipari kapacitásokat – az új védelmi ipari, fegyverzetpiaci és

---

⁶ Ágh Attila: Az érdekképviseletek nyomorúsága és a közpolitika anarchiája Magyarországon, *Gazdaság és Társadalom*, 1991/6. sz. 82. p.

⁷ Magyar biztonság- és védelempolitikai dokumentumok 1989–1998. Szerkesztette: Gazdag Ferenc Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet 1998, 49. p.

⁸ Uo.: 48/1991. (IX. 15.) OGY határozat 59. p.

beszerzési orientáció kialakításáig⁹ – a minimális működőképesség szintjére csökkentették. Elkezdődött, majd folytatódott a hadsereg nemzeti jellegének helyreállítása. Szimbólumait lecserélték, a civil társadalomtól való elzárkózását megszüntették, a nyilvánosságot a védelmi szektor korábban elzárt területeire beengedték.

A társadalmi átalakulás kezdeti időszakában a honvédelem politikai vezetése érdekének megfelelt, hogy a hadsereg fölötti ellenőrzést megszerezze. A politikai ellenőrzés birtokában végrehajtotta a hadsereg depolitizálását, létszám csökkentését, átalakítását, az alakulatok egy részének felszámolását vagy áthelyezését. Mindezt a tisztikarra nézve hátrányos, elavult 1971. évi 20. törvényerejű rendelet, illetve régi belső szabályzók, utasítások alapján végezte. A hadsereg átszervezése során a központi elképzelések és érdekek domináltak, a katonák egyéni és kollektív érdekeit nem vették figyelembe.

Érdekvédelmi szervezetek létrehozását a honvédségi belső szabályozók tiltották. Ezzel szemben voltak olyan bíróságok – a Veszprém Megyei Bíróság, a Pestmegyei Bíróság és a Fővárosi Bíróság – amelyek ezeket a szervezeteket bejegyezték. (Első Veszprémi Honvédegylet, Pusztavacsi Katonák Érdekvédelmi Egyesülete, majd a Katonák Érdekvédelmi Szövetsége). A katonák egy csoportja 1990-ben az Alkotmány Bírósághoz fordult a Szolgálati Szabályzat 10/A–E. pont alkotmányellenességének megállapítása és e rendelkezések törlését kérve. Ezzel csatlakoztak Sebők János tábornok, parlamenti képviselő beadványához. Az Alkotmány Bíróság az említett pontokat 1991-ben alkotmányellenesnek nyilvánította és határidőhöz kötve megsemmisítette.

A honvédelemről, a katonák jogállásáról szóló törvényeknek az Alkotmány előírásainak megfelelő kidolgozása késett, mert a honvédelmi törvény kétharmados volta miatt, hosszú politikai egyeztetést igényelt, s a jogállási törvények csak ezután következhetek. Ez a politikai akaratnak megfelelően történt.

Kutatási módszerek:

---

⁹ Magyarország, a Magyar Honvédség számára az 1999. évi washingtoni csúcsertekezleten elfogadott Védelmi Képességek Kezdeményezés (DCI) mutatta meg azt az irányt, amelyen haladva a jövő katonai műveleteinek megfelelő doktrínális és szervezeti kereteket alakíthat ki. Ezt a célt szolgálta az ún. Stratégiai felülvizsgálat és az ezt követő haderőreform elindítása, amely haderőreform összhangban van a DCI követelményeivel. Bővebben lásd: Remek Éva: A prognosztizálható biztonsági kihívások hatása a fegyverzetre és a technikára Új Honvédségi Szemle 2002/1. szám 11. p.

Az értekezésben bizonyításra váró tételek igazolására felhasználok a témával kapcsolatosan fellelhető jelentős mennyiségű irodalmat, valamint kutatásaim eredményeit. A kutatási eredmények között jelentősek azok az eredeti dokumentumok, amelyeket a katonai érdekvédelmi szervezeteknél találtam. Felhasználtam azokat az interjúkat is, amelyeket a Katonaszövetségek Európai Szervezete (EUROMIL), a Német Bundeswehr Szövetség vezetőivel, a Katonák Érdekvédelmi Szövetsége (KÉSZ) alapítóinak egy részével, a Honvédszakszervezet (HOSZ), a Csapatok Érdekvédelmi Szövetsége (CSÉSZ) és a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége (BEOSZ) vezetőivel folytattam.

Az értekezés három részből áll és az alábbi főbb kérdéseket tartalmazza:

- az I. rész az érdekképviselő, érdekvédelem kiépülésének elmélet–történeti kérdéseivel, az érdekképviselő megjelenésével, az érdekszervezetek főbb típusaival, azon belül is kiemelten a szakszervezetekkel foglalkozik; néhány példa bemutatása mellett alapvetően elméleti következtetéseket tartalmaz;
- a II. részben a tisztikar kialakulásának, jellemzőinek és szerepének történetét írom le, majd rámutatok azokra a lényegi átalakulásokra, amelyek az egyes történelmi időszakok meghatározó jellemzői voltak Magyarországon;
- a III. részben egyrészt bemutatom az alulról szerveződő érdekvédelem megjelenését a hadseregben az értekezés szempontjából igen jelentős dokumentumok alapján, másrészt elvégzem az összehasonlítást a különböző érdekvédelmi, érdekképviselői szervezetek között. Ezen túlmenően a nemzetközi összefüggések elemzése sem marad el. Ebben a fejezetben a rendszerváltozás utáni időszak tisztai érdekvédelmének intézményi kialakulását monográfiaként jelenítem meg.

Módszertanilag az első két rész leíró–analitikus jellegű, a harmadik rész elemző–értékelő monográfia. Történeti szociológia segíti a tisztikar kialakulásának és főbb jellemzőinek a bemutatását. A disszertáció elkészítésekor nagymértékben használtam Prof. Dr. Szabó János ez irányú publikációit és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Szociológiai Tanszékének kutatásait. Mivel a témával összefüggésben tanulmányok, elemzések a hazai tudományos életben ritkák, ezért saját hazai és nemzetközi kutatásaim eredményeként fellelt eredeti, forrás értékű dokumentumokra támaszkodtam, ahol ezek segítségével összehasonlító elemzést végeztem.

A kutatás végrehajtásában, illetve az értekezés összeállításában nyújtott segítségükért köszönetemet fejezem ki témavezetőmnek Dr. Malomsoki József ezredes úr, egyetemi tanárnak, aki magas szintű követelmény-támasztással és gondoskodással elősegítette az értekezés elkészítését; tanszékvezetőmnek Dr. Szternák György ezredes úr, egyetemi tanárnak; Dr. Harai Dénes ezredes úr, egyetemi tanárnak; Dr. Teller Tamás nyá. ezredes úr, a hadtudomány kandidátusának; Dr. Vadász Sándor egyetemi tanár úrnak; Horovitz Ferenc nyá. ezredes úr a Katonák Érdekvédelmi Szövetsége egyik alapítójának, akik kitartóan követték és segítették az értekezés létrejöttét, valamint mindazoknak, akik munkámat valamilyen módon támogatták, segítették.

Az értekezés felhasználhatósági területei:

1. Dokumentum értékéből adódóan a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen oktatási segédanyagként katonaszociológia tantárgy keretében.
2. Az értekezésben említésre került különböző érdekvédelmi szervezeteknél, csoportoknál (HOSZ, BEOSZ, CSÉSZ, HODOSZ) ismertető kiadványként.
3. A tisztképzés valamennyi szintjén alapismeretként.
4. A Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar humán szakterületein.

I.

A VÁLTOZÓ TÁRSADALOM

A kelet–közép–európai társadalmi változások vizsgálata során meg kell határoznom a társadalmi változások mozgató elemeit. Ezek közül dolgozatom szempontjából a legfontosabbak az érdekképviselőhez, érdekvédelemhez kapcsolódó fogalmak.

1. Az érdek

Rousseau Társadalmi szerződése¹⁰ azzal a gondolattal kezdődik, hogy az ember szabadnak született, s mindenütt láncon van. A társadalomban élő embert a személyes szabadság és a kollektív szabadságjogok között feszülő ellentét fűzi láncra. A társadalmi érdek nem azonos a társadalom egyes tagjai vagy csoportjai érdekeinek pusztá, mechanikus összegzésével. Ez már egy olyan letisztult érdek, amely feloldotta az egyének és a csoportok gyakran ellentétes érdekeit. Rousseau szerint az ember önként lépett társadalmi szövetségre többi embertársával, de anélkül, hogy jogaiból bármit is feladott volna.

“Az érdek kifejezésnek kétségtelenül egoista melléköngéje van, és gyakran szembeállítják a közjóért folytatott önzetlen ténykedéssel.”¹¹ Az érdekek szükségletekben gyökereznek – akár egyének, akár csoportok esetében –, de az érdekek felismerése, kifejezése már politikai tett. Ezért az érdekek egyfelől objektívek, másfelől szubjektívek.

Az érdek (lat. interesse, id quod interest) fogalma a tudományos és a közéletletben egészen eltérő értelmezésben jelenik meg, ezért a teljesség igénye nélkül álljon itt néhány példa az érdek fogalmának meghatározására.

Kant szerint az érdek az esztétikától idegen. “A szép érdek nélkül tetszik.”¹²

---

¹⁰ Borbély Szilvia: A spanyol érdekegyeztetési etalon. Európa Fórum, 1994. dec. IV. évf. 4. sz. 92. p. A cikk írója Rousseau-t idézi, majd saját véleménye párhuzamba állítva a Rousseau-i gondolatokkal az, hogy ma is létezik társadalmi szerződés: a társadalom gerincét adó munkaadók és a munkavállalók közötti alkuban.

¹¹ Bayer: 225.p.

¹² Révai Nagy Lexikona VI. kötet Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság 1912. 586. p.

A jogi műnyelvben a valóságos vagyonsökkenés (felmerült kár) és az elmaradt haszon együttvéve. Több nemzetgazdasági író, különösen David Ricardo és Thomas Robert Malthusnak az emberi nyomorúság kiírthatatlanságáról hirdetett tanával szemben az érdek alapján keresték a gazdasági élet problémáinak megoldását.

Van, aki a legfőbb értékek közé sorolja az érdeket,¹³ mivel ez az egyik legmarkánsabb megjelenési formája az értéknek. Hozzátevé, hogy az érdek is addig érték, amíg követése sikeressé tesz.

Vannak olyan vélemények, amelyek szerint a saját részérdekeiket képviselő csoportok érdekkijáró munkájukkal veszélyeztetik a közjó érvényesülését. Az érdek valóban mindig részleges, konfliktust hordoz magában, “mert érdek csak ott van, ahol ellentét van” (Hegel).¹⁴

A közjó azonban a modern demokratikus felfogás szerint nem az egyes érdekektől elválasztható, azok fölött levő elvontság, hanem maga is a különböző érdekek küzdelméből, egyeztetésből születhet meg.

A hazai viszonyokra vonatkozóan jól használható az érdekértelmezések közül az, amelyikben meghatározó helyet foglal el “az érdekelismerés, a meglévő gazdasági és társadalmi érdekviszonyok – Ralph Dahrendorf kifejezésével élve – “vonatkoztatott konfliktuscsoportok” által való felismerése és belső tudatosítása, azaz a valóságos csoportérdekek pontos megértése és – akár intézményesített – politikai érdekközvetítésre való összegzése, rangsorolása”¹⁵.

Az érdekek vizsgálata során figyelembe kell venni, hogy maga az érdek “olyan személyiségi elem, amely legközvetlenebbül határozza meg az egyének, a csoportok politikai gondolkodását és magatartását”¹⁶. “A politikailag releváns egyéni érdektörekvések ... csoport-és közösségi viszonyokhoz kötődnek. ... Az azonos érdektörekvések csoportosulása, csoportérdekként való megjelenése szükségszerű azért is, mert mint csoportérdekek hatékonyabban képesek ... elősegíteni a csoportérdekként integrált egyéni érdek kielégítését. A politikai rendszerben ... a csoport-, réteg- és osztályérdekek jelennek meg, feszülnek egymásnak, kerülnek

---

¹³ Harai Dénes: Értékek, identitás és kommunikáció a védelmi szektorban. Biztonságpolitikai füzetek. Különszám Budapest, 1999. 45. p.

¹⁴ Bayer: 226. p.

¹⁵ Tóth Antal: Érdekviszonyok a magyar társadalomban a rendszerváltás után Politikatörténeti Füzetek XI. Budapest, Napvilág Kiadó 1998. 10. p.

¹⁶ Bihari Mihály-Pokol Béla: Politológia Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1992. 46. p.

konfliktusba egymással. A demokrácia alapkövetelménye, hogy az egyéni érdekek minél szélesebb, makrotársadalmi szintű csoport-, rétegérdekké integrálódjanak, így kezelhetővé váljanak.”¹⁷ A politikai vezetés által kezelhető érdektörekvések azok, amelyek más érdekekkel nyíltan szembekerülve megfogalmazódnak. Az érdekek különbözőségéből adódó hatások mindig jelen vannak a társadalomban, ezért ahhoz, hogy ezeket a hatásokat politikailag hatékonyan befolyásolni lehessen, fontos, hogy érdekképviselői fórumokon megfogalmazzák, ütköztessék, szelektálják az elképzeléseket. Ennek megvalósítására garanciát jelent a demokrácia intézményrendszere.

2. Az érdekképviselő

Az érdekképviselő meghatározott társadalmi csoportok érdekeinek nyilvános védelme állami, regionális és helyi szinten, illetve vállalatokon, intézményeken, szervezeteken belül. A demokratikus berendezkedésű országok politikai működésének természetes része az érdekképviselő, hiszen a döntés-előkészítési folyamatban az összes társadalmi csoport érdekeinek érvényesítését lehetővé teszik. Az érdekképviselő és a párttevékenység eltér egymástól. Amíg az érdekképviselői szervezetek, pl. a szakszervezetek elsősorban a közvetlen gazdasági, szociális érdekeket képviselik, addig a pártok elsősorban átfogó politikai-társadalmi programokat adnak, s kormányzati alternatívákat kínálnak.

3. Az érdekképviselő megjelenése a civil társadalomban

A szabad érdekszervezeti politika előfeltétele az egyesülési szabadságnak, mint alapvető polgárjognak a biztosítása. Ennek hiányában csak az államhatalom engedélyezi vagy tiltja, ösztönzi vagy gátolja az egyes érdekszervezetek létrejöttét és működését. Az államhatalom szerveinek és az érdekszervezeteknek az összekapcsolódását korporatizmusnak¹⁸ nevezzük. Időnként a pártok is ránehezednek az érdekszervezetekre, ez különösen nyilvánvaló az egypártrendszer esetében.¹⁹ A

---

¹⁷ Uo.: 47-48.p.

¹⁸ A fogalmat meg kell különböztetni a rendszerint a fasizmussal és a latin-amerikai diktatúrákkal asszociált korporativizmustól; bár szintén a foglalkozási ágak szerint érdekvérvényesítést helyez előtérbe, de ezt anti-demokratikus politikai gyakorlattal társítja. Mi a politika? Szerkesztette: Gyurgyák János Századvég, Budapest, 1994. 396. p.

¹⁹ Bayer: 226. p.

modern politika kezdetén elsősorban a munkás szakszervezetek megalakulását figyelte aggodalommal a polgári közvélemény. “Monopolszervezeteknek” nevezték őket.²⁰

Az érdekszervezetek fejlődésében igen eltérő modellekkel találkozhatunk az egyes országokban, amelyek a mai napig meghatározóak maradtak. Bár érdekszervezetek mindenhol léteznek, de nem egyformán erősek, s különbség mutatkozik az államhatalom és az érdekszervezetek kapcsolatában, illetve az érdekszervezetek szabadságának és autonómiájának fokában is. Amíg pl. Angliában és Észak–Amerikában az érdekszervezetek teljesen önálló módon tevékenykednek és lépnek kapcsolatba egymással, addig Németországban az állam kezdettől fogva nagy szerepet játszott az érdekszövetségek segítségével, miközben engedélyhez kötötte működésüket. Az előbbi a pluralista, az utóbbi a korporatív²¹ érdekszervezeti modellbe tartozik.

Az érdekszervezetek megjelenése, tevékenysége és politikai szerepe a politikatudomány fontos vizsgálódási területe volt, s ma is az.

A huszadik század elején az “amerikai pluralisták”²² a politikát, mint olyan csoportok küzdelmét mutatták be, amelyek különböző érdekeket követő, szervezetbe tömörülő polgárok csoportjai, akik folyamatos versenyben vannak a kormányzati hatalom befolyásolásáért. Eközben nyomást gyakorolnak a kormányzati vezetőkre a számukra megfelelő döntések meghozataláért. Az irányzat képviselői szerint minden érdek megjelenhet, s résztvevője lehet ennek a versenynek. Az elmélet bírálói szerint egyes érdekek rejtve maradhatnak, ezek az ún. latens érdekek. A pluralisták véleménye azonban az, hogy ha egy érdeket az emberek elég fontosnak tartanak, akkor azért előbb vagy utóbb, de fellépnek védelmében. A társadalom csoportjainak sokféle érdeke van, az egyének egy időben akár több szervezetnek is tagjai lehetnek (átfedő tagság), és ez sajátos társadalmi egyensúlyt eredményez.²³

Az érdektörekvések konfliktusos természete szükségszerűvé teszi az azonos érdektörekvések csoportosulását, csoportérdekként való megjelenését. Ez a fajta érdek hatékonyabban képes háttérbe szorítani a vele szemben ható egyéni és

---

²⁰ Uo.: 224. p.

²¹ A “kompromitált” tekintélyuralmi államkorporatizmussal szemben a mai “neokorporatizmus” demokratikus jellegű. Az érdekképviselőt önkéntes, demokratikus részvételen alapul. Kialakulásának előfeltételei: a benne résztvevő érdekegyesületek jól szervezettek legyenek, erős és alkuképes csúcsszervekkel, jelentős tagsággal rendelkeznek. Vö. Bayer József: A politikatudomány alapjai Napvilág Kiadó, Budapest, 1999., 240-241.p.

²² Uo.: 224. p.

²³ Uo.: 224–225. p.

csoportérdekeket és elősegíteni a csoportérdekként integrált egyéni érdekek kielégítését. A csoportérdek minőségileg más, mint az egyéni érdek, de csak azokból eredeztethető. Az egyéni érdekek csoportérdekké integrálódása folyamatában leválnak az egyénekről, az integrálódott csoportérdekek viszont a konkrét egyének tudatában, mint egyéni érdekmozgások tudatosulnak és válnak az egyén érdekszerkezetének tartalmává. A politikai rendszerben a letisztult és lényegkoncentrált csoport- és rétegérdekek jelennek meg.

Az érdekek konfliktusos természetéből következik, hogy politikai akaratként való megfogalmazásuk során minden esetben felszínre hozza a vele szemben ható csoportérdekeket. Az egymással szemben ható érdektörekvések elősegítik a saját csoportérdekek pontosítását, a közöttük fennálló ellentmondás tisztázását, kiegyensúlyozását vagy megszüntetését.

“Az érdekek ütköztetésével egy időben az érdekek integrálódása is lejátszódik. Azok az érdekek képesek konfliktusok vállalására, amelyek előzetesen csoport vagy rétegérdekként összegződtek. Az érdekinTEGRÁLÓDÁS növeli meg legjobban a konfliktusvállalás és végigharcolás képességét. Makrotársadalmi szinten az érdekinTEGRÁCIÓ legfőbb eszköze a politikai szervezet. A politikai szervezetben integrálódott csoportérdekek a leghatékonyabb politikai fegyvert, a szervezeti fegyvert adják tagjaik kezébe a saját egyéni érdekeik érvényesítésére, más csoportérdekekkel való konfliktusok vállalására és az érdekkonfliktusok sikeres végigharcolására.”²⁴ Ebben az értelmezésben nemcsak a politikai pártokat, hanem az érdekképviseleti szervezeteket is a politikai szervezetek – bár az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény társadalmi szervezetek kifejezést használ – közé sorolhatjuk. A politikai pártot és az érdekképviseleti szervezeteket, mint politikai szervezeteket az különbözteti meg, hogy a politikai pártok célja a hatalom megszerzése vagy megtartása, míg az érdekképviseleti szervek nem törnek hatalomra, nem céljuk hatalmi pozíció elfoglalása. A politikai pártoknak a társadalom minden fontos területére vonatkozóan kell, hogy legyenek programszerű célkitűzései, ezzel szemben az érdekszervezetek csak egy-egy terület érdekkonfliktusainak megvívására készülnek fel. A politikai pártok és az érdekszervezetek közös vonása, hogy érdek-, és értékhordozók, a politikai hatalmat, a politikai döntéseket kívánják befolyásolni, s ehhez a befolyásoláshoz rendelkeznek a megfelelő politikai eszközökkel.

---

²⁴ Bihari – Pokol: 48. p.

Az érdekszervezetek alapvetően a funkcionális érdekképviselő elvén alapulnak. Ennek az elvnek az a lényege, hogy a társadalmi munkamegosztásból származó tagozódást tükrözi, szemben a területi vagy a pártjelleget képviselő elvével. Ebből ered az érdekvédelem megítélésének kettőssége: az állam szervei, a pártok, s hatásukra gyakran a közvélemény is miközben elismerik fontosságukat, mégis egyfajta bizalmatlanság övezi megítélésüket.

A funkcionális érdekképviselők politikai szerepével szembeni bizalmatlanságnak az az oka, hogy amíg a pártok is érdekeket fejeznek ki és képviselnek, programjuk és tevékenységük nyilvános, nyilvános politikai felelősséggel tartoznak a parlamenti politikában, az érdekszervezetek ezzel szemben olyan magánjogi testületek, amelyek nincsenek kitéve a szélesebb választótömeg ítéletének, és érdekérvényesítő tevékenységük csak részben zajlik a nyilvánosság előtt.²⁵ Ezért azzal vádolható, hogy politikai befolyást gyakorolnak, politikai felelősség nélkül.²⁶

4. Az érdekszervezetek létrejötte és főbb típusai

Az érdekszervezetek létrejötte az állami tevékenység körének kiszélesedéséhez kapcsolódik. A kapitalizmus és a nagyipari tömegtermelés kialakulásával egyre több termelési ág és foglalkozási csoport érezte annak szükségét, hogy érdekeit szervezett formában megjelenítse, illetve a kormányzattól segítséget kérjen a veszélyes konkurenciával szemben. Különböző iparos egyletek, "gyárosok"²⁷, az élelmiszeripar képviselői, a bányászati iparágak stb. létrehozták érdekszervezeteiket, s azt követelték a kormánytól, hogy megkérdezésük nélkül ne adjon ki olyan rendelkezéseket, amelyek aláássák egzisztenciájukat, illetve érzékenyen érintik érdekeiket. A másik oldalon a munkavállalók számára is létfontosságúvá vált érdekszervezeteik, szakszervezeteik megalakítása.

Ezt a tendenciát felerősítette a választójog kiterjesztése, kitéve a mindenkori kormányzatot a választói tömegek és a szervezett érdekcsoportok folyamatos nyomásának.

---

²⁵ Bayer: 225. p.

²⁶ Ez az ún. "kvázipárt". Bővebben G. Márkus György id. cikke 6. p.

²⁷ Külön említésre érdemes a Richard Cobden (1804-1865) által alapított Gabonatörvény Elleni Liga, ami a pragmatikus szemléletű brit gyárosok közvetlen érdekképviselőt látta el. Vö. 19. századi egyetemes történet 1789-1890 c. Korona Kiadó, Budapest, 1998, 366.p.

Az érdekszervezetek sokféle fajtájának osztályozására nem létezik semmilyen logikailag kényszerítő erejű séma. Általában az a gyakorlat, hogy a meglévő sokaságukat különböző szempontok szerint laza csoportokba tagolják. Gabriel Almond²⁸, az érdekcsoportok egyik legismertebb teoretikusa négyféle csoportot különböztet meg:²⁹

1. "Anonikus"(rendezetlen) érdekcsoportok: az érdekek csak alkalmanként jelentkeznek közös érdekként, pl. tüntetések, gyűjtogatások, fosztogatások.
2. Nem szervezett érdekcsoportok, a közös érdek nem tudatosan eléggé ahhoz, hogy formális szervezetet hozzanak létre, pl. területi, nyelvi, kulturális vagy vallási közösségeként.
3. Intézményi érdekcsoportok, ahol a közös érdeket egy formális nagy szervezet összefogja, és egy specializált intézményt hoz létre a saját érdekképviselésére, pl. lobby, nyomásgyakorló csoport.
4. Szervezett érdekcsoportok, amelyekben tudatosan a közös érdek, és formális szervezatként is megjelennek, hierarchikus belső felépítettséggel mint érdekképviselők (szakszervezetek, kamarák).

Hazai kutatóink egyike, Bayer József, pl. Klaus von Beyme osztályozását fogadja el.³⁰

A vállalkozók (munkáltatók) szervezetei: céljuk kezdettől a kormányzati döntések befolyásolása volt abból a célból, hogy vállalkozásaiknak előnyöket biztosítsanak. Befolyásuk azon alapul, hogy az államok és kormányaik hatalma és dicsősége nagymértékben a gazdaság, az üzleti élet virágzásától függ; ez önmagában is elég ahhoz, hogy a politikai hatalom birtokosai szívesen engedjenek a gazdaság forrásait megnyitó vállalkozói csoportok befolyásának, miközben foglyaivá is válhatnak azok üzleti érdekeinek.

A vállalkozói szervezeteknek a kedvező kereskedelmi, adózási feltételek kiharcolása mellett a másik fő célja kezdetektől fogva a szakszervezetek elleni

---

²⁸ Gabriel Almond: amerikai társadalomkutató. Vö. Chances of Democracy in the East Central European Region, Movement towards Autonomy by Erika, Törzsök, www.hungary.com/channelus/lib/autonomy/aut03.htm

²⁹ A csoportosítást Ágh Attila: Közpolitika c. tanulmánya idézi. In: Mi a politika? Szerkesztette: Gyurgyák János Századvég Kiadó, Budapest, 1994. 113. p.

³⁰ Bayer: 228. p.

szervezett fellépés volt, amelyhez az államhatalom segítségét is igénybe vették. Elérték pl., hogy a bérmunkások szervezkedését sokáig törvény tiltsa, s valóban hosszú idő múlva tudták csak a szakszervezeteket legalizálni. A jól szervezett és nagy befolyással rendelkező nagy vállalkozó érdekszervezetre példa az amerikai National Association of Manufacturers, a német Bund Deutscher Industriellen, vagy a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége.

A munkáltatói szervezetek befolyása a kormányhatalomra elsősorban gazdasági súlyuktól függ. Országoként eltérő a szervezettségük és a befolyásuk. A szervezettségi fok azonban itt soha nem volt olyan fontos, mint a szakszervezeteknél, mert a nagyvállalkozók tőkeereje miatt viszonylag kevés nagy szervezet is képes lehet nyomásgyakorlással olyan intézkedéseket és törvényi feltételeket kiharcolni a kormányzattól, amelyek azután a többieknek is javára szolgálhatnak. Természetesen a munkavállalók is sokféle törekvést képviselhetnek, a vállalkozók egymással is versenyben állnak. Népi hiedelem, hogy a politikát a leggazdagabb emberek úgy irányítják, hogy összedugják fejüket, és megmondják az elnöknek vagy a kormányfőnek, hogy mit tegyen, különben megbuktatják a kormányt. A valóságban azonban ez nem ilyen egyszerű, hiszen a gazdaság és az állam közötti kapcsolat intézményesen közvetített.

A nagy vállalkozó érdekeltségek politikai befolyására utal a katonai–ipari komplexum fogalma is, amelyet eredetileg Dwight, Eisenhower amerikai elnök vezetett be a politikai szóhasználatba. A fogalom arra utal, hogy a modern gazdaság jelentős és kiterjedt ágazatában, a hadiiparban érdekelt vállalkozó szervezetek, valamint a katonai és politikai vezetők között szoros kapcsolatok alakulnak ki, amelyek demokratikusan ellenőrizhetetlenné válnak.³¹

5. A szakszervezetek

A munkavállalók elkülönült szervezetei tömegesen csak az első ipari forradalom³² korában alakultak ki. Az ipari munkásság kialakulásával, nagy munkástömegek városi

---

³¹ Uo.: 231. p.

³² Az ipari forradalom fogalmán azt a folyamatot értjük, amikor a kézimunkán alapuló manufaktúrát és hagyományos háziipart felváltja a gyárakba, üzemekbe koncentrált és gépek segítségével folyó termelés. Ennek bölcsője: Nagy-Britannia. Az angol gazdaságtörténészek a folyamat kezdetét az 1760-80-as évekre teszik, s az 1850-es évvel tekintik befejezettnek. Egyesek szerint nem helyes ipari forradalomról beszélni, inkább felgyorsuló ipari fejlődésről helyesebb szólni. 19. századi egyetemes történet 1789–1890 Korona Kiadó, Budapest, 1998. Urbán Aladár: Nagy-Britannia 132. p.

koncentrálódásával párhuzamosan zajlott le a szakszervezetek létrejötte. A vidékről a városba áramló munkás tömegnek a megélhetést a munkabér jelentette, ezért vált számukra élet–halál kérdéssé a létalapjuk biztosítása, az emberhez méltó munkafeltételek, a meghatározott munkaidő, a foglalkoztatási garanciák kiharcolása. Ezért a szakszervezeti fejlődés igen változó eredménnyel folyt. Egy közös szervezet létrehozása anyagi áldozatokkal is járt és sok kockázatot rejtett magában.³³ A szakszervezetek társadalmi befolyását, eredményességét a munkásság helyzetének javításában sok tekintetben meghatározta az anyagi erejük és egyéb tulajdonuk, pl. a létesítményeik. Ez azért fontos, mert vagyonuk és tartalékaik arányában biztosíthattak tagjaiknak szociális segélyeket, szórakozási lehetőségeket, jogi védelmet, továbbá munkaközvetítést.

A szakszervezetek az önsegély elvére épültek. “Az anyagi támogatás alapját azok az összegek képezik, amelyek a tagoktól járulékok formájában befolytak, mert hiszen... harcát a munkásokon kívül más nem támogatja.”³⁴

A szakszervezetek létrejöttében fontos szerepet játszottak a munkáspártok is. A munkás tömegpártok a dolgozóknak az üzemi szinten túli, távlati érdekeit képviselték a politikai harcokban, miközben politikailag támogatták a napi érdekekért küzdő szakszervezeti mozgalmat. Magyarországon sokáig a szakszervezeti tagság egyet jelentett a szociáldemokrata párttagsággal, s csak később különült el világosan.

A szakszervezetek történeti fejlődése megteremtette az osztályharcos és a reformista szakszervezetek alternatíváját. Az előbbi a munkavégzés körülményeinek javítását egy jobb jövőndő társadalmi utópiájával kapcsolta össze,³⁵ amíg az utóbbi nem kapcsolódik közvetlenül pártpolitikához, inkább pragmatikus célokat követ. Jelszavukat jól kifejezi egy amerikai szakszervezeti vezető, aki arra a kérdésre, hogy mit akar a szakszervezet, egyszóval felelt: “többet”.³⁶ Az egyes országokban a szakszervezeti fejlődés eltérő rendszerei alakultak ki, a társadalmi körülményeknek megfelelően:³⁷

1. A versengő (“pluralista”) rendszer, amelyben rengeteg egymástól független érdekcsoport jön létre, amelyek élesen ütköznek és versenyeznek egymással a

---

³³ Uo.: 232. p.

³⁴ Sipos Péter. A szociáldemokrata szakszervezetek története Magyarországon MTA Történettudományi Intézete Budapest, 1997. 90. p.

³⁵ Munkásmozgalomtörténeti Lexikon, Szakszervezeti Lexikon: a szakszervezetek típusai.

³⁶ Bayer:233. p.

politikai érdekérvényesítésért. Ez a típus jellemző az Egyesült Államokra, ahol viszonylag gyengébb állam és lazább szerkezetű pártok nem szabályozzák részletesen a mezopolitika (a politika közszféra, az érdekcsoportok) működését.

2. Nem autonóm rendszer, amelyben az érdekképviseltek más, külső erőknek alárendeltek – pl. állami intézményeknek, egyházaknak, pártoknak, önálló dinamikájuk nem bontakozik ki úgy, ahogy történelmileg Dél-Európában történt.
3. Korporatista rendszer, ahol a szervezett érdekcsoportok teljesen kialakultak és önállósultak, de működésüket a hagyományosan erős állam behatóan szabályozza. Közjogi funkciókat is betöltenek, mint hagyományosan a kontinentális európai országokban.
4. Állami rendszer, amelyben az érdekképviselteket államosítják, vagy eleve az állam hozza létre őket, és a centralizált politikai rendszer egyik részeként teljesen alárendelik az államgépezetnek, mint a volt szocialista országokban, illetve egy korábbi variánsként a “hivatásrendiséget” szervezési alapelveként választó fasiszta Olaszországban és Spanyolországban.
5. A nagy történelmi modellek közül a “pluralista” (amerikai) és a “korporatista” (európai) játszik manapság modellteremtő szerepet az egész világban.³⁸

A korporatizmusról, jellemzőiről sok vita zajlik. A viták tanulságaiként az alábbi észrevételek tehetők:

1. A szegmentált–fragmentált társadalmakban hatékony technikának tűnik a korporatizmus elvének és a konszenzus–demokrácia elméletének összekapcsolása. Az első főképpen az ipari társadalmak törésvonalaira koncentrál, míg a második elsősorban az etnikai–, nyelvi–, kulturális és területi ellentmondások feloldására.³⁹
2. A korporatizmus három szintje különböztethető meg: a makro– (országos), a mezo–, (ágazati) és a mikro–, (a települési, intézményi) szint. A makroszférában továbbra is a pártok a főszereplők. A lényegi újdonság “a politikai élet

---

³⁷ Bővebben Ágh Attila: Közpolitika 114. p.

³⁸ Uo.: 115. p.

³⁹ Szekeres István: Érdekérvényesítés, érdekvédelem a hivatásos katonák szolgálati viszonyában Magyarországon Szakdolgozat ELTE Jogi Továbbképző Intézet 1994. 5. p.

mezoszférájának rohamos kiépülése és a politika terének, fogalmának rendkívüli kitágulása”.⁴⁰Az érdekszervezetek közjogi megjelenésre szert téve részeseivé válnak az állampolgárok szocializációjának, tevékenységük szakmai szabályozásának és ellenőrzésének, a társadalmi konszenzus megteremtésnek. Éppen ez az a terület, ahol a leglassúbb a fejlődés térségünkben, így Magyarországon is.

3. Az érdek nincs eleve kész állapotban a társadalomban, megszerveződés és artikulálódás nélkül nem is jön létre. Márpedig “Az érdek, ha nem tud megszólalni, akkor egyetlen hatalmas jajkiáltássá torzul”.⁴¹ Ez az államnak sem jó, így a korporatizmus létrejöttében az állam aktív szerepet játszik.

A korporációk ereje, érdekérvényesítési képessége függ (Ágh Attila–Claus Offe interpretációja alapján):⁴²

1. Az erőforrásoktól.
2. A képviseleti jellegüktől.
3. A szervezeti struktúráktól
4. A jogi helyzettől.

Az érdekszervezetek miközben tagságuk érdekeit képviselik, a személyes érdekeknek a politikai rendszerbe történő közvetítésével fontos közfunkciókat is betöltenek:

1. Az érdekszervezeti tagok érdekeinek összegzése és közös akaratuk megfogalmazása elősegíti kollektív identitásuk kialakulását.
2. A kollektív cselekvés elősegítésére különböző ösztönzőket használnak. Szakértői tanácsok, jogsegély, biztosítási szolgáltatások, a tagok közötti konfliktusok elsimítása, információk gyűjtése és továbbítása.
3. A kormány számára az érdekszervezetek kiszámítható partnerek, akikkel tárgyalni lehet, követeléseikre a kormány reagálhat, egy szabályozott

---

⁴⁰ Uo.: 6. p.

⁴¹ Uo.: 43. p.

⁴² Ágh Attila: A szervezett csoportok színrelépése és a közpolitika kialakulása *Mozgó Világ* 1992/4.sz. 37.p.

alkufolyamatban olyan megállapodást köthetnek, amely hosszú távon biztosítja az együttműködést.

4. Innen már csak egy lépés a korporatív érdekközvetítő intézmények kiépülése, amely a fejlett országokban a társadalmi béke alapjává lett.
5. A szakszervezetek működésének megvannak a törvényes keretei, azonban ezek között maradvá csak a saját tagságuknak és választott testületeiknek tartoznak felelősséggel, beszámolási kötelezettséggel. Emellett a szakszervezeti munkához tartozó néhány eszköznek kifejezetten rossz híre van, ilyen pl. az érdekkijárási, lobbizás.

Milyen politikai eszközök állnak az érdekszervezetek rendelkezésére?

1. Parlamenti részvétel.
2. Lobbizás.⁴³
3. A nyílt konfliktusok politikája.
4. A korporatív érdekközvetítés rendszere.
5. A globális gazdasági kihívásokra adott szakszervezeti válasz.

Összegzésül megállapítható, hogy a fent leírtak jelentős teret adnak az államnak, amelyben a korporatizmust és benne az egyes szervezeteket szabályozza. Ebből következik, hogy a szervezett csoportoknak két nagy típusa van: az egyik a piaci résztvevők (a termeléshez konkrét gazdasági érdekekkel kapcsolódók), a másik a közpolitikából élők típusa (közalkalmazotti, köztisztviselői csoportok, újabban pedig a "fegyveres közszolgálatiak is).⁴⁴

---

⁴³ Bihari – Pokol: 52. p.

⁴⁴ Európában még a hagyományos munkaadók-munkavállalók kettőse a meghatározó, mind kiterjedtebb a közfunkciót hordozó érdekszervezetek tere, sőt harmadik nagyobb csoportként jelentkezték a közérdekű szerveződések is (fogyasztók, környezetvédők, stb.). Bővebben lásd: Szekeres id. munka 7–8. p.

II. AZ ÁTALAKULÓ TISZTIKAR

A történelem folyamán valamennyi társadalom létérdeke a biztonság. Az embereket “a hatalomra, a gazdagságra és a biztonságra való törekvés motiválja”⁴⁵.

A hadsereg politikai szerepének, jelentőségének átalakulása mind a társadalom belső viszonyaiban, mind a nemzetközi kapcsolatokban hosszú történelmi fejlődés eredménye.

1. Történelmi visszatekintés

A történelmi folyamatok hatására, társadalmi szükségszerűségből kialakult állam⁴⁶ egyik alapvető feladata “a közösség és tagjainak védelme, az állam nemzetközi tekintélyének megőrzése, növelése, a saját létezésének megőrzése és elősegítése”⁴⁷.

Az ember társadalmi lény, csak csoportosan létezik és csak így tudja megvédeni magát. A történelem során a közösségek védelmi háborúik megvívására, illetve hódításaik megvalósítására szükség szerint ideiglenes fegyveres csoportokat, hadseregeket szerveztek. Ezekre a hadseregekre az ókori görög városállamokban – kivéve a spártaiakat –, a római birodalomban és a középkorban a zsoldosrendszer volt jellemző. A zsoldostiszt – mint vállalkozó – maga toborozta seregét, az a saját tulajdonát képezte, majd áruba bocsátotta. A XVII. században a nemzetállamok helyzete, a nemzeti uralkodók hatalma megszilárdult. Az uralkodók tartományaik megvédésére, uralmuk alátámasztására állandó hadseregeket állítottak fel. Ezekben a hadseregekben a közkatonák “elszerződött” önkéntesek, a tisztek nemesek voltak. Csak az állam toborozhatott, a tisztek pedig az állam állandó szolgálói lettek. Miután társadalmiasították a katonai funkciót, a hadsereg magánfennhatósága helyébe a nemzeti fennhatóság lépett. A hadsereg állami tulajdonba kerülésével az állam

---

⁴⁵ Samuel P. Huntington: A katona és az állam, Zrínyi Kiadó, Budapest 1994. 67. p.

⁴⁶ Az állammal kapcsolatos további ismereteket lásd Kiss J. László: A szuverenitás változó formái a nemzetközi kapcsolatokban: területiség, és funkcionalitás, állam és nemzet címmel Valóság 1995/3.

⁴⁷ Georg Jellinek: Általános államtan, Századvég Kiadó, Budapest 1994. 80. p.

hatékonyabban tudta ellátni feladatát az ország biztonságának megőrzésében, védelmi képességének fokozásában.⁴⁸

A XVIII–XIX. században a technológia fejlődése, az iparosodás kezdete és a népesség növekedése, a városiasodás térhódítása hozzájárult a funkcionális szakosodáshoz és a munkamegosztáshoz. A háború egyre bonyolultabbá vált. Létszámukban növekedtek, technikai eszközeiket tekintve korszerűsödtek a hadseregek és ezzel együtt fontosabbá váltak a társadalom számára. Komplex szervezetté alakultak, soraikban különböző szakmájú emberek szolgáltak, ami megteremtett egy új szaktudást, a tiszt szaktudását, aki a részek tevékenységét összehangolta, vezette. Így szükségszerűen létrejött a tiszt professzionalizmusa.

A katonai professzionalizmus kialakulását elősegítette, hogy a megerősödött nemzetállamok közötti versengés arra kényszerítette minden államot, hogy olyan szakértőkből álló állandó testületet hozzon létre, aminek tagjai a katonai biztonság érdekeit szolgálják, s ezek fenntartására elegendő erőforrást biztosítson. A professzionalizmus kialakulásának feltétele volt, hogy ezek a nemzetállamok fejlett kormányintézményekkel rendelkezzenek. A liberális, illetve demokratikus eszmények és pártok, valamint a modern jogállamiság – mint a fegyveres erők fölötti legitim hatalom egyetlen forrása – megjelenése tovább erősítette a katonai professzionalizmust. A társadalomban általánossá vált, hogy tiszt nemcsak nemesember lehetett, hanem bárki, aki a megfelelő iskolázottsággal és professzionális katonai tudással rendelkezett.

A nemzetállamok létrejötte, a közük levő konfliktusos helyzetek mind gyakoribb kialakulása és a tisztikar professzionalizmusa kialakulásának hatására a közkatonákat már nem tudták toborzás útján biztosítani. A toborzás kiváltására jogi lehetőségként létrejött az általános hadkötelezettség intézménye. A közkatonákat ettől számítva már sorozták. Így biztosítva volt az állandó hadsereg létszáma, és a nemzetállam valamennyi egészséges férfiját kiképezték harc megvívására, mely tovább erősítette az adott államvédelmi képességét. A hadseregszervezés jogilag rendezetté vált.

Megállapítható, hogy a ma korszerű hadserege is ilyen elven épül fel; az állam professzionális, bürokratikus intézményeként. A katonai intézményrendszert a

---

⁴⁸ Ocskán Mihály: A tiszt –, tiszthelyettes és hadköteles állomány munkügyi kapcsolatainak jelene és lehetséges jövője. Szakdolgozat. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. Humánmenedzsment Szak. 2000. 5. p.

társadalom biztonságát veszélyeztető fenyegetésre válaszként adandó funkcionális parancs és a társadalomban uralkodó intézmények következményeként kialakult társadalmi parancs határozza meg. A funkcionális parancs és a társadalmi parancs ütközése, kölcsönhatása és együttműködése határozza meg, hogy a katonai intézmények mennyire képesek ellátni funkciójukat, illetve mennyire lehet őket beilleszteni a társadalomba. Ha a katonai intézmények csak társadalmi értékeket tükröznek, akkor valószínűleg képtelenek hatékonyan ellátni katonai funkciójukat. Másrészt, ha a katonai intézményeket csak a funkcionális szükségesszerűségek formálják, akkor lehetetlenné válik beillesztésük a társadalomba.

2. Az állam és a tisztikar

A modern jogállam egyik célja, hogy “más társadalmi értékek legkisebb mérvű feláldozásával maximálja a katonai biztonságot”⁴⁹. Ennek a célnak az eléréséhez viszont a katonai és civil szféra viszonyának komplex egyensúlyát kell megteremteni. A civil és a katonai szféra viszonyában a meghatározó a tisztikar és az állam viszonya. Ebben a viszonyban ütköznek leginkább a funkcionális és társadalmi parancsnok, hiszen a “tisztikar a katonai struktúra aktív, irányító eleme, felelős a társadalom biztonságáért”⁵⁰. Az állam viszont “a társadalom aktív, irányító tényezője, s felelős az erőforrások szétosztásért a fontos értékek között”⁵¹. A katonák közül a tisztikar azért kap kiemelt szerepet az állam és a katonák viszonyában, mert ők az erőszak kezelésének, míg a tiszthelyettesek és hadkötelesek csak az alkalmazásának szakemberei. Az állam a tisztikaron keresztül biztosítja a hadkötelesek engedelmisségét.

Az állam szerepe a katonák érdekérvényesítési lehetőségeit nagyban befolyásolja. Sokkal nagyobb mértékben van hatással a katonák érdekviszonyaira, mint a politikai pártok befolyása. Napjainkra “...az érdekképviseleti szervek előrenyomulása csökkentette a pártok jelentőségét a politikai rendszer egészén belül...”⁵². Az érdekképviseleti szervezetek érdekérvényesítési esélyeik növelése céljából az állami döntések befolyásolását már nemcsak egy-egy politikai párthoz kötődve, követeléseik pártokon keresztüli továbbításával igyekeznek elérni, hanem közvetlenül lépnek fel az

---

⁴⁹ Huntington: 9. p.

⁵⁰ Uo.: 10. p.

⁵¹ Uo.: 10. p.

⁵² Bihari – Pokol: 246. p.

állami döntéshozók előtt. Az érdekegyesületek állami döntésekbe kapcsolódásának nem egyetlen csatornája a parlament, a közigazgatással is összekapcsolódnak (gondolok itt a minisztériumok mellett működő bizottságokra, fórumokra, amelyek a törvény-előkészítésben és más állami döntések előkészítésében megformálják és beillesztik a társadalom eltérő érdekeit). A politikai befolyás szempontjából legfontosabb érdekképviselői szervek a gazdasági szférában szerveződtek. Közülük is kiemelkednek a szakszervezetek, s velük szemben a munkáltatók érdekképviselői szervei.

Az érdekérvényesítésnek sokféle formája van, s szinte mindegyik előfordul minden politikai rendszerben. A spontán, burkolt, nem szabályozott érdekérvényesítés az érdekérvényesítés leghétköznapibb formája, erősen érzelmekkel telített, váratlanul tör ki. Gyakori formája munkabeszüntetés nélkül a munka lassítása, a teljesítmény visszatartása. Azon csoportok kezében hatékony érdekérvényesítő eszköz, amelyek stratégiai pozícióban vannak egy-egy munkafolyamatban.

A tárgyalásos érdekképviselő az érdekérvényesítés nem szervezeti formája, de előkészített csoportos érdekérvényesítő akció és eszköz. Nincsenek hosszadalmas tárgyalási folyamatok, többnyire nagy csoportok által alkalmazott eszköz.

Az érdekérvényesítés típusainak alkalmazását erősen befolyásolja az államforma (monarchia, diktatúra, prezidenciális vagy parlamenti köztársaság) a politikai rendszer hatalmi szerkezete (egy-, kettő- vagy többpólusú politikai rendszer) és a hatalommegosztás elvének megvalósulása.

A politikai alrendszer bináris kódja – a kormányon lévő pártelitből adódóan – a szavaznak rá/nem szavaznak rá (kormány/ellenzék). A politikai alrendszer minden beérkező információt e szerint szűr meg és saját kódjának, logikájának megfelelően alakít át és közvetít a többi alrendszer felé. Környezetével adaptív kapcsolatban van, tehát változó környezetéhez állandóan alkalmazkodik, miközben maga is változásokat idéz elő a környezetben. Értéke alapján különül el környezetétől. Inputjai a követelések és támogatások, outputjai az elvonások, a magatartások szabályozása, a javak és szolgáltatások, fontos státuszok elhelyezése, allokálása, elosztása, szimbolikus teljesítmények. A politikai alrendszer társadalomszervező tevékenységéből fakadóan hajlamos “parazitaként” beavatkozni a többi társadalmi alrendszer zárt önreprodukciójába. Funkcióját, irányítási tevékenységét nagyrészt a jogon keresztül valósítja meg.

Ebből következik, hogy a politikai akarat meghatározza a hadsereg modelljét, a társadalomban elfoglalt helyét. Ezáltal az elmúlt időszakban a szocialista hadseregeket az jellemezte, hogy a politika az autonómiát kizárta, a katonát jogon kívülre helyezte (a felső vezetés teljhatalmú, a beosztott jogfosztott). A társadalmi legitimációra nem volt érzékeny, nem a funkcionalizmus szerint szakosodott, az intézményi jelleget ideológiákkal töltötték ki. A nyugati és keleti hadseregek életmód modelljei közötti ellentmondásos “egyenlőtlenséget” elméletekkel, szimbólumokkal kompenzálták. A professzionalitást, a hivatásos jelleget csak elvi–politikai irányító jelleg mellett engedték.

Szabó János a nyugati típusú és a keleti típusú hadseregszervezést az alábbi vonásokkal jellemezte:⁵³

<i>a nyugati típusú hadseregszervezés</i>	<i>a keleti típusú hadseregszervezés</i>
<ul style="list-style-type: none"> – a társadalmi kontroll vállalása – a szakmai és személyes autonómiákat megőrzi – a katonát egyenruhás állampolgárnak tekinti – a társadalmi legitimációra érzékeny – a foglalkozáselvűség felé fejlődik – a társadalmi státusnak megfelelő életmódelemeket társít – a társadalommal való kölcsönös átjárásosság – a professzionalitás dominál 	<ul style="list-style-type: none"> – a társadalmi ellenőrzést hatékonyságrontó tényezőként kezeli – kizárja a szakmai és személyes autonómiákat – a katonát a jogon kívülre helyezi (fent teljhatalom, lent jogfosztottság) – a társadalmi legitimációra nem érzékeny – az intézményi jelleget szimbólumokkal, ideológiákkal tartja fenn – a hatalmilag kijelölt státusz és az ennek nem megfelelő életmódelemek eltérését ideológiákkal, szimbólumokkal kompenzálja – a társadalommal való kölcsönös átjárásosságot gátolja – az ideológiai–politikai megfelelés dominál

⁵³ Dr. Szabó János: A katonai felsőoktatás modern tendenciái a nyugati országokban: a katonai technikák elsajátíttatásától a szakértelmiségi tisztképzésig 167. p. In: A katonai felsőoktatás korszerűsítése (Tanulmánygyűjtemény), Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest, 1995.

A szerző véleménye szerint a modern társadalomban a tradicionális értékeket ápoló hadsereg fokozatosan átalakul: a nyilvánosság által ellenőrizhető, piaci értékekre támaszkodó, foglalkozási jellegű intézménnyé.

A politikai változás és az ebből adódó kényszerek Magyarországon is előtérbe helyezték a hadsereg változását. A Magyar Honvédség átalakulása folyamán közelít a nyugati hadseregek modelljei közül azokhoz, amelyek a katonát egyenruhás állampolgárnak tekintik. Jellemző rá a funkcionalizmus és a specializálódás, a társadalmi legitimitációra való érzékenység.

3. A hivatásos intézmények kialakulása

A politikai rendszer környezete két részből áll: a belső környezetből, mely az adott társadalom gazdasági, etnikai, kulturális, ökológiai stb. alrendszerait tartalmazza; a külső környezetből, ami a nemzetközi politikai rendszert jelenti.

Jelenleg Magyarország köztársaság, független demokratikus jogállam, amelyre a versengő többpártrendszer a jellemző. Magyarországon a legfelsőbb államhatalmi testület az Országgyűlés. A fegyveres erőkkel kapcsolatos legfontosabb szabályokat, normákat, eljárásokat az Országgyűlés határozza meg. Ezek a döntések (hadiállapot, békekötés, a fegyveres erők alkalmazása, szükséghelyzet) olyan fontosak, hogy a törvényhozás súlyozott többséggel, a képviselők kétharmadának szavazatával határoz. Fontos normákat állapítanak meg az Alkotmány, valamint a honvédelemről és a fegyveres erők tagjainak jogviszonyáról szóló törvények is. Ezeknek a normáknak a tekintetében civil döntési jogkör érvényesül, mivel a fegyveres erők tagja nem lehet az Országgyűlés képviselője.

A civil kontroll másik terepe az Országgyűlés szakbizottsága, a Honvédelmi Bizottság. A bizottság jogköre a meghallgatás, véleménykérés, adatbekérés, beszámoltatás, amelyek a fegyveres erőknél történő eseményekre való rálátást biztosítják. A fegyveres erők civil ellenőrzését az előbbieken kívül a Állami Számvevőszék és az általános ombudsman is biztosítja. Az ombudsman néhány országban szakombudsman, például Németországban⁵⁴, Lengyelországban. Az Állami

---

⁵⁴ A Német Szövetségi Parlament honvédelmi megbízottja az állampolgári jogok országgyűlési biztosa (az ombudsman) szerepét tölti be, akihez közvetlenül fordulhatnak a Bundeswehr katonái. Gyűjti, feldolgozza és intézi a katonák mindennemű panaszát, védi érdekeiket, s évente egyszer a Parlament nyilvános ülésén a honvédelmi miniszternek címezve előadja az összegzett tapasztalatokat. Németországi kutatásom eredménye: Interjú a (Deutscher Bundeswehr Verband) Szövetség elnökével, Bernhard Gertz ezredes úrral.

Számvevőszék az Országgyűlés megbízásából rendszeresen ellenőrzi a Honvédelmi Minisztérium gazdálkodását. Erről készült jelentéseit nemcsak az Országgyűlés bizottságai és tagjai tekinthetik meg, hanem minden állampolgár.

Az ombudsman törvény adta lehetőségeinél fogva minden olyan panaszt kivizsgálhat, amely a hadseregben szolgálatot teljesítőktől érkezik. Az ombudsmanhoz fordulás lehetősége minden állománykategória számára adott. Az ombudsman általános helyettese foglalkozik a katonai ügyekkel.

Hazánkban a köztársasági elnök a fegyveres erők főparancsnoka, kinevezési jog illeti meg a kormányfő vagy valamelyik miniszter ellenjegyzésével.⁵⁵ A köztársasági elnök, mint a fegyveres erők főparancsnoka az Alkotmányban biztosított jogainál fogva részt vesz a civil kontroll megvalósításában.

A végrehajtó hatalmat a Kormány testesíti meg. A fegyveres erők irányításában az Országgyűlésnek, a köztársasági elnöknek és a kormánynak együttesen kell részt vennie. A fegyveres erők működésének irányítása – a honvédelmi miniszteren keresztül – a kormány hatásköre (ezek a normák békeviszonyokra vonatkoznak).

A harmadik hatalmi ág a bírói hatalom. Magyarországon a katonai bíráskodás különállása megszűnt (a katonai bűncselekményeket a kijelölt megyei bíróságok katonai tanácsai bírálják el), így az ítékezés és a jogorvoslat rendje megegyezik a civil szféráéval. A katonai bíróságok a kijelölt megyei bíróságok integráns részeként működnek. Az Alkotmánybíróság “a jogállam koronája”, a legnagyobb bizalom ezzel a testülettel szemben tapasztalható. A testület maga nem kezdeményezhet hatáskörébe tartozó döntéseket, de állampolgári, vagy a társadalomban működő párt, szervezet, alapítvány, egyesület megkeresésére elvégzi a szükséges alkotmányossági vizsgálatot

A belpolitikában a pártok a kormányra jutni/ellenzékben maradni bináris logika alapján működnek. Ez azzal a következménnyel jár, hogy a kormányt alakító pártok, a kormányzat általában négy évre tekintenek előre.

A katonák vonatkozásában az eddigiek során ez úgy jelent meg, hogy minden kormányzat elkezdett egy haderőreformot, és ezt a másik már nem fejezte be, hanem új koncepció szerint felülvizsgálta az előző, már megkezdett reformot. Ennek eredményeként az elmúlt időszak haderőreformjai csak létszámcsökkentést, alakulatok

---

⁵⁵ Az Alkotmánybíróság 48/1991. (IX. 26.) határozatában foglaltak értelmében.

megszűnését eredményezték. Elmaradtak a mélyre ható változások: a kiképzési rendszer korszerűsítése, a fegyverzet és technikai eszközök váltása. E miatt a hadrafoghatósági szint folyamatosan romlott. Ezt vette észre a kormányzat 1999-ben a stratégiai felülvizsgálatot indukáló koszovói misszióra⁵⁶ történő felkészülés során. A felülvizsgálatot az 1999-es washingtoni NATO csúcs döntései is indokolttá tették.

Napjainkban a pártok minden érdekképviselői csúcsszervvel – így a Honvéd Szakszervezettel is – kommunikálnak, de a szakszervezetek és más érdekképviselői szervezetek is igénylik a konzultációt. A pártok számára nem az a fontos, hogy milyen tartalmi döntések vagy alternatívák mellé sorakozik fel egy csúcsszerv, hanem az, hogy milyen szavazó bázist tud biztosítani ezek felvállalása a párt számára. A tisztek, tiszthelyettesek érdekvédelmi szervezeteinek helyzetét csökkenő létszámuk miatt szavazóbázisuk fogyása is nehezíti.

Az érdekvédelmi csúcsszervezetek érdekeik érvényesítése érdekében más utakat is keresnek – így a katonák érdekvédelmi szervezetei is –, bekerülnek a politikai akaratképzésbe az állami döntési mechanizmus felé irányuló tevékenységükkel. Tényerésük erősségét az szabja meg, hogy milyen fokon sikerül az akut társadalmi feszültségeket csökkenteni. Ez kihat a parlament és a kormány viszonyára vagy a pártok és az érdekképviselői csúcsszervek vezetői közötti kapcsolatokra. A parlament állandó bizottságaiban ugyanis ott vannak a szakértők, az érdekképviselői szervezetek emberei, illetve előfordul, hogy a parlamenti képviselők is valamely érdekképviselői szervezet tagjai. Így ha frakciónk nem ad kötelező álláspontot, akkor az érdekképviselői szervezeti tagságuk befolyásolja közeledésüket a törvénytervezet alternatív döntési lehetőségeihez.

4. A tiszt

A professzionális típusú tiszt jellemzője, hogy “magas szintű szakmai ismeretekkel; általános műveltséggel és nyelvismerettel rendelkezik. Ez a hivatástudattól áthatott; példamutató viselkedésű, fizikailag és pszichikailag egyaránt rátermett, jó megjelenésű, széles látókörű, intelligens és kiegyensúlyozott parancsnok, jó szervezői

---

⁵⁶ Az Egyesült Államok és európai szövetségesei – Magyarországot is beleértve – közti technológiai szakadék ez sor következménnyel jár. A washingtoni csúcs döntései már jelezték, hogy a Magyar Honvédségnél is átfogó szemléletváltásra van szükség, a koszovói válság tapasztalatai pedig ösztönözték a magyar kormányt, hogy a harctevékenységek befejezése után tekintse át a haderő kérdését. Remek id. mű: 11. p.

és kiváló vezetői képességekkel van megáldva s kellő empátiával képes bánni az emberekkel”.⁵⁷

A tisztikarra szaktudása különleges társadalmi felelősséget ró, felelős megbízója, a társadalom, az állam katonai biztonságáért. A tisztikar egyben bürokratikus szervezet is, amelynek testületi jellege erős. Testületi struktúrája nemcsak a hivatalos bürokráciát öleli fel, hanem szerves részei a szokások és hagyományok is. A tiszt többnyire a társadalom többi részétől relatívan elkülönülten él és dolgozik. A tiszt hivatás akkor a legerősebb és a leghatékonyabb, ha megközelíti a professzionalizmus fent már vázolt ismérveit, s akkor a leggyengébb, amikor a legkevésbé felel meg a professzionális eszménynek.

A jogi szabályozást illetően a modern társadalmak gyakorlatában a hadsereg és a társadalom viszonyában kétféle felfogás alakult ki. Az egyik, az Amerikai Egyesült Államokban elfogadott, amely szerint a hadsereg egy tudatosan elkülönített, sajátos helyet foglal el a társadalomban: “Mi mások vagyunk, sajátos rendszerben működünk, sajátos magasztos értékeket hordozunk azért, hogy megvédhessünk titeket.”⁵⁸ A másik, az európai megítélés, amely abból indul ki, hogy a hadseregnek integrálódni kell a társadalomba. “Mi (katonák) ugyanolyanok vagyunk, mint ti (civiliek)...”⁵⁹

A katonai hivatás az állam politikai céljainak szolgálatában áll, annak eszköze. A fegyveres erők fenntartásáról, bevetéséről az állam dönt. Az állam a legerősebb hatalmi tényező. Minden társadalmi csoport csak az állam támogatásával maradhat fenn tartósan, ezért minden csoport a hatalom megszerzésére és megtartására törekszik, az államhatalom része akar lenni. A hatalomba bekerült civil csoportok ellenőrzést gyakorolnak a katonai szféra fölött. Ez a civil ellenőrzés a civil és katonai csoportok egymáshoz viszonyított hatalmával kapcsolatos, ami jelentős mértékben befolyásolja egy állam katonai biztonságát. A civil ellenőrzés oly mértékben valósul meg, amilyen mértékben csökkentik a katonai csoportok hatalmát. Samuel P. Huntington a civil ellenőrzésnek általánosan két típusát különbözteti meg, a szubjektív, illetve az objektív civil ellenőrzést.⁶⁰

---

⁵⁷ Kiss Zoltán László: Fejlődési tendenciák a modern hadseregben Honvéd Tudósok 36. Magyar Honvédség Tájékoztatási és Médiaközpont 1998. 35. p.

⁵⁸ Dr. Kelemen László: Az amerikai fegyveres erők érték- és normarendszere, Új Honvédségi Szemle Budapest, 1996/12. 127. p.

⁵⁹ Uo.: 127. p.

⁶⁰ Huntington: I. rész, 4. fejezet.

A szubjektív civil ellenőrzés során a katonai hatalom minimalizálását úgy érik el, hogy maximalizálják a civil csoportok hatalmát, tagadják a katonai szféra függetlenségét. A civil csoportok nagy száma, eltérő jellege és ütköző érdekei megghiúsítják, hogy hatalmuk egységes egész legyen. Ezért a civil hatalom maximalizálása mindig azt jelenti, hogy csak adott csoport vagy csoportok hatalmát maximalizálják és csak ezeknek a csoportoknak a sajátos érdekei érvényesülnek. A civil ellenőrzést eszközként használják fel saját hatalmuk erősítésére, más civil csoportok rovására. Következésképpen a civil ellenőrzés nemcsak a civil és katonai csoportok egymáshoz viszonyított hatalmával, hanem a civil csoportok közötti hatalmi viszonyal is kapcsolatos. A civil ellenőrzés jelszavával leginkább azok a csoportok élnek, akiknek nincs hatalma a fegyveres erők fölött, amikor olyan civil csoportokkal harcolnak, amelyek viszont rendelkeznek ilyen hatalommal.

A hivatásos tisztikar kialakulásáig a szubjektív civil ellenőrzés volt a civil ellenőrzés egyetlen lehetséges formája. A XVIII–XIX. században Európában kormányintézmény, vagy társadalmi osztály által gyakorolt civil ellenőrzés valósult meg. Mindkét formájában meghatározó szerepet játszott a civil csoportok küzdelme. A kormányintézmény által gyakorolt civil ellenőrzést a törvényhozói hatalom (parlament) a végrehajtó hatalom (korona) gyengítésére használta fel, míg a társadalmi osztály által gyakorolt civil ellenőrzést az arisztokrácia és burzsoázia harca jellemezte. Az alkotmányos forma által gyakorolt civil ellenőrzést az állam intézményeinek fejlődése tette lehetővé. A demokráciák és a totalitárius rendszerek viszonyai között is alkalmazták a civil ellenőrzést. Ma azt gondolhatnánk, hogy minden demokrácia szavatolta a civil ellenőrzést, míg a totalitárius rendszerekben katonai ellenőrzés volt. De a történelem azt bizonyította, hogy demokratikus országban is aláaknázhathják a katonák a civil ellenőrzést, és politikai hatalomra tehetnek szert a politika törvényes intézményei, eszközei révén. Egy totalitárius rendszerben viszont a katonák hatalma csökkenthető azáltal, ha a tisztikart versengő csoportokra osztják fel, póthadseregeket és különleges fegyveres erőket állítanak fel (pl. Németországban 1938–1945 között vagy a pártállami időkben Magyarországon a Munkásőrség), vagy önálló parancsnoki hierarchiákkal hatolnak be a katonai parancsnoki struktúrába (politikai biztosok, parancsnokok politikai helyettesei).

A katonai hivatás térhódítása elavulttá tette a szubjektív civil ellenőrzés sajátos formáit, átalakította a civil és katonai szférák viszonyát és megnehezítette a civil csoportoknak a katonák fölötti hatalmuk maximalizálására irányuló törekvéseit. Ezek a

csoportok már nemcsak az azonos célkitűzésű más civil csoportokkal kerültek szembe, hanem az új, független, funkcionális katonai “paranccsal” is. Ezért új elvre volt szükség a katonák és a társadalom többi része közötti viszony szabályozására.

Ez az új elv az objektív civil ellenőrzés, amely a katonai professzionalizmust fokozza. A politikai hatalmat úgy osztja fel a civil és a katonai csoportok között, hogy az a leginkább elősegítse a professzionális magatartás és szemlélet kialakulását a tisztikar tagjaiban. Az objektív civil ellenőrzés elismeri az autonóm katonai professzionizmust, ekképpen az állam eszközévé téve őket. Politikailag sterilizálja és semlegesíti a katonákat, ami a többi civil csoportokhoz képest a lehető legalacsonyabb katonai politikai hatalmi szintet eredményezi. Ez a forma lényegesen korlátozza a katonák politikai hatalmát anélkül, hogy utalna a különböző civil csoportok közötti hatalom megosztására. De a katonák politikai hatalmának minden csökkentése – azon túlmenően, ahol a professzionalizmust maximalizálják – az adott civil csoport hatalmát gyarapítja a többi civil csoporttal szemben. Ezért a katonai professzionalizmust leginkább elősegítő politikai, hatalmi megosztás az a legalacsonyabb szint, amelyre a katonai hatalom csökkenthető anélkül, hogy előnyben részesítene valamely civil csoportot. Az ilyen szintű objektív civil ellenőrzés ezért a civil ellenőrzés egyetlen konkrét formáját szolgáltatja, amely politikailag semleges, s amelyet valamennyi társadalmi csoport elismerhet. Az objektív civil ellenőrzés megvalósítását gátolja számos civil csoport azon törekvése, hogy továbbra is szubjektív értelemben fogja fel a civil ellenőrzést, ragaszkodva ahhoz, hogy a tisztikart alárendelje saját érdekeiknek és elveiknek.

A korszerű tisztikar hivatásos testület, a modern katonatiszt pedig hivatásos szakember. A professzionalizmus azonban ugyanolyan értelemben jellemzi a modern tisztikart, mint ahogy az orvost, vagy az ügyvédet. A professzionalizmus különbözteti meg napjaink katonatisztjét a korábbi korok harcosaitól. A tisztikarnak, mint hivatásos testületnek a léte egyedülálló színárnyalatot kölcsönöz a civil és a katonai szféra közötti viszony modern problémájának.

A modern tisztikar hivatásos jellegét a szaktudás, a felelősség és a testületi jelleg adja.⁶¹

---

⁶¹ Huntington: 13. p.

Harold Lasswell meghatározását felhasználva a legfontosabb szakismeret “az erőszak kezelése”. A tiszt speciális szaktudása egy olyan emberi szervezet irányítása, működtetése és ellenőrzése, amelynek az elsődleges funkciója az erőszak alkalmazása. Magán a hivatáson belül természetesen vannak specialisták, akik bizonyos előre meghatározott viszonyok között kiváltképpen képesek szakértőként irányítani az erőszak alkalmazását. A katonatiszt szaktudása társadalmi felelősséget ró rá. Ha szaktudását gátlás nélkül saját előnyére használná fel, ez szétszaggatná a társadalom szövetekét. Éppen ezért míg az állam valamennyire minden hivatást szabályoz, a katonai hivatást egyenesen monopolizálja. A katonatiszt szakértelme az erőszak kezelése; felelős a megbízója, a társadalom biztonságáért. Ahhoz, hogy eleget tegyen felelősségének, el kell sajátítania a szakismereteket; a szakismeretek elsajátítása pedig azzal jár, hogy vállalja a felelősséget.

A mai katonatiszt nem zsoldos, aki annak a szolgálatába szegődik, aki a legjobban megfizeti, s nem is ideiglenes állampolgár katona, akit csak egy pillanatnyi hazafiság fűt. A katonatiszt motivációja a hivatása iránti szakmai szeretet, társadalmi kötelességtudat, hogy a szaktudását a társadalom javára fordítsa. Ezek a hajtóerők, amelyek biztosítják a professzionális motivációt. A motiválásban maga a társadalom is segíthet, mégpedig úgy, hogy a tisztet folyamatosan tisztességesen megfizeti mind aktív mind nyugállomány idején.

A tiszt szolgálat bürokratizált, nyilvános hivatás. A hivatáson belül a hatáskör szintjeit a rendfokozatok és a beosztási szintek hierarchiájával különböztetik meg

A tisztikar alá rendelt tiszthelyettesi és sorállomány része a szervezeti bürokráciának, ámde nem tagja a professzionális bürokráciának. Ők az erőszak alkalmazásának, nem pedig kezelésének a szakemberei.⁶²

A hadakozás az ember ősi mestersége. A katonai hivatást azonban csak nemrég teremtette meg a modern társadalom. “Történelmileg a professzionizmus a nyugati kultúra megkülönböztetett jellegzetessége. A nagy civil hivatások a kései középkorban alakultak ki, és a tizenyolcadik század elején már igen fejlett formában léteztek. A tiszt hivatás azonban lényegében a tizenkilencedik század terméke ... annak a századnak az egyik legjelentősebb intézményi alkotása. A tisztek csak a napóleoni háborúkban sajátították el azt a szakmai jártasságot, amely megkülönbözteti őket a

---

⁶² Uo.: 22. p.

laikusoktól, csak ekkor kezdték kialakítani azokat a normákat, értékeket és szervezési ismereteket, amelyek ennek a technikának a velejárói. A hivatásos tiszt mint társadalmi típus ugyanannyira páratlanul jellemző terméke a modern társadalomnak, mint az ipari vállalkozó.”⁶³ A fejlődés fokozatosan és akadozva ment végbe, pontosan nem is lehet tudni, hogy a professzionista tisztikar mint autonóm testület mikor is jött létre, de annyi bizonyos, hogy 1800. előtt nem létezett semmiféle hivatásos tisztikar, 1900-ban viszont már lényegében valamennyi nagyobb országban volt ilyen testület.⁶⁴ A hivatásos tisztikar kialakulása így megteremtette Európában és Észak-Amerikában a civil és a katonai szféra viszonyának modern problémáját.

Megállapítható, hogy a modern kori problémák a XIX. század első felében alakult ki. Ekkor már nem a fegyveres lázadás a gond, hanem a szakértő és a politikus viszonyának alakulása. Ha adatokkal és számokkal akarjuk alátámasztania a fenti állítást, akkor szinte példaként kínálkozik térségünk két nagy hadseregének az osztrák és a porosz hadsereg tisztikarának vizsgálata. Ferenc József szemében semmi sem volt fontosabb, mint tisztikarának egysége. Mégis a hivatásos⁶⁵ és a tartalékos tisztikar összetétele, származása, neveltetése, helyzete, presztízse szembetűnően eltért egymástól.⁶⁶ A tartalékos tisztikar⁶⁷ is a század szülötte, az általános hadkötelezettségen alapuló tömeghadsereg tartozéka. A feudalizmus századaiban a hivatásos hadseregek kis létszámúak és többnyire nem állandó jellegűek voltak. A tisztii hivatás nem különült el, a nemes ember általában értett a fegyverforgatáshoz, a lovagláshoz és a nemesség létszáma is sokszorososa volt a tisztikarének.⁶⁸

---

⁶³ Uo.: 24. p.

⁶⁴ A tisztikarnak, mint autonóm társadalmi intézménynek a fokozatos kialakulását Huntington id. műve részletesen tárgyalja. Poroszország, Franciaország, Anglia a három nagyhatalom, úttörő hatalom, s az ő példájukon keresztül mutatja be Huntington, hogy hogyan zajlott le az átalakulás a tizenharmadik századi professzionizmust megelőző állapotból a tizenkilencedik századi professzionizmussá. 24–64. p.

⁶⁵ Hivatásos tiszt az lehetett, aki katonai akadémiát vagy kadétiskolát végzett. Aki 1866-ban már tiszt volt, annak nem kellett pótolni a tisztii iskolát, de ebben az esetben az előlépési lehetőségei korlátozva voltak. “A magyar katonatiszt” (1848–1945) Szerkesztette: Hajdu Tibor Budapest, MTA Történettudományi Intézet 1989, Hajdu Tibor: Hivatásos és tartalékos tisztek a Monarchia hadseregében 45. p.

⁶⁶ Uo.: 41. p.

⁶⁷ Uo.: 45. p. Az 1866. december 28-i császári rendelet megteremtette a tartalékos tisztii intézmény alapjait is. 1867. után az lehetett tartalékos tiszt, akinek “megfelelő előképzettsége” volt, azaz elvégezte a rendeletekben megjelölt középiskolák valamelyikét. A tartalékos tisztii rendszer tehát iskolacentrikus volt, vagyis polgári jellegű.

⁶⁸ Uo.: 41. p.

Az 1866. évi reform⁶⁹ előtti tisztikar nagy többsége német vagy elnemetesedett családból származott, a főtisztek nagy része nemes volt. Jelentős volt az arisztokraták száma, főleg magasabb rangokban és a lovasezredekben. A tisztikar fizetése alacsony, társadalmi presztízse magas volt, s ha nem is idegen, mégis különálló test a polgárosult társadalomban, melynek különböző rétegeitől erős korlátok választották el. A tisztikar polgárosodása nem egyik napról a másikra következett be.⁷⁰ A folyamatot 1866 után felgyorsította a birodalmi német, továbbá olasz és más külföldi ifjak számának csökkenése a Habsburg hadseregben.

A tiszt polgári jellegű, de feudális szellemű volt. A polgári társadalom nem ok nélkül tekintette a feudális hagyományok őrzőjének és utolsó bástyájának. Az új lényegét a régi formások ápolása takarta el, a polgári kor nemzeti öntudatát kirekesztették Ferenc József tisztikarából. Politizálásnak, a modern kor nacionalista, szocialista vagy akár szabadgondolkodó eszméinek a hadseregben nem volt. helye. A tisztek magán és társasági életét írott és íratlan illemtörvények szabályozták⁷¹

Mindezek ellenére megállapítható, hogy a hadsereg lényegét tekintve polgári intézmény volt. Ennek az egyik legmarkánsabb bizonyítéka, hogy az arisztokrata családok lassan kivonultak belőle. Modern szervezettel, középkori morállal örködött a hadsereg a monarchia átmentésén a kapitalista gazdaság korába.

5. A hadsereg szerepe a magyar történelemben

A hadsereg politikai szerepének, jelentőségének alakulása, változása a társadalom belső viszonyaiban hosszú fejlődés eredménye. Magyarországon a középkorban a gazdasági, a politikai és a fegyveres hatalom egységes egészet képez. A fegyverforgatás joga a nemesség kiváltsága, s fordítva is, a szabadság a hadakozók történelmi előjoga. Werbőczynél: “a nemesség, amely “katonai szolgálattal és hadi

---

⁶⁹ Az 1866. évi königgrätzi vereség után porosz példára a Habsburg birodalomban bevezették a kötelező katonai szolgálatot. A szolgálati kötelezettség széles körű kiterjesztése, a valóságos szolgálati idő leszállítása 3 évre vagy még kevesebbre azt jelentette, hogy több mint százezer újonc kerül kiképzésre évente. A problémát még nehezítette, hogy ezek java része iskolázatlan, nem tudtak németül és a nemzetiségek soraiból kikerülő katonák nem tekintették a szolgálatot hazafias kötelességnek, akkor egyértelmű, hogy a hivatásos tisztikar kifejlesztését, amit 1866-ban elhatároztak, nem lehetett tovább halogatni. Hajdu: 41. p.

⁷⁰ Hajdu: 42. p.

⁷¹ Forrás: Filozófia és kultúrtörténeti tanszék: doktori/órai előadás, előadó: Dr. Gligor János.

tudományokkal szereztetik”; Max Webernél: “a közszabad mindig hadköteles és jogosult is a fegyverviselésre.”⁷²

Az abszolutizmus az uralkodó kezében fogja össze a fegyveres hatalmat. Állandó hadsereg ez, csak az uralkodótól függ. Később a polgári társadalom kisajátítja az abszolút uralkodó centralizált hatalmi eszközeit, s az állam fennhatósága alá helyezi. A fejlődés során a társadalomban kialakuló mély szakadékok, az alul lévők rendet fenyegető magatartása (ideológiai politikai indíttatású tevékenységek nélkülözhetetlenné teszik, hogy a hatalom “kéznél tartsa” a fegyveres erőket. A hadsereg, mint a fennálló rend oszlopa állandóan és jól láthatóan jelen van a társadalomban. A politika eszköztárában fontos szerep jutott neki, “folytonosan fizikai kényszert alkalmaz és fizikai kényszer alkalmazásával fenyeget”.⁷³

Megállapítható, hogy 1711 után a magyar állam nem önálló magyar királyság volt,⁷⁴ s magyar hadsereg sem létezett (1848/49 rövid időszakát leszámítva⁷⁵). Nincs magyar hadsereg, azonban vannak magyar területen toborzott vagy sorozott katonák, hivatalosan is magyarnak nevezett ezredek kötelékeiben⁷⁶ Ezek a csapatok összbirodalmi érdekeket szolgáltak, magukon viselték a Habsburg–haderő erényeit és fogyatékoságait egyaránt. Még 1848/49 után is több magyar tiszt maradt a császári–királyi hadseregben – –miként ezt Bona Gábor megállapítja – mint amennyi a magyar honvédséghez átlépett. A birodalmi szellem, a hűség az uralkodóhoz sokukban azután is hatott, hogy esküt tettek a magyar alkotmányra, sőt azután is, hogy megsemmisítő vereséget szenvedtek az első világháború után. A közös hadsereg meghatározó befolyása ellenére, ugyanakkor a magyar katonatársadalom létezett, s tükrözte a magyar társadalom gyakran zaklatott mozgásait. Hűen igazolja ezt az állítást a Mohács utáni időszak, amikor a magyar feudális állam katonai szervezete romokban hevert. A

---

⁷² Max Weber: Gazdaság és társadalom 1. kötet Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1987. 310. p.

⁷³ Szekeres: 9. p.

⁷⁴ A II. Rákóczi Ferenc által a szabadságharc idején eredetileg célként kitűzött nemzeti függetlenség nem valósult meg, hanem a Habsburg Birodalomba az addiginál szervezettebben illeszkedő, más ottani örökös tartományokénál lényegesen szélesebb körű belpolitikai önállóságot megőrző Magyarország született. Kalmár János: Alternatívák Magyarországon a szatmári béke után Korona Kiadó, Budapest, 1997. 5. p.

⁷⁵ Az 1848/49-es magyar honvédsereg ütőképes, nyugat-európai színvonalon álló haderő volt. Ezt két tényezőnek köszönhetjük: az egyik az ideológiai vonatkozású (nemzettudat, függetlenség vágya, liberális eszmék); a másik a regularitás. Ez utóbbi azt jelenti, hogy ez a haderő olyan állandó hadsereggé született, illetve toborozták, melynek kereteit, belső tevékenységét szigorú rendelkezések, szabályzatok írták elő. Ennek magyarázata, hogy a honvédsereg szervezésében a Habsburg császári–királyi haderő tisztjei vettek részt. Lásd Bona Gábor: Forradalmi hadsereg-hivatásos tiszt In: Hajdu Tibor: “A magyar katonatiszt” Budapest, 1989. 7.p.

⁷⁶ Erre vonatkozó számadatok Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Budapest, Zrínyi Kiadó 1987.

nemesség, kiváltsági védelmében ragaszkodott a nemesi felkelés, mint honvédő szerepe fenntartásához.

A magyar arisztokratáknak a birodalomban történő politikai érvényesülése a XIX. század második feléig komoly akadályokba ütközött. Elsősorban a katonai pálya (és a papi) biztosított érvényesülési lehetőséget számukra. A birodalmi haderőbe való belépésükkel nem veszítették el identitásukat, viszont ennek két következménye volt. Egyfelől a birodalom minden más területénél magasabb volt a régi nemesség aránya a magyar tisztikarban,⁷⁷ s ez meghatározta a mentalitását és a helyzetét is: rendi, vazallusi tudat, a katonai becsület, a hivatás szimbolikus mozzanatainak magas helyi értéke, a polgári egyének előtti nyitás elodázása. Másfelől pedig a nemzeti érdek képviselője, a nemesi kiváltságok őrzése és az ellenzéki magatartás különleges keveréke hosszú időn keresztül megoldhatatlan kérdéseket vet fel: “haza vagy haladás?”

A Habsburg–birodalom militarista állam volt. A hadsereg tisztjeinek kiemelkedő státuszt biztosított. A Monarchia tisztikarában jelentős mértékben fennmaradtak a feudális szokások: “a pompás egyenruhák – en gala en parade – a lovaglások, a halálosan komolyan vett tiszti bíróságok, a fegyverviselés kiváltsága, mindennemű sértést illet megtorolni, akár az állam törvényeinek durva lábbal tiprása árán is. Minden, de minden a változatlanságot sugallta, pedig a világ szerfölött gyorsan változott.”⁷⁸ A dualizmus időszakában a legfelső hivatalnoki karon kívül a hadsereg maradt az az összetartó erő, amire az uralkodó, mint összbirodalmi és egyedül tőle függő apparátusra biztosan számíthatott. A hadseregen belül a tisztikar volt az a testület, amely ezt az összbirodalmi szellemet a leginkább megtestesítette: “kifelé kard és pajzs, az országon belül a trón és a törvényes rend.”⁷⁹

A tisztikar anyagi és műveltségi helyzete azonban nem volt összhangban fontos társadalmi pozíciójával, s az 1900–as évek elejéig sohasem diktálta a politikát, hanem végrehajtotta annak parancsait. Az uralkodók mindig gondosan ügyeltek arra, hogy a hadsereg megmaradjon a politika hatalmi eszközének, s ne váljon önálló tényezővé.

“A huszadik század kezdetéig a tisztikar nevelése, képzése és ideológiája teljesen megfelelt a császár belföldi céljainak. a tisztek nem kérdeztek, többnyire

---

⁷⁷ Deák István: Volt egyszer egy tisztikar 1848-1913 Budapest, Gondolat 1993.

⁷⁸ Józsa György Gábor: Ferenc József zászló alatt Budapest, Corvina, 1990. 132. p.

⁷⁹ Uo.: 126. p.

megvesztegethetetlenek voltak és tiszteletet keltettek. Ezzel szemben a huszadik század legelején létrehozott új katonai vezetés mindinkább átpolitizálódott, gyakorta bírálta az államot, egyidejűleg volt túlságosan magabiztos és túlonúl borúlátó, következésképpen egyre inkább hajlandónak mutatkozott arra, hogy eszmei és erkölcsi menedéket keressen egy totális háborúban.”⁸⁰

6. A tisztikar szociológiai jellemzői

Az 1848–as időszak előtt a tisztikar jelentős kiváltságokkal rendelkezett, de rosszul fizették és elhanyagolták. Az első katonaiskolák már a XVI. század közepén létrejöttek, de a XIX. század közepéig nem a módszeres tisztképzés jelentette a tisztté válás és az előmenetel fő útját. “Az akadémia a kolostor és a kaszárnya sajátos kereszteződése volt”,⁸¹ vasfegyelemmel, kemény feltételekkel. A nevelés célja, hogy bátor, durva, gyakorlatias katonákat neveljenek, akik távol tartják magukat a politikától, a császárukhoz azonban feltétlenül hűségesekek. A tisztek zöme – leszámítva a magasan képzett és művelt vezérkariakat – szellemiekben igénytelen volt, idegenkedett mindenféle tudományoskodástól. A tiszt pályára nem is vonzotta a jobb családok gyermekeit. A tisztikar egyidejűleg volt zárt és nyitott intézmény.⁸² A XIX. század közepéig az előmenetel igen lassú volt: gyorsító tényezőnek számítottak a háborúk, a származás, az anyagi lehetőség, illetve az ezredtulajdonos kénye–kedve. Józsa György Gábor szerint a tiszt pályára nem számított vagyonszerző helynek, illetve “nyerekedőnek”, de biztos és gondtalan megélhetést jelentett, annak ellenére, hogy az osztrák–magyar tisztet fizették a legrosszabbul a világ hadseregei közül. Szabályozták a társas érintkezést, az öltözködést, a tiszt házasságát, családalapítását, a leendő feleséget is szigorú feltételekhez kötötték. A tiszt addig szolgált, amíg fizikailag képes volt rá. 1855–ig nem volt nyugdíjkorhatár, de teljes megrokkolás esetén nyugdíjra számíthatott a katona; ez az intézmény már 1770. óta létezik. A tiszt viselkedését a Szolgálati Szabályzat és a Becsületkódex határozta meg.

A katonadinasztiák kialakulása a katonatiszti utánpótlás sajátos formája volt. A katona dinasztiák a Habsburg–birodalom idején alakultak ki. Ennek a sajátos rétegnek a tagjai az apáról fiúra szálló foglalkozás, az iskolában kapott elvek, a német nyelv, a

---

⁸⁰ Deák: 20. p.

⁸¹ Uo.: 106. p.

⁸² Zárt, mert a tisztek gyakran maguk is tisztek fiai voltak; politikai elszigeteltségben éltek, kasztot és jól körülhatárolható érdekcsoportot alkottak. Nyitott, mert megkülönböztetés nélkül befogadta a Monarchia bármely nemzetiségének és felekezetének tagjait.

nemzetiségi szempontból vegyes házasságok miatt néhány generáció alatt elvesztették “nemzetiségüket”. Nem a szülőföldre vagy a nemzethez, hanem a császársághoz, a birodalomhoz kötődtek. Miután fiatalon elkerültek a családjuktól az iskolai évek után a birodalom különböző helyein szolgáltak. Hazájuk az ezredük volt, az ezred becsülete, a tisztgyűlés véleménye volt számukra az irányadó. Ezeknek a katona dinasztiáknak a legfőbb jellemzője a hivatásszeretet volt. A béke korlátozott, a háború gyors előmeneteli lehetőséget jelentett. Ezért harcolni akartak, ahol kamatoztathatták katonai ismereteiket és sok esetben ez csak alkalom volt számukra, s a cél kevesebbet jelentett.

Az 1860-as évek végétől jelentős korszerűsítés ment végbe a hadseregben. 1868-ban született meg az osztrák–magyar kiegyezés katonai téren, ami a véderőtörvényt és a honvédségről szóló törvény foglalta magában. A tisztképzés is korszerűsítésre került a porosz iskolarendszer mintája alapján.⁸³ Ennek ellenére a katonai akadémiák a tiszt utánpótlásnak mintegy egynolcadát adták. A magas végzettségi követelmény, a magas tandíj azonban elzárta az utat az altisztek és a közkatonák tisztté emelkedése előtt. A reformok részeként illetmény és nyugdíjmelést hajtottak végre, s javult az özvegyekről és az árvákról való gondoskodás is.

A századforduló változásokat hozott a tisztii illetmények, a ranglétrán való előre jutás, illetve a hadsereg közvélemény általi megítélésében. A romló életszínvonal – javítási igényeket nem támogatta a civil társadalom, “nekik pedig eszükbe se jutott, hogy kollektíven adjanak hangot követeléseiknek”.⁸⁴ A tisztek nem rendelkeztek semmilyen érdekvédelemmel, s a szabályzatuk és a “büszkeségük is tiltotta, hogy felszólaljanak saját érdekükben”.⁸⁵

Összefoglalva a korszak fő jellemzőit megállapíthatom, hogy a Magyar Honvédség⁸⁶ és a katonatársadalom a XIX. század végén rálépett polgárosodás útjára, de megmaradt a feudális tradíciók erős bástyájának is. A nemesi származásúak fokozatosan kivonultak belőle, s a tisztikar egyértelműen elpolgárosodott. Ez a tisztikar képzetesebb volt elődeinél, tekintélyét azonban nem a szaktudásából származtatta. A pálya hagyományai, írott és íratlan szabályai nagyobb hatást

---

⁸³ Alapelv lett, hogy minden tisztnek katonaiskolai képzésben kell részesülnie; katonai ismeretek mellett kombinált humán és természettudományos műveltséget kaptak, illetve nagy hangsúlyt kapott a testnevelés és a társasági életre való felkészítés is. Szekeres István id. mű: 48. p.

⁸⁴ Józsa: 157. p.

⁸⁵ Uo.: 209. p.

gyakoroltak a belső szerveződésre, mint azok a racionális, korszerű mechanizmusok, amelyeken a háborús hatékonyság feltételei nyugodtak. Ez a katonatársadalom súlyos vereséget szenvedett az első világháború idején. “A Monarchia nagy árat fizetett azért, hogy a háború előtt túlságosan alacsonyra irányozta elő a katonai költségvetéseit, hogy a középosztályban népszerűtlen volt a katonatiszti pálya, és 1868. után katonasorból senkit sem léptettek elő tisztté.”⁸⁷ Vesztes lett a tisztikar a háború után is. Ebben a korszakban “a magyar társadalom első ízben független, de egzisztenciálisan lehetőségei beszűkültek, katasztrófatudattól sújtott, ugyanakkor a polgári elemeknek és a professzionalizmusnak jelentős mértékben utat nyitó, politikailag azonban mind bel – mind külpolitikai útkeresésében retrográd irányba sodródó, végül függetlenségében is megkérdőjelezhető képlet lett.”⁸⁸

6.1. Nemesi hadseregből polgári hadsereg

A polgári jelleget igazolta a tartalékos tiszti intézmény létrehozása is a hadseregreform keretében.⁸⁹ A tömeghadseregek korában a tartalékos tisztképzést porosz mintára csaknem mindenütt bevezették. A Monarchia hadvezetése mind a hivatásos, mind a tartalékos tisztikar kialakításában porosz mintát igyekezett követni, de a Monarchia társadalmi rendje egészen más volt, mint a porosz, így a minta egyszerű lemásolása nem volt egyszerű.

Az 1868–69-ben felállított magyar honvédségnél eleinte nem volt különválasztva a hivatásos és a tartalékos tisztképzés. A honvédnek besorozott középiskolai végzettségű vagy az átlagosnál műveltebb fiúkat igyekeztek a Ludovikára küldeni, ezt elvégezve “szabadságolt” hadapródok⁹⁰ vagy tisztek lehettek. Az 1870-es évek fiatal honvéd tisztjei mind kiképzettség, mind társadalmi helyzetüket tekintve elütöttek a közös tisztikartól, s az utóbbiak ezt éreztették is velük. A közös tisztikarban a nemesek számarányának csökkenését tiszti ivadékokkal, polgári, értelmiségi, kispolgári családok fiaival pótolták, de paraszt, kézműves segéd fia kis számban volt közöttük, nem úgy mint a honvédségnél. Az 1880-as években sikerült polgárabbá tenni a honvéd

---

⁸⁶ 1868. december 5-én Ferencz József szentesítette a 41. törvénycikket, s ezzel, ha nem is teljes önállósággal, de létrejött a Magyar Honvédség.

⁸⁷ Deák: 244. p.

⁸⁸ Szabó János. A katonatársadalom főbb fejlődéstendenciái a 90-es évek küszöbén Akadémiai doktori értekezés 1993.

⁸⁹ Hajdu: 43. p.

⁹⁰ Olyan katona, aki az aktív tiszti rang elnyerésére szükséges elméleti és gyakorlati vizsgát letette. Rangszámot kapott, amely szerint tisztnek léptetik elő. lehetnek továbbá rendfokozat nélküliek is, de

tisztikart, így a feszültség csökkent a hivatásos és tartalékos tisztikar között. Ekkor azonban újabb ellentétek kerültek előtérbe. Lassan emelkedett a román és a szláv értelmiség, velük az “önkéntesek” száma akkor, amikor mind a román, mind a délszláv nemzetiség soraiban nőtt a dualizmust elutasítók száma. Ráadásul a középiskolát végzettek között gyorsan nőtt a zsidó vallásúak aránya (1891–1907. között a középiskolások 21–22%–a)⁹¹, így a magyarországi önkéntesek között is. Éppen akkor, amikor a német hadsereget igyekeztek megtisztítani a korábban kinevezett zsidó tisztektől, s hasonló lépést vártak volna el a Monarchiától is. A problémák ellenére a tartalékos tiszti intézmény Magyarországon olyan kapocsá vált a civil társadalom és tiszti kar között, amihez fogható 1848. óta nem volt Magyarországon.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Monarchia tisztikarának több mint 60%–a polgár, kispolgári vagy nem nemes értelmiségi, tiszti családból származott.⁹² A tartalékos tiszteknél már nem vették mindig szigorúan a származást, itt jobban érvényesült a kor liberalizmusa és iskola-centrikussága.

A magyar társadalomban elmaradottabb az urbanizáció, az iparosodás, a középosztályt még nagy részben a bevándorlók, illetve a régi német polgárság alkotják, a parasztság soraiban azonban kevesebb az iskolázott fiú, mint Ausztriában. Ezért a magyar nemzetiségű hivatásos tisztek között még erőteljesebb a nemesi elem, s ez hatása alatt tartja a még számosabb értelmiségi–hivatalnoki, birtokos származásúakat.

Az 1870–1880–as években a közös hadseregben gyorsan csökkent a nemesek aránya. A magyar nemesség jelentős része még sérelmezte a közös hadsereg szerepét 1849–ben, valamint az önkényuralom éveiben. A hadsereg nemesi jellegének erősítésére még I. Ferenc császár elrendelte 1821–ben, hogy minden tiszt, aki 30 éven át kifogástalan szolgálatot teljesített, kérheti nemesítését. A jog csak a fegyveres szolgálatot teljesítőkre vonatkozott.⁹³ Egy 1896–ból származó adat szerint az akkori tisztikarnak már csak 22%–a nemes, a tábornoki karnak ugyan 72%–a⁹⁴ de ezek nagy része maga kapta a nemességet.⁹⁵

---

kinevezhetők tizedesekké, szakaszvezetőkkel, őrmesterekké vagy zászlósokká is. Révai Nagy Lexikona IX. kötet 272. p.

⁹¹ Hajdu: 48. p.

⁹² Uo.: 48. p.

⁹³ Uo.: 50. p.

⁹⁴ Uo.: 1848-ban több mint 90%-a volt nemes.

⁹⁵ Uo.: 50. p. 2. sz. táblázat

Összegzésül megállapítható: Ferenc József hadseregének tisztikara, bár őrizte a nemesi hagyományokat, sőt bizonyos értelemben a nemesség örökösének érezte magát, összetételét tekintve gyorsan elpolgárosodott. A nemesek tömörülése a lovasezredeknél és az ezekből toborzott testőrségnél megfelelt a hadsereg reprezentáló szerepének, de egyben éles kontrasztot is teremtett a nemes huszártiszti, polgár tüzér- és “bakatiszti”, és erősen kispolgári szállítási, gazdasági, ellátási vagy orvosi tisztikar között – jóllehet, hasonló egyenruhát viseltek. Az ilyen jellegű ellentétek azonban arra szolgáltak, hogy összetartsák a Monarchiát, amelyben Bécs és Budapest európai fényét, Prága gazdagságát a kilométerekben mérhető távolságnál sokkal nagyobb távolság választotta el. Némi egyszerűsítéssel azt mondhatjuk, hogy a hivatásos tisztikar társadalmi helye és összetétele kelet-európai, a tartalékosok kiválasztása és helyzete viszont nyugat-európai volt Ferenc József hadseregében.⁹⁶ A hivatásos tisztikar megőrizte a nemesi hagyományokat. Ennek egyik pregnáns megnyilvánulása, hogy megnézték a tiszti iskolába jelentkező apjának a foglalkozását és társadalmi helyzetét. A hivatásos tisztikar származását tekintve már nem nemesi, hanem inkább középosztályi lett. A hivatásos tiszttől elvárták, hogy ne politizáljon és ne legyen se szocialista, se olyan nacionalista, aki a nemzeti eszmét a Monarchia egysége elé helyezze.⁹⁷

A hivatásos és a tartalékos tisztikar származása, anyanyelve, vallása, anyagi helyzete közötti különbségek az évek során csak nőttek, ennek ellenére az egymás közötti viszony javult az első világháborúban. A tisztikar és a társadalom ellentéte a legélesebb formát az 1880-as években öltötte, és az 1889. évi véderővitában csúcsonyosodott ki.⁹⁸ Magyarországon a feszültség kezdetben nagyobb volt, mint a Monarchia más tartományaiban. Ezt követően azonban más kérdések kerültek a politikai viták középpontjába, letűnt az a nemzedék, amelynek érzésvilágát az 1848/49-es emlékek motiválták. Az 1880-as évek közepétől csökkent a különbség a K.u.K. és a honvéd tisztikar szociális összetétele között., mert a honvédségnél is csökkent a fizikai dolgozók fiainak bekerülése a tisztikarba. Az egységes magyar középosztály kialakulásának lehetősége ekkor került legközelebb a megvalósuláshoz.

---

⁹⁶ Uo.: 61. p. Bővebben a magyarországi polgárosodást biztosító rétegekről.

⁹⁷ Hajdu: 55. p.

⁹⁸ Magyarország Hadtörténete 2. kötet szerk.: Tóth Sándor Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1985, 35. p.

6.2. A két világháború vége között

Az első világháború, majd az azt követő forradalmak után kialakult rendszer társadalmának “egyik legbefolyásosabb”⁹⁹ rétegét képezte a hadsereg tisztikara. A néhány ezer főt számláló hivatásos tisztikar kialakulása, a társadalmi hierarchiában való elhelyezkedése az 1920–as évek elejére esett. A rendszer konszolidációja után a kormányok csökkentették a hadsereg befolyását és “szerepét a Monarchia időszakában betöltött funkciók ellátására szorították”.¹⁰⁰

A legfontosabb feladat az volt, hogy a hadsereg politizálását megszüntessék. A hadügyminiszter 1919. augusztus 30–án kelt rendelete a következőket tartalmazza: “... a tényleges állományú tisztek...mindennemű politizálását szigorúan betiltom. Tudomásomra jutott, hogy ennek dacára egyes tisztek még mindig részt vesznek politikai mozgalmakban és ily irányú célzattal párhelyiségeket (klubokat) látogatnak. ... az alárendelt tisztikart ismételten figyelmeztessék fent hivatkozott rendeletem...szigorú betartására, hogy politizáló tiszteknek az új magyar hadseregben semmi esetben sem lesz helye.”¹⁰¹

1920. nyarán megtartott minisztertanácsi ülésen – a külföldi tiltakozás hatására – döntöttek a tiszti különítmények felszámolásáról és ezzel egyidőben a katonai nyomozók polgári személyek elleni nyomozását is beszüntették. Katonai alakulatok a továbbiakban csak a katonai érdekeket sértő ügyekben nyomozhattak.

1921. ősze után véglegesen megszűnt a szegedi katonai csoport “erős embereinek a befolyása”¹⁰² 1923–ban ismét honvédelmi miniszteri rendelet született, amely fellépett a titkos társaságokban, politikai pártokban szereplő tisztek ellen: “A forradalmak után indokolt volt, hogy egyes tisztek ... különböző hazafias irányú egyesületekbe beléptek ... Ma azonban , midőn fegyelmezett hadseregünk van, az államrend szilárd alapokon nyugszik, a hadsereg fegyelme és a tisztikar egysége szempontjából nem engedhető meg, hogy a tisztek más egyesületeknek – társulatoknak – lehessenek tagjai, mint amelyekbe a belépést én engedélyeztem, vagy, hogy tisztek ... a Szolgálati

---

⁹⁹ Szakály Sándor: A magyar katonai felsővezetés társadalmi és anyagi helyzete 1919–1945. In: Hajdu 98. p.

¹⁰⁰ Uo.: 98. p.

¹⁰¹ Uo.: 98. p. Teljes szöveggel, illetve a rendelet fellelhetőségével.

¹⁰² Uo.: 98. Prónay Pál, Ostenburg-Moravek Gyula, Héjjas Iván kikerültek a hadseregből. Gömbös Gyula, Kozma Miklós, Rátz Kálmán stb. politikai pályát választottak.

Szabályzat I. részében előírt katonai eskün vagy vitézi eskün kívül más esküt vagy fogadalmat letegyenek.”¹⁰³

Az 1920-as évekre kialakult az egységes honvéd tisztikar, amely magába olvasztotta a honvédségben, a közös hadseregben, illetve a Vörös hadseregben és a Nemzeti Hadseregben szolgált tiszteket egyaránt. A hadseregvezetés a Monarchia katonai iskoláiban végzett, hadseregeiben felnőtt, a tekintélytisztelet elvét valló, az első világháborús harctereket megjárt tábornokok kezébe került. Ez a vezetés nagy figyelemmel kísérte a tisztikar helyzetének az alakulását, a hadseregnek a társadalom életében betöltött szerepét. Alapvetőnek tartották a hadsereg, a tisztikar társadalmi, anyagi megbecsülését, a tisztikar privilegizált helyzetének érintetlenül hagyását, de ugyanakkor nem látták indokoltnak a napi politikába történő bekapcsolódását, amelyet egyébként szigorú előírások is tiltottak.

Az 1930-as években az előírások ellenére a fiatalabb tisztek egyre inkább a napi politizálás közelébe kerültek. Az országot sújtó gazdasági és szociális gondok nem kerültek el a fiatal tisztek figyelmét. A szociális reformokat hirdető jobboldal egyre több hívet szerzett magának a hadseregben. A katonai felső vezetés tagjai¹⁰⁴ erre nagyobb ellenszenvvel figyelték a fiatal tisztek politizálását. Számos esetben léptek fel parancsokban, utasításokban a politizálás ellen, de a későbbi események azt igazolták, hogy eredménytelenül.

1944. október 15–16–a, amikor a kormányzó által feltétlenül megbízhatónak vélt tisztikar – de a felső katonai vezetés egy része is – szembefordult a legfelsőbb hadúrral, azaz nem vállalta a németekkel való szakítást. Bevált ily módon Horthy Miklós 1940. november 5-én keltezett Bizalmas tiszti parancsának “jóslata”, amely szerint “Politizáló hadseregben nincs fegyelem. Amelyik állam hadserege politizál, az az állam halálra van ítélve”.¹⁰⁵

A hivatásos, tényleges szolgálatban álló katonatisztek számára nemcsak a politizálás, hanem mindennemű gazdasági tevékenység is tiltva volt. Ez a helyzet csak a nyugállományba helyezésük után változott, amikor mind állami, mind magánvállalatok vezetésébe – legtöbbször igazgatótanácsi tagként bekerülhettek. Ezt a

---

¹⁰³ Uo.: 98. p.

¹⁰⁴ Uo.: 99. p.

¹⁰⁵ Uo.: 86. p. A katonai felső vezetésbe (vagy más néven a katonai elitbe, Morris Janowitz amerikai szociológus után) való bekerülés két kritérium alapján lehetséges: az egyik a rendfokozat, a másik a

katonai vezetés is támogatta, számítva bizonyos kérdésekbe való nagyobb beleszólásra.

6.3. 1945–1956

A második világháború befejezése után a magyar katonai felső vezetés tagjainak életében jelentős változások következtek be. A meginduló társadalmi, politikai változások során az “új Magyarország” nem tartott igényt a szolgálataikra.

Először megindult a hivatásos tisztek igazolási eljárása. A legtöbb esetben elmarasztaló döntések születtek (rendfokozat közigazgatási úton történő megvonása, vezető beosztásra alkalmatlan).

Majd 1945–ben a Népbíróságokon nemcsak a második világháború évei alatt szolgálatot teljesítőket, de a katonai vezetés döntő többségét felelősségre vonták. Ezek a perek az ötvenes években tovább folytatódtak, még a szovjet hadihadifogságból visszatérőket sem kímélték. A rendfokozatot vesztetteket 1951–ben szinte kivétel nélkül kitelepítették¹⁰⁶, a még meglévő nyugdíjukat megvonták. 1953–ban történt némi könnyítés: kitelepítés, kényszermunka feloldása, az egykori katonai felső vezetők dolgozhattak továbbra is, illetve a munkaképteleneket a családjuk tartotta el. Az elítéltek szinte kivétel nélkül kiszabadultak 1956–ban. Rehabilitálásuk még abban az esetben sem történt meg, ha mindenki előtt nyilvánvaló volt az ártatlanságuk.¹⁰⁷ Azok, akik nyugatra mentek, ott is maradtak és különböző országok¹⁰⁸ katonai parancsnokságainak szolgálatába álltak, majd letelepedtek¹⁰⁹, és a többség kereső foglalkozást űzött. Az itthon maradt egykori katonai felső vezetés tagjai szinte kivétel nélkül visszavonultak a politikai élettől.

Az 50–es évek néphadserege lényegi jellemzőit tekintve megfelelt a keleti típusú modellnek. Később ez a tényező kényszeríti ki a modellváltást, mert sem a hazai haderő, sem az ország nem volt szuverén.

---

beosztás. E két feltétel alapján 1919–1945 között a magyar katonai felső vezetésbe körülbelül 1300 tábörnök, törzs-és főtiszt tartozott.

¹⁰⁶ Szakály id. munka: 111. p. A többség erre az időre kb. 55–70 éves volt már a katonai felső vezetés tagjai közül. Ők az építőiparban segédmunkásként, éjjeliőrként vagy a mezőgazdaságban találtak munkát.

¹⁰⁷ Uo.: 111. p.

¹⁰⁸ Uo.: 111. p. Amerikai Egyesült Államok, Nagy Britannia.

¹⁰⁹ Uo.: Nyugat-Németország, Ausztria, Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Dél-Amerika országai, Ausztrália, Spanyolország, Franciaország, Belgium vagy Anglia.

6.4. A Kádár–rendszer

Az 1956–ot követő restauráció, a hatalom erőszakos stabilizálása, a fegyveres erők újjászervezése után az MSZMP VII. kongresszusa után indult be a néphadsereg fejlesztése.

A néphadsereg 60–as évekbeli technikai fejlesztése megkövetelte, hogy a tisztikar felkészültségét korszerűsítse az új kihívásoknak megfelelően. 1964-től már két diplomát adtak a végzeteknek: katonai és polgári diplomát. Az 1960–as 17%–kal szemben 1980–ra 80%–ra¹¹⁰ nőtt az érettségizett vagy felsőfokú polgári iskolai végzettségű tisztek száma. A vezetői szinteket azonban még a korábbi politikai érdekek monopolhelyezete uralta.

A 70–es években tovább romlottak a hivatásos állomány élet-és munkakörülményei. Elmaradtak a munkájuk színvonalával és a munkaképességük folyamatos újratermelésével szembeni követelményektől, melynek következtében az állomány elfáradt, egészségügyi állapota romlott.¹¹¹ Ezt a probléma mennyiségét csak növelte, hogy a tisztikar jövedelmei és juttatásai is kedvezőtlenül alakultak a hetvenes–nyolcvanas években. Érdekeik védelmére a magyar hivatásos katonák nem voltak képesek érdekvédelmi akciókat szervezni, kellő nyomást kifejteni mint pl. német vagy olasz társaik.¹¹² Szervezett fellépés helyett úgy tiltakoztak, hogy elmentek a hadseregből. Ez a folyamat a nyolcvanas évek közepétől felerősödött.

A vezetés intézkedései nem oldották meg a problémákat. Egyrészt a nagyobb tiszti létszám érdekében a pályakövetelményeket csökkentették, három évre vették vissza a katonai főiskolák képzési idejét, illetve nagy számban léptek elő tisztté, olyan tiszthelyettesek, akik közül sokan még érettségivel sem rendelkeztek. Másrészt a folyamatos átszervezések következtében további létszámcsökkenést és leromlást idéztek elő, ugyanis a Haderőreform¹¹³ új koncepciót nem tartalmazott.

Milyen lehetőségeik voltak a Kádár–korszakban a tiszteknek véleményük kifejtésére, érdekeik kifejezésére és védelmére? Mi jellemezte ezek felgyorsult változásait a 90–es évek fordulóján?

---

¹¹⁰ Szekeres: 63. p.

¹¹¹ Uo.: 64. p.

¹¹² Uo.: 1. p.

¹¹³ Uo.: 66. p. A jelszó: “kisebbit, de korszerűbbet” a valóságban “kisebb, de még korszerűtlenebb lett. A létszám mintegy 2/3-ára csökkent, a honvédelmi költségvetés reálértékben a felére zsugorodott, miközben a tartalékok java részét is felélte a hadsereg.

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya és a korszak honvédelmi törvényei (1960. majd az 1976. évi IV. tv.) az általános politikai deklaráción túl a hivatásos katonák kötelességeinek és jogainak konkrétabb megfogalmazásáról nem tartalmaztak semmit. Azokat külön jogszabályba, az un. “tisztvi törvénybe” utalták. Az érdekvédelemmel a Szolgálati Szabályzaton kívül más jogszabály nem foglalkozott, de a szolgálati érdek abszolút túlsúlya lehetlenné is tett minden magas szintű, átfogó és részletesebb szabályozást.

A tisztvi törvény csak panaszjogot biztosítottak, illetve parancsnoki feladattá tett minden szinten az alárendeltekrl való gondoskodást, érdekeik védelmét és képviselét. A parancsnoki gondoskodás és képvisel¹¹⁴ azonnal akadozni kezdett, ha az érdeksérelmet okozó és az érdekvédelemre kötelezett elöljáró ugyanaz a személy. A panaszjogon kívül még működtek az un. közérdekű bejelentések, elöljárói fogadónapok, állománygyűlések, ügyészégi törvényességi ellenőrzés. Szervezett munkát végeztek még a nyugdíjasok körében, illetve a kegyeleti ügyekben a személyügyi és kiegészítő parancsnokságok érdekvédelmi tisztjei. Bizonyos érdekvédelmi szerepet elláttak a politikai szervek, a párt – és a KISZ szervezetek is.

Az itt felsorolt érdekvédelmi csatornáknak van egy közös hibája, nevezetesen, hogy a különböző csatornák ugyanahhoz a végponthoz kapcsolódtak: az egyszemélyi parancsnokhoz. Ebből következik, hogy az elöljáró szubjektív mérlegelése döntötte el a jogsérelem orvoslását.

Ezen a rendszeren az első érdemi változtatás 1988-ban történt: Néphadsereg–szerte megválasztották a hivatásos katonák részleges érdekvédelmet ellátó tisztvi, tiszthelyettesi képviselvi testületeket.¹¹⁵ A Szolgálati Szabályzat (18. pont) rögzítette a képviselvi testületek választási rendjét és feladatait. Ezek elsősorban a helyi ügyek rendezésében adtak bizonyos lehetőséget, de igazi áttörést az érdekvédelemben, érdekképviselben nem hoztak. Garanciák nélkül a testületek kerültek a konfliktusokat és a fokozódó egzisztenciális problémák sem a helyi döntésekbe való beleszólást segítették elő. “A szervezeti vertikum, a magasabb parancsnoksági, MH parancsnoki szint kiépülését a szabályozás pedig nem tette lehetővé.”¹¹⁶ A képviselvi

¹¹⁴ A Btk. több szakasza is nyomatékostítja, pl. 359., 360.

¹¹⁵ Ekkor szűntek meg a Becsületbíróóságok is. Utolsó szabályozása MNK Fegyveres Erői becsületbíróósági Szabályzata – 45/1975. (HK 23.)

¹¹⁶ Szekeres : 69. p.

testületeknek így sem a jogalkotásba, sem a felső szintű jogalkalmazásba, illetve a tárca szintű vagy ágazati érdekegyeztetésbe nem volt bekapcsolódási lehetőségük.

A fenti állítások igazolására kitűnő bizonyítékokat jelent a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológiai tanszékének 1990-ben végzett katonaszociológiai kutatási eredményei.¹¹⁷ Az érdekvédelem helyzetét négy dimenzióban vizsgálták: az egyéni, a testületi, a hadsereg egészére vonatkozó, illetve a társadalom egészét érintő érdekvédelmet. A mintavétel a tisztek és a tiszthelyettesek teljes körét reprezentálta. A végeredményre koncentrálna a kutatásokból az alábbi következtetések vonhatók le:

- a legérzékenyebb terület a hadsereg egészét érintő érdekvédelem;
- ezen a területen van a legnagyobb visszaesés is az érdekvédettséget figyelembe véve,
- az egyéni, a testületi és a társadalmi síkon “három és félszer többen vannak azok, akik a jelenlegi helyzetet rosszabbnak tartják”.¹¹⁸

Az iskolai végzettség jelentősen meghatározza az egyéni, a testületi, a hadsereg egészét érintő, a társadalomra vonatkozó érdekvédelmi hatékonyságról alkotott képet: a kvalifikációs szint emelkedésével csökken a helyzetet pozitívnak minősítők aránya.

A nagymértékű társadalmi átalakulások, mint már erről korábban szóltunk, a hivatásos állomány körében élénk érdeklődést váltottak ki. Saját érdekeinek védelmére – a hadsereg felső vezetése részéről jött kezdeményezéssel – a képviseleti testületek, valamint a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége jelentettek intézményesített kereteket. Ezek csak részben foglalkoztak érdekvédelemmel. A társfegyveres testületeknél, megalakultak a valódi érdekvédelmi szervezetek, pl. a Független Rendőrszakszervezet. A képviseleti testületek munkájáról a hivatásos állomány csaknem egésze, igen negatívan vélekedett, alacsonyra értékelte azok hatékonyságát.¹¹⁹ Így amikor a felmérés során elhangzott a “Szükség van-e arra, hogy a katonák jog- vagy érdeksérelem esetén a szolgálati úttól független érdekvédelmi szervhez fordulhassanak?” kérdés, nem volt meglepő, hogy a katonák 88,8%–a igennel válaszolt.

---

¹¹⁷ Akadémiai Közlemények 180/1991. A Magyar Honvédség a rendszerváltás évében Radványi Lajos: Az érdekvédelem jelenlegi helyzetének megítélése 243–268. p.

¹¹⁸ U.o.: 245. p.

¹¹⁹ Pontos adatok Radványi Lajos: 259–260. p.

A hivatásos állomány többsége tehát olyan érdekvédelmi rendszer kiépítésében gondolkodott, amely nem épül be a katonai hierarchiába és jellemzője az objektivitás, a demokratikus és jogszerű alapon történő szerveződése, illetve hatékony működése. Ehhez kapcsolódott szervesen az az igény is (a felmérés alapján), hogy a helyi szervezetek egymásra épüléséből egy országos szintű szövetség alakuljon ki, amely megteremti annak a lehetőségét, hogy a katonák érdekei már a jogszabályok alkotásánál figyelembe legyenek véve. Az országos szervezet egyben nyilvánosságot is biztosítana már a döntések előkészítő fázisában, egyben lehetővé tenné a társadalmi kontroll megvalósulását.

Mindezekből következik, hogy a katonaszociológiai felmérések jelentősége nemcsak a számszerűség, az arányok bemutatásában rejlik, hanem abban is, hogy nagyszerűen érzékelhető a válaszokból (nem tudja, nem érdekli, nincs rá szüksége stb.), hogy az állomány jelentős részének az új érdekvédelmi rendszer kiépítéséről, elveiről, feladatairól stb. még nem volt tudomása, illetve nem volt megfelelően tájékozott. Joggal vetődik fel a kérdés: miért nem tudtak többet erről? Mennyire érdekelte őket? Kik lesznek azok, akinek fontos lesz az érdekvédelem alulról induló megszervezése? Hol jelenik meg az először? Az értekezés a továbbiakban erre is válaszol.

Más területen is felgyorsultak a változások 1988–1989 során: megszűnt a káder-és személyügyi munkában a párthatáskör¹²⁰; kedvező szabályozás született a hivatásos katonák külföldi utazására¹²¹; bevezették a 40 órás munkahetet¹²²; engedélyezték a polgári ruha viselését a szolgálati helyre bejövetel és távozás alkalmával¹²³; Elvtárs helyett Bajtárs lett a megszólítás¹²⁴; az Internacionálé helyett a Szózat lett hallható az ünnepségeken¹²⁵; a politikai okokból eltávolított, rendfokozatuktól megfosztott tisztek, tiszthelyettesek ügyeinek elkezdődött a felülvizsgálata.

1989. évi II. törvény Az egyesülési jogról, a III: törvény A gyülekezési jogról, a fegyveres erők és testületek tagjai vonatkozásában a jogok gyakorlásnak feltételeit és módját a szolgálati szabályzat szabályozási körébe utalta, fenntartva ezzel a jogszabálynak nem minősülő szolgálati szabályzat “mindenhatóságát” a szolgálati

---

¹²⁰ 55/1989. (HK 11.) HM utasítás

¹²¹ 10/1988. (HK 7.) HM utasítás, 145/1989. (HK 30.) HM utasítás

¹²² 112/1989. (HK 26.) HM utasítás

¹²³ 2/1989. (HM rendelet)

¹²⁴ 4/1989. (HM rendelet)

¹²⁵ 79/1989. (HK 18.) HM utasítás

viszonyokban. A sztrájk törvény¹²⁶ kizárta a sztrájkot a fegyveres erőkből folytatott érdekvédelem eszköztárából.

A fentiek alapján megállapítjuk, hogy az 1989-es év a hivatásos katonák helyzetében fordulópontot jelentett. Kiegészül ez a “nemzeti kerekasztali tárgyalásokkal”, ahol a HM képviselői is részt vettek. Új alapokra került a hadsereg működése. A módosított Alkotmány tartalmazta a fegyveres erők alkalmazását, irányítási rendjét, alapvető kötelességeiket, az államhatár átlépését, illetve a külföldi fegyveres erők Magyarországra lépését szabályozó szakaszok kerültek bele. Az Alkotmány a fegyveres erőkkel kapcsolatos részletes szabályok meghatározását, tényleges állományú tagjai pártban való tevékenységének korlátozását “alkotmányerejű” törvény tárgykörébe utalta.

A “párttörvény”¹²⁷ kitiltotta a pártokat a szolgálati helyekről és korlátozta a hivatásos állomány jogait vezető párttiszségek betöltésében. A törvények alapján a honvédelmi miniszter módosította a Szolgálati Szabályzatot¹²⁸, meghatározva az egyesülési és a gyülekezési jog, a lelkiismereti és vallásszabadság hadseregbeli érvényesíthetőségének kereteit, feltételeit. Később újabb módosítás¹²⁹ született az egyesülési jog gyakorlásának eljárási szabályozásában, ugyanis ez parázs viták tárgyát képezte. A vita végére végül az Alkotmánybíróság tett pontot.¹³⁰

A rendszerváltást követően kialakított normarendszer a civil jogi normákat igyekezett a hadseregben is meghonosítani. A hadseregben létező viszonyok jogi szabályozásának a gyökerei azok az alapjogok, amelyek az egyén védelmét szolgálják. Ezek olyan sarokpontok, amelyeket a szabályozásnak akkor is érvényesíteni kell, ha azok a szervezet pillanatnyi érdekeivel esetleg nem esnek egybe. Ezek jelentik a biztosítékot arra, hogy a demokratizmus és a jogállamiság jellemzői érvényesüljenek a hadseregben.

A jelenlegi magyar alkotmányos berendezkedésben a következő alapjogokról beszélünk:

- politikai jogok,

---

¹²⁶ 1989. évi VII. tv.

¹²⁷ 1989. évi XXXIII. tv.

¹²⁸ 6/1989. HM rendelet

¹²⁹ 7/1989. HM rendelet

¹³⁰ 51/1991. (X. 29.) AB határozat

- szabadságjogok,
- gazdasági, szociális, kulturális jogok,
- egyenjogúságot garantáló jogok.

A hivatásos tiszti pálya speciális követelményei azt kívánják, hogy a honvédelmi tárgyú szabályozás eltérjen az általánostól és módosítsa ezen alapjogok tartalmát. Ennek mértéke azonban vitatott. Kétféle felfogás alakult ki a probléma körül: az amerikai és az európai koncepció (lásd később).

A következő táblázat azt mutatja meg, hogy a Magyar Köztársaság alkotmánya által biztosított alapjogok érvényesülnek vagy korlátozottak a hivatásos katonák esetében: (Korlátozók: 1993. évi CX. törvény a továbbiakban Hvt.; 1996. évi XLIII. törvény a továbbiakban Hszt.).¹³¹

Sorszám	<i>A Magyar Köztársaság alkotmánya által biztosított alapjogok</i>	<i>A Hvt. és a Hszt. által korlátozott alapjogok</i>
I.	<i>Politikai jogok</i>	
1	választójog	korlátozva
2	kérelem és panasz joga	
II.	<i>Szabadságjogok</i>	
3.	az élethez és az emberi méltósághoz való jog	
4.	a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog	korlátozva
5.	a szabad mozgás és a személyi biztonsághoz való jog	korlátozva
6.	a jó hírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog	
7.	a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága	korlátozva
8.	a szabad véleménynyilvánítás joga, a közérdekű adatok megismerésének, illetve terjesztésének joga	korlátozva

¹³¹ Forrás: A tiszti Szolgálat és hivatás HVK humán Főcsoportfőnökség, Budapest, Tanulmánykötet 1998. Ruzsnyák József. Jogok, kötelességek, felelősség 135–136. p.

	9.	a békés gyülekezés joga	korlátozva
	10.	az egyesülés joga	korlátozva
	11.	a menedékjog	
	12.	a gazdasági és társadalmi érdekek védelmét szolgáló szervezet alakítási jog	korlátozva
III.		<i>Gazdasági, szociális, kulturális jogok</i>	
	13.	a gyermekek joga a család és az állam védelmére és gondoskodására	
	14.	a munkához meg a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog	korlátozva
	15.	a testi és a lelki egészséghez való jog	
	16.	a szociális biztonsághoz való jog	
	17.	a művelődéshez való jog	korlátozva
	18.	a tudományos és a művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát biztosító jog	korlátozva
IV.		<i>Egyenjogúságot garantáló jogok</i>	
	19.	az azonos jogképesség	
	20.	a bíróság előtti egyenlőség	
	21.	a nemek egyenjogúsága	
	22.	az anyanyelv használatának és oktatásának joga	korlátozva
	23.	a jogegyenlőség megvalósítását biztosító jogok	

Az alkotmánynak a haza védelmével kapcsolatos megállapításait az 1993. évi CX. törvény tartalmazza. A fegyveres erők személyi állományának jogi helyzetét az ún. "jogállási törvények" rögzítik. (Az értekezés szempontjából kiemelendő *A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény.*)

III.

A TISZTIKAR ÉRDEKVÉDELME A MEGVÁLTOZOTT HADSEREGBEN

A magyarországi érdekegyeztetés intézményrendszerének irányadó folyamata a rendszerváltoztatás előtt, a még átmeneti időszakban indult el, de maga az érdekegyeztetés mint politikai “intézményülési szükséglet”¹³² már az 1968-as gazdaságirányítási reform óta jelen van a magyar politikai és társadalomtudományi gondolkodásban. Ebben a folyamatban a rendszerváltás jelentett fordulópontot, amikor a kelet-közép-európai térségben egyedülálló kísérlet kezdődött meg az érdekegyeztetés intézményi kiépítésére is.¹³³

A magyarországi érdekegyeztetési intézmény szerkezeti fejlesztéséhez szükséges politikai feltételek sok szempontból kedvezőbbek voltak, mint a térség legtöbb országában. Ennek az európai integrációhoz való felzárkózásban van jelentősége, hiszen a felzárkózási folyamatban szükségszerűen jelentkező jogharmonizáció, a foglalkoztatásban tapasztalható feszültségkezelő intézkedések, a munkaügyi viták, kapcsolatok rendezésére irányuló törekvések egy új érdekegyeztetési struktúra irányába mutatnak. Erről a helyzetről írja Thoma László: “A pluralizmusnak az a jellegzetes magyar formája, amelynek kiépülése napjainkban folyik, olyan történelmi helyzetet jelent, amelyben keverednek egy korábbi korszak sajátosságai, s egy megszülető új korszak jellegzetességei. A korábbi korszak jellegzetessége az, hogy a politikai mozgások alanyai a különböző értelmiségi szubkultúrák, az új korszak előrejelzése, hogy ezek a mozgalmak mintegy leszakadnak a tényleges társadalmi és gazdasági ellentétekről, s önálló politikai ellentmondások formájában jelennek meg.”¹³⁴

Nem öncélúak a fent említett fejlődési formák, de mindenképpen döntő jelentőséggel bírnak. Csupán egy nagy kérdés marad, hogy a megindult pozitív

---

¹³² Tóth Antal: 78. p.

¹³³ Maga a kísérlet eredeti célját tekintve eredménytelenül zárult, de lehetőség nyílt a magyar társadalom sajátos szociális-gazdasági körülményeinek feltérképezésére, hogy segítséget nyújtson egy esetleges tripartit típusú érdekegyeztetési struktúra létrehozására. Bővebben erről: Héthy Lajos: A háromoldalú kísérlet anatómiája Társadalmi Szemle, 1995/10. 23–33. p.; Az Érdekegyeztető Tanács és a táguló világ Társadalmi Szemle, 1998/2. 23–32. p.

¹³⁴ Thoma László. Az alternatívák nélküli társadalom In: Alternatívák nélküli társadalom (Tanulmánykötet) Budapest, Gondolat, 1995, 127. p.

változások képesek lesznek–e egy hosszú távú, kiegyensúlyozott és átfogó szociális haladást érvényesíteni.

1. Az érdekvédelem megjelenése a hadseregben

Az emberi társadalom kialakulásával és fejlődésével létrejöttek azok a szabályzó rendszerek, amelyek az emberek együtt élését meghatározzák. Ezek a szabályzó rendszerek: az erkölcs, a jog és az illem.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen összefüggés van a fenti szabályzók és az érdekvédelem, pontosabban a kutatási célkitűzésünkben szereplő “egyenruhás állampolgár” érdekvédelmével.

“A katonai erkölcs érdekvédelme szempontjából az általános erkölcs és a katonai etika követelményei jöhetnek számításba”.¹³⁵ A társadalom erkölcsé áthatja annak valamennyi szféráját, így a fegyveres erőket is. Ebből következik, hogy amennyiben a társadalomban az általános erkölcs pozitív értékű, ennek kedvező hatásai a katonák szolgálathoz való viszonyában, magatartásában is érezhető. Igaz ennek a fordítottja is, ha a társadalomban az általános erkölcs értékei devalválódnak – mint hazánkban az elmúlt tíz évben – akkor ennek a negatív következményei megjelennek a hadseregben is.

A hadsereg a társadalomnak olyan sajátos területe, amelynek tagjaival szemben az általános erkölcsön belül bizonyos követelmények kiemelt szerepet kapnak. A katonák számára ezek (pl. bátorság, becsület, jó hírnév stb.) jogszabályokban előírt kötelezettségek. Vannak olyan speciális erkölcsi tulajdonságok, amelyek csak a hadseregben fogalmazódnak meg, s itt fejlődnek ki az egyénben (hősiesség, bajtársiasság, titoktartás, csapatbecsület, feltétlen engedelmesség stb.). Ezek az erkölcsi tulajdonságok a katona etika részét képezik, de mint szabályzati és eskü követelmények, már jogi normaként is megjelennek.

A hadi szervezetekben kialakult és meghonosodott erkölcsi szokásokat történelmileg korán belefoglalták a hadi szabályzatokba. Egyfelől így mindenki ismerhette, ezáltal tudta, hogy mit követelhet, várhat el tőle a hadsereg. Másfelől pedig a katonák érdekei mindig azt igényelték, hogy jogaikat és kötelezettségeiket minél

---

¹³⁵ Herczeg Ottó: Erkölcs és érdekvédelem a hadseregben In: Katonaetika Tanulmánygyűjtemény Szerkesztő: Molnár Károly honvéd ezredes Budapest, Zrínyi Kiadó 1993, 178. p.

részletesebben, pontosabban és érthetően jogszabályokban rögzítsék, amelyek bizonyos jogorvoslati lehetőséget jelentettek számukra. Ezek közé a garanciális jogok közé tartozott a kérelem, a panasz, a beadvány és az előterjesztés joga. Ez a jogszabályi érdekvédelem nagyon fontos helyet foglal el a katonák szolgálati viszonyában.

A második világháború után az “egyenruhás állampolgár” felfogás terjedésével és a katonák önszerveződésének törvényi elismerésével egyes nyugati hadseregekben (német, belga, dán, svéd, holland, osztrák) megszülettek az önszerveződésen alapuló, önkéntes tagsággal és önkormányzattal rendelkező független katonai érdekvédelmi szervezetek (bajtársi egyesületek és szövetségek). Ezek a csoportok létrehozták nemzetközi szervezetüket is, a Katonaszövetségek Európai Szervezetét, az EUROMIL-t.

A katonáknak, az egyes országok törvényeitől függően, lényegét tekintve ma három irányba meghatározott érdekvédelmük van: erkölcsi, jogi és önszerveződési.

Az erkölcs és az érdekvédelem összefüggésében egyik alapkérdés az erkölcsi értékrendhez való viszony. A rendszerváltoztatás előtt nem jutott megfelelő szerephez az erkölcs, mert a társadalom alapértékét a pártpolitikához fűződő viszony határozta meg. Ebből következik, hogy az erkölcsi szabályok politikai, ideológiai követelményekkel keveredtek, amelyből az utóbbiak voltak a meghatározók.

A pártállam törekvése az egész társadalom “átpolitizálására”¹³⁶ törekedett. Érvényesült ez az elv a hadseregben is. Párthatározatok deklarálták, hogy a tisztek katonai és politikai funkciót töltenek be. A hadsereg pártirányítását és ellenőrzését a párt központi szervei közvetlenül végezték. “Az egyszemélyi parancsnokok – a polgári szervezetek vezetőitől eltérően –, a párthatározatok alapján, az abban foglalt politikai feladatokra is parancsokat adhattak.”¹³⁷

Megállapítható tehát, hogy a pártvezető szerepének érvényesítésére az egyszemélyi parancsnok eszközül szolgált. A katonák jogait és kötelességeit tartalmazó jogszabályok – a szolgálati szabályzat, a szolgálati, ún. tisztitörvény – általános erkölcsi vagy katonaeitikai követelményeket alig tartalmaztak.¹³⁸

---

¹³⁶ Uo.: 180. p.

¹³⁷ Uo.: 180. p.

¹³⁸ Például az 1961. évi Szolgálati Szabályzat valamennyi katonának, azoknak is, akik pártonkívüliek voltak, kötelességévé tette “a párt ügyének és érdekeinek védelmét.” Uo.: 181. p.

A hivatásos katonák – főképpen a tisztikar –közösségének erkölcsi érdekei és ezek védelme fontos feltétele a közösségi szellem és egyetértés kifejezésének. Ebből alakul ki az úgynevezett “jó közszellem”.¹³⁹

A néphadsereg tisztikarából ez a “jó közszellem” hiányzott, mert az 1960-as évektől kezdődően az összetartozás érzésére való nevelés kikerült a képzési követelményekből. Már 1949. után számúzték a szolgálati szabályzatból a testületi szellemre és egyetértésre irányuló követelményeket.

A jó közszellem és egyetértés, ha jól működik és érvényesül, akkor a tisztikar érdekvédelmét is szolgálja. Összegezve jeleníti meg a tisztek összetartását és jogszerűtlen sérelmek esetén, egységes fellépéssel hatékony védelmet jelent a támadásokkal szemben.

A tisztikar erkölcsi arculatának formálásához, a hivatás tekintélyének megőrzéséhez és a társadalmi megbecsüléshez hozzá járul speciális intézmények megléte is. Ezek a speciális intézmények a hadseregben: a tisztikar becsületügyi bíróságok, illetve maga a becsületügyi eljárás.¹⁴⁰ A néphadsereg becsületbírósági intézménye nem jelentett hatékony védelmet a tisztikar részére. a tisztikar becsület fogalma alá, pl. nem rendelt erkölcsi követelményeket, csupán politikait. Általánosan fogalmazott és nagy teret adott a szubjektivitásnak.¹⁴¹

Az eljárás szabályai sem jelentettek garanciákat a tisztikar részére. Az eljárás lényegében két szakaszra oszlott: a parancsnokira és a becsületbíróságira. Döntési joga csak a parancsnoknak és a honvédelmi miniszternek volt. Becsületbírósági eljárásra csak a parancsnok utalhatta az ügyet, ha a tiszt megsértette a tisztikar becsületét. Milyen részei voltak a tisztikar becsületnek? “Az alkotmány, a törvények, a szabályzatok, a parancsnokok parancsai alkotják a tisztikar becsületét.”¹⁴²

---

¹³⁹ Mészáros Lázár: Huszárok kézikönyve. Válogatás a magyar hadügy írásából. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó 1986, 459. p. A katonai szakirodalomban kiemelt szerepet kap a jó közszellem és egyetértés iránti igény. Mészáros Lázár írja az egyezség fogalmáról: “...azon szíves és atyafiságos össze-s együtt tartást értjük, amellyel egy és ugyanazon ezred vitézei egymás iránt tartoznak viselkedni.” Ebből fejlődik ki azután a “jó közszellem”, aminek az eredménye az, hogy “az ezredbeli minden egyes katona az ezredével vagy bajtársaival történetet úgy tekint, mintha az őt magát illetné egyenesen”.

¹⁴⁰ Az ilyen jellegű intézményeknek a feladata, hogy bennük a tisztikar, mint testület örökös az erkölcs normái, a katonai becsület, a jó hírnév, a bajtársiasság, a jó közszellem fölött. Ennek megvannak a maga eljárási és döntéshozatali szabályai, ezeket lásd Herczeg Ottó id. munkájában, teljes részletességgel 182. p.

¹⁴¹ Becsületbírósági Szabályzat. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1956., 1960., 1966-os kiadások. Útmutató a tisztikar becsületbírósági eljáráshoz. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1956.

¹⁴² Herczeg : 183. p.

A becsületbírószági intézmények nem tudták betölteni a tisztikar erkölcsi nevelését és védelmét, mert a politikai követelményekkel szemben csak másodlagos elvárások voltak. Az eljárásokban a tisztikarnak lényeges szerepe volt ugyan,¹⁴³ de valójában beleszólási joggal nem rendelkezett. Következésképpen nem is érezte a sajátjának ezt a testületet. A parancsnok dominanciája egyszerűen egy fegyelmező szervvé alakította ezt az intézményt. Ez, illetve magának az intézménynek a szerepvesztése az 1980-as évek közepén a az intézmény megszüntetéséhez vezetett.

A hivatásos állományt tovább vizsgálva megállapíthatjuk, hogy érdekvédelmi jelentősége van a jogi szabályozásnak is. Meghatározza ezt a szervezet alapvető rendeltetése, feladata, és követelményei:

- fokozottan kell biztosítani a katonai szervezet egyes tagjainak, csoportjai jogainak és érdekeinek érvényesülését, ezek garanciáit, és sérelmeik orvoslását;
- védeni kell a csoportfüggetlenséget, a hivatás presztízsét külső és belső hivatalos nyomással szemben;
- jogbiztonsági elemek beépítésével mérsékelni kell a kiszolgáltatottság érzését, a szigorú függőségi viszonyokat és a hatalommal való visszaélést meg kell gátolni;
- visszacsatolás szükséges a felsőbb katonai vezetés számára az emberi és a szolgálati érdekviszonyok helyzetéről, az esetleges konfliktusok okairól, hogy a szükséges szabályzó beavatkozást a hatékonyság érdekében meg tudják tenni.

Szorosan illeszkedik e fenti kérdéskörhöz a parancsok teljesítésének módja. A demokratikus országokban ma már a mérsékelt engedelmesség elvére épül a parancsok teljesítése. Az előjáró felelőssége ugyanis nem kizárólagos, mert az alárendelt is felelősséggel tartozik a parancs végrehajtásának következményeiért. Az engedelmesség a parancs törvényességéhez kötött. Ebből következik, hogy itt nélkülözhetetlen a világos, egyértelmű szabályozás a parancs tartalmát és fogalmát illetően. Magyarországon az 1950-es években például csak a “népellenes parancs” megtagadására adtak lehetőséget, de elmaradt a parancs tartalmának pontos tisztázása. Nem a parancsnok döntötte el, hogy mit minősít annak. A parancs tartalmát és formáját a szolgálati szabályzat pontosan meghatározta.

---

¹⁴³ A becsületügyi bírósági tárgyalásra a tisztii állományt kirendelték. A résztvevő tisztiek kérdezhettek, véleményt nyilváníthattak, de az ügy érdemi eldöntésében nem vettek részt. Az eljárás nyilvános volt, de a határozatot zárt ülésen hozta a bíróság: szótöbbséggel, nyílt szavazással.

A jogi szabályozáson belül fontos helyet foglal el a kérelem jogának szabályozása.¹⁴⁴ A kérelem tárgya kiterjedhet a magánélet problémáira, vagy a szolgálattal összefüggő egyéni vagy közös gondokra. A néphadsereg szolgálati szabályzatai az egyéni kérelem előterjesztésének jogát ismerték és biztosították. Az eljárás rendjét szabályozták. A csoportos kérelmeket, azonos ügyben való egyidejű és közös előterjesztést a Szolgálati Szabályzat nem tette lehetővé.

A katonák érdekei, érdekvédelve szempontjából a következő jogintézmény is fontos: a panaszjog. Ennek a jognak a biztosításával az a cél, hogy a katona igazságtalanság, sérelem, joghátrány miatt panasz tehessen és ügy megfelelő jogorvoslást kapjon. Ehhez megfelelő garanciák kialakítása elvi követelmény.¹⁴⁵ A panaszjog korlátai megegyeztek a kérelmekével. Panaszt mindenki csak a saját nevében tehetett.

Rendkívüli jelentősége van még a “beleszólási jognak” is. Ezzel kapcsolatosan kétféle törekvéssel lehet találkozni. Az egyik, a szervezet hierarchiájából, függelmi viszonyaiból adódóan a beleszólási jogot, mint érdekérvényesítés lehetőséget, mindig szigorú szabályok közé próbálja szorítani. Ennek egyik módja a szolgálati út intézményének az előnyben részesítése. E szerint csak a szolgálati úton előterjesztett javaslatnak van helye, csak azzal lehet foglalkozni. A másik, hogy a szolgálati út merevségéből adódóan a felső és a közbenső irányító katonai vezetés sok hasznos és szükséges információtól esik el, aminek megszerzése az érdekében áll. Az érdekérvényesítés szempontjából fontos, hogy a javaslatok a vezetőkhez eljussanak. Ezért a szervezetek természetéből és a beidegződésekből adódó akadályokat meg kell szüntetni.

Az 1980-as évek második felében a társadalmi változások hatásai – mint arról már korábban részletes elemzést adtunk – a hadseregben is érezhetővé váltak. A kérdés az volt, hogy a kialakulóban lévő új politikai, gazdasági rendszerben, ahol széles társadalmi csoportok érdekei közvetítetlenek voltak (már a rendszerváltás után), mit tud tenni és tesz a hivatásos állomány a saját értékeinek, érdekeinek védelmére. A tisztikar tudatában volt annak, hogy a radikális politikai mozgások mély társadalmi változásokat indítanak el, amiből a hivatásos állomány a szervezeti jogszabályi kötöttségek miatt el van zárva.

---

¹⁴⁴ Herczeg:187. p.

¹⁴⁵ A Magyar Népköztársaság Fegyveres Erőinek Szolgálati Szabályzata. HM, Budapest, 1974/805. pont, 1987/776. pont, 1987/75. pont, 11. bekezdés

A tisztikar tagjai sorában kétirányú mozgás indult el. Egyrészt a hadsereg pártszervezeteiben is létrejöttek reformkörök; amelyek a hadsereg struktúráján belül akarták reformokkal megvalósítani a változtatásokat. 1989. nyarán a reformkörök országos értekezletet is tartottak. Másrészt a tisztikar egy része hozzákezdett egy politikamentes, hatalmi és tekintélyi hierarchiától független érdekvédelmi szervezet létrehozásához. A felső katonai és pártvezetés idegenül és értetlenül fogadta ezeket a törekvéseket. Ennek ellensúlyozására több helyőrségben (Tata, Zalaegerszeg, Marcali, Budapest stb.) létrehozták a "független bajtársi egyesületeket". Ezek megalakítását miniszteri utasítással tették lehetővé. Ezek a csoportok fiatal tisztek kezdeményezésére jöttek létre. A felső katonai vezetés felemás módon értékelte a reformokra irányuló törekvéseket, az önszerveződés kísérleteit. Úgy tűnt, hogy támogatja ezeket az önszerveződések, hiszen tábornoki rangú összekötőket jelölt ki a kapcsolattartásra. "Azonban a tisztikar jórészenek tiltakozására meg kellett válniuk ettől a szerepüktől."¹⁴⁶ A bajtársi egyesületekkel való együttműködés szabályozására a Honvédelmi Minisztérium kiadta az 1989. őszén készült 2/1990. számú intézkedést. Ugyanebben az időben a Szolgálati Szabályzat módosítására és kiegészítésére kiadott miniszteri intézkedéssel lényegében megállította az alakuló érdekvédelmi szervezeteket. Ekkor léptették hatályba a Szolgálati Szabályzat 10/A–E pontjait, amelyek többek között kimondták, hogy a katona a szolgálati helyén ... politikai vagy egyéb célú társadalmi szervezetet nem alakíthat, szolgálati helyen kívül alakíthat, részt vehet benne, viszont írásbeli és szóbeli nyilatkozatait korlátok közé helyezték.

A közéletet figyelemmel kísérő tisztek azonban látták, hogy a civil társadalomban megélnék az állampolgári kezdeményezés, a különböző szakmák, érdekcsoportok önszerveződése. Ennek hatására sokan felismerték, hogy a megváltozott körülmények között azok a csoportok, akik nem törődnek saját érdekeik artikulálására, nem lesznek képesek a saját érdekeik társadalmi szintű megjelenítésére és érvényesítésére, azok könnyen a perifériára szorulhatnak. A szerveződés tovább folytatódott.

2. Katonai érdekvédelmi szervezetek

2.1. A Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége és tevékenysége

A rendszerváltás után a társadalmi átalakulásokkal párhuzamosan, alulról jövő kezdeményezésként, a magyar történelmi hagyományokat is ápolva alakultak meg a

---

¹⁴⁶ Herczeg : 190. p.

Bajtársi Egyesületek. Céljuk az volt, hogy “pártoktól, politikai csoportosulásoktól függetlenül támogassák, szolgálják a hazafiság eszméjére épülő honvédelem ügyét, képviseljék és védjék tagjaik érdekeit.”¹⁴⁷

A különböző egyesületek képviselői úgy döntöttek, hogy tevékenységük összehangolására, érdekeik országos szintű képviseletére és védelmére megalakítják szervezetüket, a BEOSZ-t. A Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége (a továbbiakban BEOSZ) 1990. február 27-én jött létre¹⁴⁸, 18 tagegyesülettel, 2500 fős tagsággal.

Az Alapító Nyilatkozatban a szövetség feladatául a következőket fogalmazta meg: “A Magyar Köztársaság Alkotmánya és törvényei előírásait betartva, szellemét megőrizve kívánjuk segíteni a nemzeti függetlenség megőrzését, a hazaszeretet ápolását, a köztársaság védelmét szolgáló állami és társadalmi erőfeszítések megvalósítását. Mindezt annak tudatában, hogy hazánk védelmének alapvető erőit ma és a jövőben is a fegyveres erők alkotják.”¹⁴⁹

A Szövetség továbbá célul tűzte ki: “... a hadsereg nemzeti jellegének erősítését, a katona presztízisének növelését, a magyar katonai hagyományok ápolását, a hivatásos állomány képzettségének fejlesztését, szellemiségének kiteljesedését, a hadtudományok művelését. Ehhez kívánunk társadalmi szervezőerőként hozzájárulni, állásfoglalásainkkal, véleménynyilvánításunkkal, érdekvédelmi munkánkkal segítséget nyújtani.”

A rendszerváltás idején felmerülő feladatokat úgy kellett előkészíteni és végrehajtani, hogy azok a társadalmi változások várható igényeivel összhangban legyenek, ugyanakkor az ezeket kiváltó és egyre markánsabban jelentkező politikai elvárásoknak megfeleljenek.

Melyek voltak ezek a feladatok?

Felvállalni a honvédelmi nevelés és katonai hagyományápolás teendőinek irányítását és az ezzel kapcsolatos együttműködést a civil szféra felé.

---

¹⁴⁷ A Bajtársi Egyesületek Országos Szövetségének Alapító Nyilatkozata Új Honvédségi Szemle Különszám, 1999 6. p.

¹⁴⁸ Jegyzőkönyv a BEOSZ alakuló küldöttgyűléséről. 1. számú melléklet

¹⁴⁹ Uo.: 6. p.

Szervezett formát kellett találni a személyi állomány élet-és munkakörülményeinek alakítására, formálására, a hozzá- és beleszólás, a véleménynyilvánítás lehetőségére.

Biztosítani a nyugállományú katonákkal való kapcsolattartást, kifejezve abban a honvédelmi tárca gondoskodási szándékát.

A honvédség szervezetén belüli rendszerváltás első jelének tekinthetjük a BEOSZ megalakulását, amely mindenképpen pozitív hatással volt a további hasonló vagy a BEOSZ célkitűzéseire közelálló célokat kitűző szervezetek megalakulására, így pl. a KÉSZ megalakítására is.

A Szövetség érdekképviseleti, érdekvédelmi céljainak elérésében meghatározó jelentőséggel bírt és bír még ma is, hogy működését a honvédelmi tárca egyetértő, azt anyagi-pénzügyi feltételekkel is segítő támogatása biztosította. Az érdeme elévülhetetlen a BEOSZ-nak a Honvédségi Érdekegyeztető Tanács (a továbbiakban HOVÉT) létrehozásában, mint a munkaadói és munkavállalói oldal első hivatalosan is deklarált fórumának, szervezetének és működésének megvalósításában.

Elismerésre méltó továbbá a BEOSZ azon szerepe, amit az ifjúság honvédelmi nevelésében, a hagyományápolás megvalósítása terén, illetve a nyugállományú katonákkal való kapcsolattartás érdekében végzett és végez a mai napig.¹⁵⁰

2.2. A Csapatoknál Szolgálók Érdekvédelmi Szövetsége

A Szövetség 1994-ben alakult, társadalmi szervezetként történő nyilvántartásba vételének időpontja: 1995. január 31.¹⁵¹

Alapító tagjai:

1. Szentes műszaki-technikai ezred Érdekvédelmi Egyesülete

Taglétszáma: 63 fő

Csongrád Megyei Bíróság

---

¹⁵⁰ Vannak országos méretű rendezvényei, amelyek hagyományosan BEOSZ – feladatnak tekinthetők: a katonanemzedékek találkozója, nyugállományú katonák honvédelmi tevékenységének megvalósítása.

¹⁵¹ Interjú: Virág Lajos alezredes úrral, a CSÉSZ alelnökével. Az értekezésemben a tőle kapott dokumentumokat használtam fel (Tián József alezredes CSÉSZ-elnök levele a HOVÉT titkárnak, levél a tisztújító közgyűlésről, a Csongrád Megyei Bíróság bejegyző végzése.

PK 60. 095/1994/4.

2. Török Ignác Érdekvédelmi Egyesület (Szeged)

Taglétszám: 46 fő

Csongrád Megyei Bíróság

PK 60.195/1994/4.

3. Türr István műszaki ezred Érdekvédelmi Egyesülete (Baja)

Taglétszám: 26 fő

Bács–Kiskun Megyei Bíróság

PK 60. 183/1994/2.

4. Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága Érdekvédelmi Egyesülete
(Székesfehérvár)

Taglétszám: 53 fő

Fejér Megyei Bíróság

PK. 61.670/1994/4.

Az alapítók célja az volt, hogy az általuk képviselt mintegy 180 főt a honvédségi érdekegyeztetés rendszerében megjelentesse. Céljaik között szerepelt az is, hogy a csapatoknál dolgozó hivatásos katonákat kívánják képviselni. A szervezet hatóköre azonban 3 műszaki csapatra és a székesfehérvári csapatszervezetre korlátozódott. A megalakulástól tevékenységével választási lehetőséget kívánt adni, kvázi a KÉSZ–szel és a BEOSZ–szal szemben.

Hatékonyságának egyik eleme lehetett volna, hogy a helyőrségekben, ahol létezik, közvetlenül, a parancsnokkal együtt, az éppen adott problémát helyben tudják megoldani. A másik elem, hogy 1995–ben csatlakoztak a HOVÉT–hoz. Teljes jogú tagként egyeztetnek a többi HOVÉT tagszervezettel (Honvédszakszervezet a továbbiakban HOSZ, BEOSZ, Honvédségi Dolgozók Szakszervezete a továbbiakban HODOSZ szervezetekkel). A szervezet a tagsága körébe tartozó tisztek és tiszthelyettesek érdekvédelmét valósítja meg. Budapesten nincs csoportjuk, csak a vidéki egységeknél. A jogállamiság számukra azt jelenti, hogy többféle érdek

fogalmazódik meg, többféle csoport érdeke. Álláspontjuk szerint nem egy erős érdekvédelmi szervezetre van szükség, hanem többre. A CSÉSZ egy a sok közül.

2001. március 5-én megtartották soros tisztújító küldöttközgyűlésüket. A választások eredményeként a közgyűlés a következő négy évre, kilenc tagú elnökséget és három tagú ellenőrző bizottságot választott.¹⁵²

2.3 A Katonák Érdekvédelmi Szövetségének (KÉSZ) létrehozása (1990–1991)

A Katonák Érdekvédelmi Szövetségének magalakulása a rendszerváltozáskor, korszakos jelentőségű volt. A Magyar Honvédség jogelődeinél soha sem alakult, nem alakulhatott alulról építkező szervezet. Nemcsak érdekvédelemmel foglalkozó szervezet nem jöhetett létre, hanem más szervezet sem. Szervezeteket létrehozni parancsnoki jogkör, ezen belül felső vezetői jogkör volt.

Korszakos volt a KÉSZ létrejötte azért is, mert a politikai rendszer megváltozása, az új politikai elit beállítottsága megengedte, esetenként bátorította a demokratikus kezdeményezéseket. Az első demokratikus rendszer politikusainak motivációi merőben eltértek az előző, a “puha diktatúra” politikusi magatartásától.

Kiemelkedő jelentőségű volt a szerveződés abból a szempontból is, hogy megalakítását vezető beosztású tisztek – jelentős számban parancsnokok – kezdeményezték. Valamennyiüket jellemezte, hogy mentesek voltak az egzisztenciális félelmektől.

2.3.1. Előzmények

Az előzőekben leírtak alapján megállapítjuk, hogy a hadseregben az egyéni érdekek háttérbe szorultak, a “testületi érdekműködésnek” pedig nem volt intézményesített megjelenési formája, ebből adódóan nem volt “értelmezési tartománya sem”.¹⁵³ Ennek az oka az volt, hogy nem kaptak átvilágítást az alapvető állampolgári jogok, így a hivatásos katonák nem tudták meddig és milyen területre terjed ki a szolgálati

---

¹⁵² Elnök: Tián József ezredes; Alelnökök: Péter József alezredes, Mészáros András alezredes; Elnökségi tagok: Gál Ferenc alezredes, Fehér László őrnagy, Nagy László törzsőrmester, Virág Lajos mk. alezredes, Kaszanyi Sándor százados, Petri Sándor főtörzsőrmester.

¹⁵³ Dr. Paraizs József–Dr. Radványi Lajos: Alapvető jogok és az érdekvédelem kérdései hadseregi vetületben Honvédelem 1990/4. 104. p.

jogviszonyuk határa. A tisztikar nem érezte, hogy társadalmi szinten figyelembe vennék jogos érdekeiket, a társadalom azonban másképpen gondolta.

Az Alkotmány 12. §-a foglalja össze az alapvető állampolgári jogokat és kötelezettségeket. Ezek az alkotmányos szabályok A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányban¹⁵⁴ leírtakkal összhangban vannak. Ennek alapján a fegyveres erők a "vagy egyéb különbségtétel nélkül" kategóriába beletartoznak. Az egyesülési jogot illetően csak korlátozottan, de minden más alapvető jogot megkülönböztetés nélkül érvényesíthetnek a fegyveres erők tagjai (lásd korábban). A jogkorlátozás a fegyveres erők működéséből szükségszerűen következik, de abban az esetben esélyegyenlőség hiányának kiküszöbölését célzó intézkedések nem történtek meg. A pluralista társadalmakban különböző érdekcsoportok szervezeteiken keresztül fejezik ki érdekeiket, ütköztetik elképzeléseiket, konszenzusra jutnak, majd ezután jogszabályok születnek. Az alapvető jogok komolyságát, fontosságát mutatja, hogy több csatornás garanciát kapnak: a fegyveres erők esetében szervezeten belül az alkotmányos védelem; szervezeten kívül az országgyűlési biztos jelent hiteles garanciát.

Sokan és sokszor feltették már a kérdést, miért kellett létrehozni 1990-ben a katonák számára érdekvédelemmel foglalkozó szervezetet. Ahhoz, hogy a választ pontosan meg tudjam adni, röviden vázolniom kell az előzményeket.

1989-ben létrejött a Magyar Köztársaság, majd 1990 nyarán megalakult az Antalkormány. A kormányprogram foglalkozott a haderő helyzetével és a szükséges változásokat is körvonalazta. Ezen belül meghirdette a Németh-kormány által már megkezdett létszámcsökkentés folytatását, a katonai doktrína megváltoztatását, a Varsó Szerződésből való kiválást. Politikai támadások érték a sajtón keresztül a hivatásos katonákat, különösen a tisztikart. A hivatásos katonák "érdekvédelmét", a régi rendszerben a pártszervezetek vállalták. Az MSZMP 1989-ben kivonult a hadseregből. A Németh-kormány idején létrehozták ugyan – a 2/1990. miniszteri utasítással – a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetségét (BEOSZ), de ennek céljai között a hivatásos állomány érdekvédelme csak áttételesen és marginálisan jelent meg. Később igyekeztek ezt a szervezetet a hivatásosok érdekvédőjeként megjeleníteni.

---

¹⁵⁴ Uo.: 104. p. Pontosán leírva, hogy kire vonatkoznak az alapvető jogok.

Ebben a helyzetben, 1990. július 2-án Tiszacsegén néhányan¹⁵⁵ elhatározták, hogy elkezdik egy alulról szerveződő katonai érdekvédelmi szervezet megalakításának előkészítését, létrehozzák a Szervező Bizottságot. Úgy gondolták, hogy ehhez az Alkotmány és az Egyesülési Törvény elég alapot ad. Elhatározták, hogy társakat keresnek, Szervező Bizottságot alakítanak. Rövid idő elteltével további személyek csatlakoztak hozzájuk¹⁵⁶ A Szervező Bizottság kezdetben az Élelmezési Ellátó Központban ülésezett. Elhatározták, hogy júliusban a nyilvánosság elé lépnek: egy nyílt levéllel¹⁵⁷ fordulnak a Honvédelmi Miniszterhez és Felhívással a hivatásos állomány tagjaihoz.

A Felhívás egyértelművé tette a távlati célokat: alulról szerveződő, horizontális és vertikális szervezet kialakítása; politikai tevékenységtől mentes; a hivatásos katonák beleszólása a velük kapcsolatos döntések előkészítésébe választott tisztségviselők útján. Szeptember 15-re országos tanácskozást hívtak össze a szövetség alakuló közgyűlésére.

A Felhívást¹⁵⁸ és a Nyílt levelet 1990. július 6-án az Anyagi Technikai Főcsoportfőnök vezetői értekezletén ismertették. Ezzel nyilvánosságra került a szerveződés. Még aznap délután megbeszélésre hívták Horovitz Ferenc mk. ezredest a Honvédelmi Minisztériumba. Itt Dr. Fehér József ezredes a Jogi Főosztály vezetője és Szekeres István ezredes a Társadalompolitikai Főosztály vezetője várták. A megbeszélés tárgyyszerű volt, elfogadták a szervezők érveit, csak a jogi személyiségű szervezetek létrehozásáról beszéltek le a szervezőket.

Sikerrel, ui. a nyomtatásba kerülő Felhívásban már benne van, hogy jogi személyiséget nem kíván szerezni a szervezet. Ez fontos a későbbiek szempontjából, mert a jogi személyiségű szervezet automatikusan – a törvény erejénél fogva – szakszervezeti jogok birtokosa lett volna; így a valódi, jogi személyiségű érdekvédelmi szervezet létrehozása egy évet késett.

2.3.2. A KÉSZ megalakulása és harca az alapvető jogok biztosításáért

---

¹⁵⁵ Horovitz Ferenc mk. ezredes, Juhász Mihály alezredes, Kapussy György mk. alezredes és Újvári Mihály alezredes.

¹⁵⁶ Dr. Bozsó Albert őrnagy és Dr. Paraizs József alezredes a Zrínyi Akadémia, Faragó István őrnagy és Szabó Ferenc törzsszászlós a Lőszerellátó központ, Gróf Ferenc alezredes a Magyar Honvéd főszerkesztője és Sörös István alezredes a Szárazföldi és Kiképzési Főcsoportfőnökség munkatársa.

¹⁵⁷ 2. számú melléklet

¹⁵⁸ 3. számú melléklet

1990. július 20-án a Honvédelmi Minisztérium Kollégiuma foglalkozott “A katonák érdekvédelmi, érdekképviselői szervei működésnek tapasztalatai, további feladatai” címet viselő előterjesztéssel. Ebben az előterjesztő több lehetőséget vázolt, a merev tiltástól a támogatásig. Az előterjesztő helyesen ismerte fel, hogy az alulról építkező érdekvédelmi szervezetek felelnek meg leginkább az igényeknek, ezek működnek a nyugati országok hadseregeinek zömében is. Ennek hatására Dr. Für Lajos honvédelmi miniszter, támogató levelet írt a szervezőknek.¹⁵⁹ A Szervező Bizottság 1990. augusztusban működési helyét áttette Pusztavacsra, a Lőszerellátó Központba, mert annak infrastruktúráját különösebb gond nélkül használhatták. E közben Újvári Mihály alezredes elkészítette a KÉSZ szervezetének és működésének egy változatát. Elkészültek a tiszti, tiszthelyettesi képviselői testületek elnökeihez, a katonai szervezetek parancsnokaihoz írt tájékoztatók. Megírták és az érdeklődők meg is kapták a KÉSZ célkitűzéseit tartalmazó vitaanyagot, az Egyesületi Alapszabály tervezetét. A Célkitűzésekben¹⁶⁰ megfogalmazódott – tartalmilag máig sem módosult – jelmondatuk:

“Rólunk, nélkülünk ne döntsenek !”

1990. szeptember 15-én a Magyar Honvédség Központi Művelődési Házában megtartották a Szervező Bizottság által összehívott első országos tanácskozást. A szervezőknek semmilyen anyagi eszköz nem állt rendelkezésére, semmiért nem tudtak fizetni, de Hevesi Gábor ezredes a Művelődési Ház igazgatója és munkatársai lehetővé tették a tanácskozást, biztosították a feltételeket. A tanácskozás szervezésében és bonyolításában sokan vettek részt az MH Páncélos és Gépjármű Szolgálat Főnökség, MH Közlekedési Szolgálat Főnökség, a Katonai Szállítási Főigazgatóság, MH Élelmezési Ellátó Központ, az MH Ruházati Ellátó Központ, az MH Lőszerellátó Központ tisztjei és tiszthelyettesei közül. A tanácskozáson 100 katonai szervezet képviselője, összesen 200 küldötte és sok érdeklődő volt jelen.

A tanácskozásnak öt napirendi pontja volt:

- ügyrendi kérdések tisztázása,
- vita a Célkitűzésekről,

---

¹⁵⁹ 4. számú melléklet

¹⁶⁰ 5. számú melléklet

- vita az Egyesületi Alapszabály tervezetről,
- vita a Szövetségi Alapszabály tervezetéről,
- az Ideiglenes Intézőbizottság (IIB) megválasztása.

A tanácskozáson képviseltette magát a Honvédelmi Minisztérium, Dr. Deme Károly ezredessel, a Jogi Főosztály főosztályvezető–helyettessel, a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége elnökével, Dr. Simon Sándor altábornaggyal és a Honvédségi Dolgozók Szakszervezete Brauer László vezető titkárral. A megjelentek közül hozzászólt Dr. Simon Sándor altábornagy, Dr. Deme Károly ezredes, Dr. Radványi Lajos, Szabó Ferenc (LÉRE. PSÁG), Kiss Sándor (ZMKA) és Balázsovits alezredes, Virág Lajos és Kelemen György mk. alezredes, Kovács László (MH ÉEK), Terjék Péter, Pintér István, Fülöp László és Bertalan századosok, Mészáros János zászlós (MH FEGYELMEZŐ Z.)

A hozzászólók többsége támogatta a katonai hierarchiától független érdekvédelmi szervezet megalakítását. Többen felvetették, hogy foglalkozni kellene a sorállomány érdekvédelmével is. Egyöntetű volt a jogbiztonság megteremtésére irányuló törekvés támogatása. Kiss Sándor alezredes fontosnak tartotta, hogy a majdan megalakuló Szövetség a “nagy, társadalmi szintű alkufolyamatban, a különböző szinteken részt vegyen.” Több felszólaló érintette a BEOSZ–hoz és a Tiszti–, tiszthelyettesi Képviselési Testületekhez való viszony kérdését. Majd minden felszólaló foglalkozott a jogok és a kötelezettségek törvényszintű szabályozásának szükségességével, a kiszámíthatósággal, a nyilvánossághoz fordulás lehetőségével, szolt a Szolgálati Szabályzat 10/A–E pontjáról és sürgette annak eltörlését. A Tanácskozás elfogadta, kiegészítésekkel és módosításokkal a Célkitűzéseket, az Alapszabály tervezeteket és megválasztotta az Ideiglenes Intéző Bizottságot¹⁶¹ (a továbbiakban IIB).

A továbbiakban az IIB feladata lett, hogy a szerveződés előtt levő jogi akadályokat megszüntesse, segítséget adjon azoknak, akik egyesületeket akarnak alakítani, végül a politikai helyzetet kihasználva, a sajtót felhasználva tájékoztassa a közvéleményt a katonák helyzetéről, gondjairól. Rövid idő alatt kialakította álláspontját a katonák egyesülési joga gyakorlására vonatkozó rendelkezésekről. Elkészítették a “Beadványt”¹⁶² az Alkotmánybírósághoz, a Szolgálati Szabályzat 10/A–E pontjainak

¹⁶¹ 6. számú melléklet

¹⁶² Beadvány: Jogszabály alkotmányellenessége utólagos vizsgálatának kérése. 7. számú melléklet

megsemmisítését kérve. Véleményezte a Honvédelmi Minisztérium Kollégiuma elé kerülő és az érdekvédelmemmel foglalkozó előterjesztést.¹⁶³ 1990. szeptember 21-én a HM Kollégium ülésén részt vett Juhász Mihály alelnök. Először nyílt lehetőség arra, hogy a katonák az IIB nevében kifejtsek a teljes katonai–felsővezetés előtt célkitűzéseiket és megkíséreljék eloszlatni a szerveződés nyomán keletkezett félelmeket. A katonai–felsővezetés, de a csapatparancsnokok jelentős része is félt a független érdekvédelemtől. Egy része azt mondta, hogy a parancsnok védi az alárendeltjei érdekét és ezért nincs szükség másra; más része attól félt, hogy az érdekvédelem majd beleszól szervezet–irányítási kérdésekbe is.

A Tanácskozást követően az IIB tagjai tájékoztatót készítettek és Alapszabály tervezeteket küldtek minden olyan katonai szervezetnek, amelynek, képviselői jelen voltak. Megkezdték az egyesületek szervezésének előkészítését. A jogi korlátozások megszüntetése reális közelségbe került, ezért javasolták, hogy alakítsanak szervező bizottságokat, készítsék elő az alapszabályaikat, tájékoztassák a parancsnokokat, akikkel alakítsanak ki konstruktív együttműködést. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a szervezés során mindig a törvények betartása volt az egyik legfontosabb szempont.

1990. decemberében a Veszprém Megyei Bíróság bejegyezte a Első Veszprémi Honvédegyletet, majd ezt követően több egyesület bejegyzésére került sor. A veszprémi bejegyzés fontos precedens volt, amelyre a “törvényes, vagy nem törvényes” vitákban mindig jól lehetett hivatkozni. A szervezés jó ütemben haladt. Az IIB tagjai több alakulatnál tájékoztatókat tartottak a céljaikról, az egyesületek megalakításának lehetőségeiről és szabályairól. Eközben a szervezőket különféle atrocitások érték. Volt olyan, akinek az előléptetését altatták, akinek az alakulatánál soron kívül felügyeleti ellenőrzést tartottak, akit a jutalmazási vagy a kitüntetési jegyzékről töröltek.

1990. október és november hónapokban felgyorsultak a tárgyalások a Honvédelmi Minisztérium és az Ideiglenes Intéző Bizottság között. Ezek során sikerült tisztázni, hogy a Minisztérium és a Honvédség Parancsnoksága támogatja a szerveződést, partnernek tekinti őket. A Honvédelmi Miniszter – a tárgyalások eredményeként – november végén levélben fordult a tiszti és tiszthelyettesi állományhoz. Ebben Dr. Für Lajos leszögezte: “Meggyőződésünk, hogy a hivatásos állomány az alkotmányos rend és a törvényes kormány iránt lojális érdekvédelmi szerveződése nem irányul a

---

¹⁶³ Jelentés a Magyar Honvédségnél működő érdekvédelmi és érdekképviselői szervezetek

szolgálati rend és fegyelem lazítására, a parancsnoki tekintély gyengítésére. Ezért azt tartjuk célravezetőnek, ha a szerveződést a parancsnokok semmilyen szinten nem nehezítik, hanem jóhiszeműen partnernek tekintik, és közösen tevékenykednek azért, hogy az érdekvédelem a parancsnoki munkának ne gátja, hanem segítője legyen.”¹⁶⁴

A miniszteri támogatást felhasználva elkészült egy “Segédanyag: a katonák érdekvédelmi szövetsége egyesületeinek megszervezéséhez.” Tartalmazta a KÉSZ célkitűzéseit, az egyesületek szervezéséhez, módszertani tanácsokat adott az alakuló közgyűlés megszervezésétől, a bírósági bejegyzési kérelem benyújtásán keresztül, a bankszámla nyitásáig. Ezt az anyagot az IIB már jó minőségben tudta elkészíteni és eljuttatni a csapatokhoz. A hivatásos katonák körében egyre népszerűbb lett a független érdekvédelem gondolata (“Rólunk, nélkülünk, ne döntsenek!”, a “katona egyenruhás állampolgár”). Érthető volt az a követelés is, hogy a katonák alapvető jogait csak törvényben korlátozzák. Ebben az időben jelentős volt az alapjogoknak – például a szólásszabadságnak a Szolgálati Szabályzat 10/ A–E pontjaiban – miniszteri utasításokban, vagy más alacsonyabb szintű jogszabályokban történő korlátozása.

Az IIB 1991. májusában, levélben fordult a Honvédelmi Miniszterhez és kérte a házasságkötési engedély kérését előíró jogszabály hatályon kívül helyezését, eredményesen. 1991 júniusában a hivatásos tiszthelyettesek önvédelmi fegyvereinek illetékmentes visszaadását szorgalmazták, eredménnyel. 1991. nyarán az IIB úgy érzékelte, hogy az alkotmánybíráskodás lassúsága miatt nem várható az év vége előtt döntés a Szolgálati Szabályzat 10/A–E pontjairól. A honvédelmi miniszter nem volt hajlandó saját hatáskörében lépni és módosítani a Szolgálati Szabályzat vitatott pontjait. A hivatásos katonák körében egyre nagyobb volt az elégedetlenség, a növekvő infláció, a létszámcsökkentés, a fizetések elégtelenedése miatt. Bizonyítékot szolgálnak erre az 1990–ben végzett felmérések eredményei, amelyek a hivatásos katonák közérzetének alakulását mutatják be.

Szervezés alatt volt 8–10 egyesület. Több nyugdíjas egyesület is jelentkezett, hogy szívesen bekapcsolódna a munkába. Az IIB ezért 1991. júniusban elhatározta, hogy a már megalakult, bejegyzett egyesületek, a nyugdíjas egyesületek és egyéni tagok részvételével megalakítják az országos szövetséget, Katonák Érdekvédelmi

---

működésének tapasztalatairól.(Nyilvántartási szám 595/1990.) 8. számú melléklet
¹⁶⁴ 9. számú melléklet

Szövetsége néven. 1991. szeptember 14-én, két hivatásos, öt nyugdíjas egyesület és 56 egyéni tag alakította meg a Katonák Érdekvédelmi Szövetségét.¹⁶⁵

Az alapító egyesületek:

Első Veszprémi Honvédegylet: elnök: Volentér Mihály.

Pusztavacsi KÉSZ Lőszerellátó Központ: elnök: Kolozsi Sándor százados.

Fegyveres Erők Nyugállományú Tagjainak Klubja Csongrád: elnök: Orbán Imre nyá. vezérőrnagy.

Fegyveres Erők Nyugdíjas Klubja Szeged: elnök: Levésnyi József.

Gábor Áron Nyugállományúak Klubja, Várpalota: elnök: Kiss László.

Pusztavacsi Helyőrségi Nyugdíjas Egyesület: elnök: Gubányi Géza nyá. őrnagy.

Gyöngyösi Helyőrségi Nyugállományúak Klubja: elnök: Kása István nyá. ezredes.

Az alakuló küldöttgyűlés elfogadta a Szövetség Alapszabályát¹⁶⁶ és megválasztotta a tisztségviselőket.

Az Alapszabály 1.§. (3) rögzítette a célokat:

“A Katonák Érdekvédelmi Szövetségének célja: szövetségbe tömöríteni a katonákat, hogy kellő súllyal juttathassák kifejezésre érdekeiket a társadalom érdekegyeztető mechanizmusában, elérni és gyakorolni a véleményezési és egyetértési jogot, a katonákat érintő jogalkotásban, képviselni tagjait olyan ügyekben, amelyeket helyi szinten nem lehetett jogszerűen rendezni, tájékoztatni a közvéleményt és az állami vezetést helyzetükről és véleményükről. A Szövetség Alapszabályának alkalmazásában katona alatt a sorállományú, a szerződéses, a továbbszolgáló és a hivatásos katonákat, a katonai tanintézetek hallgatóit és a nyugállományú személyeket értjük.”

Az alakuló küldöttgyűlés az Alapszabály elfogadásával lezárt néhány vitát is. Eldöntötte a szövetség vagy szakszervezet vitát, mert a többség úgy foglalt állást, hogy az alulról építkezés elvének, az felel meg jobban, ha a Szövetség kap jogi

---

¹⁶⁵ 10. számú melléklet

¹⁶⁶ 10. számú melléklet

személyiséget, az alapító egyesületektől. A másik lezárt vitapont a sorállomány érdekvédelmének vállalása volt. Ezzel kapcsolatban vita bontakozott ki arról, hogy a sorállomány érdekvédelmét milyen formában vállalják. Egyesek szerint a Honvédelmi Minisztérium számára szolgáltatásként végezzék a sorkatonákkal való foglalkozást, mások szerint külön, elkülönült csoportonként szerepeljenek. Végül az az álláspont érvényesült, hogy a sorállomány érdekvédelmének vállalása az érdekezonság alapján történjen, különös tekintettel arra, hogy a társadalom egésze számára a hivatásos katonák problémái érdektelenek, míg a sorkatonák problémái kellően kommunikálhatók.

A Küldöttgyűlést levélben üdvözölte a honvédelmi miniszter, Dr. Für Lajos.¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ A teljes dokumentum a 10. számú mellékletben.

2.3.3. A Szolgálati Szabályzat 10/ A–E pontja megsemmisítése

A KÉSZ Szervező Bizottság és az Ideiglenes Intéző Bizottság a Szolgálati Szabályzat 10/A–E pontjának eltörlését kiemelt feladatának tartotta. A vitatott pont dr. Bokor Imre mk. ezredes Kiskirályok mundérban című könyvének megjelenése után került a Szolgálati Szabályzatba, azzal a céllal, hogy megakadályozza a hivatásos katonák a nyilvánosság elé lépését. Ez súlyos csapás volt azokra is, akik az érdekek védelme miatt fordultak volna a sajtóhoz. Tulajdonképpen parancsnoki megítélés tárgyává tette bármely sajtóhoz forduló katona sorsát. A katonai köznyelv csak “szájzár parancsnak” nevezte a 10/A–E pontjait. Az egyesülési jogot ugyancsak korlátozta a Szolgálati Szabályzat.

A rendszerváltoztatást követően és az új Alkotmányt megismerve egyértelmű volt a szervezők számára, hogy a vitatott pont több okból is eltörlésre van ítélve, mert alkotmányellenes. A 10/A–E szemben állt azzal az alkotmányos alapelvvel, hogy alapvető jogot csak a legszükségesebb mértékben és törvényben lehet korlátozni. A Szolgálati Szabályzatot miniszteri rendelettel hatályosították, ezért az egyesülési jogot, mint alapjogot nem korlátozhatta. Másrészt abból indultak ki, hogy a katonák alapvető jogait csupán annyira szabad korlátozni, amennyire az a szolgálat ellátásához szükséges. A vitatott korlátozások a szükséges mértéket meghaladták.

A Szolgálati Szabályzat 10/D pontja a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozta indokolatlan mértékben. A 10/E a parancsnokok számára tiltotta meg, hogy az érdekvédelemmel foglalkozó szervezetekkel szóba álljanak.

Először a honvédelmi miniszternél kezdeményezték a vitatott pontok eltörlését. Azonban már az elején kiderült, hogy a Minisztérium nem érdekelt és nem hajlandó az egyébként logikus, politikailag indokolt lépés megtételére. A Miniszter 1990. novemberi levelében azt írta, hogy “a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség Parancsnoksága tudja, hogy a szövetség működése hatályos jogszabályi korlátozásokba is ütközne, ezért előkészítő munkát indítunk a szóban forgó szabályzati részek módosítására.” Ezzel szemben Dr. Deme ezredes, a HM Jogi Főosztály főosztályvezető–helyettese, 1990. decemberében¹⁶⁸ a Magyar Nemzetben azt nyilatkozta: “Nem várható el, hogy a honvédelmi miniszter egy Alkotmánybíróság elé terjesztett, de általa még el nem bírált hatályos jogszabályt csupán azért megváltoztasson, mert annak törvényességét egyes hivatásos katonák vitatják.” 1991.

---

¹⁶⁸ 1990. december 21.

április 17-én az Alkotmánybíróság megtárgyalta a javaslatot, meghallgatta a Dr. Paraizs József alezredest a KÉSZ Ideiglenes Intéző Bizottság (IIB) álláspontjáról. Az Alkotmánybíróság nem hozott döntést, de rövid időn belül döntést ígértek. 1991 májusában az IIB nyílt levelet intézett az Alkotmánybírósághoz az ígért gyors döntés nyilvánosságra hozatalának elhúzódása miatt. Az Alkotmánybíróság ezt követően az 1990. szeptember 20-án keltezett beadványt végül, 1991 októberében bírálta el, és a vitatott pontokat 1992. március 31-i hatállyal megsemmisítette.

2.3.4. A KÉSZ és a szakszervezetek

Az Ideiglenes Intéző Bizottság létrejöttékor felvette a kapcsolatot legfontosabb partnerével, a Honvédségi Dolgozók Szakszervezetével (HODOSZ). Vezetői igen sok segítséget adtak, nemcsak tanáccsal, hanem sajtójukban megszólalási lehetőséggel, sokszorosítási lehetőséggel, alapszervezeteik helyi segítségével.

A fegyveres szervek szakszervezetei közül kezdettől jó kapcsolat alakult ki Rekvényi László által vezetett, Független Rendőr Szakszervezettel. Több esetben – így például az érdekegyeztetés tárca szintű megvalósításának sürgetésekor – a Belügyminiszter és minisztériumának hozzáállása példaként szolgált, hivatkozási alap volt a honvédelmi tárca álláspontjával szemben. A nagy szakszervezeti szövetségek kezdettől támogatták a szerveződést. Az IIB tagjai tárgyaltak valamennyi szakszervezeti szövetség – az MSZOSZ, a Liga, a Munkástanácsok, az Autonóмок, a Szakszervezetek Együttműködési Fóruma (továbbiakban SZEФ) vezetőivel. Mindenki a támogatását ígérte és adta. Az MSZOSZ írógépet és fénymásolót adott, a Munkástanácsok fizették az alakuló közgyűlés meghívóinak kiküldését, adták a borítékokat és a papírt. Az Autonóмок a nyomdát biztosították, a SZEФ Puskin utcai székházában pedig a működés elengedhetetlen feltételét, a helyiséget biztosította számukra 1991 telén.

A szakszervezetekkel kialakult kapcsolatok 1991 ősztől tovább bővültek. Szoros kapcsolat jött létre a Hivatásos Határőrök Érdekvédelmi Szervezetével. A velük való munka során egyeztették a Honvédelmi Törvény, a jogállási törvények szinte minden sorát. A hivatásos határőrök szinte valamennyi problémája azonos volt a hivatásos katonákéval. Néhány esetben a szolidaritás kifejezése is segítség volt. Jelentős eltérés volt – a határőrök előnyére – a tárca szintű egyeztetési mechanizmus megindulásában és működésben. A Belügyi Érdekegyeztető Tanács már 1991-ben eredményesen működött.

A KÉSZ szervezői között kezdettől vita folyt a politikai pártokkal való kapcsolatáról. Az a nézet győzött, amelyik a pártoktól való egyenlő távolság tartását, de valamennyi parlamenti párttal való kapcsolat ápolását szorgalmazta. Helyesnek bizonyult a szervezők megítélése, hogy a rendszerváltozást követő politikai helyzetben, csak a politikai pártoktól való egyenlő távolság tartás a célravezető. A honvédelmi tárca politikai vezetése kezdetben tartózkodott a szerveződés elismerésétől, mert azt vélelmezték, hogy mögötte a politikai ellenzék áll. A politikai pártoktól való egyenlő távolságtartást a legjobban az szolgálta, hogy valamennyi parlamenti párttal kapcsolatba léptek.

Összefoglalva a fentieket megállapítható: a parlamenti pártok megértették, hogy a demokrácia játékszabályainak érvényesülése nem vezet rögtön a hadsereg demoralizálásához. Nem voltak számukra ismertek a nyugati hadseregekben már működő szervezetek eredményei.

2.3.5. A nyilvánosság szerepe

A sajtó kezdetben jó hír lehetőségnek tekintette a katonák érdekvédelem iránti igényét. Voltak olyan orgánusok, amelyek semmilyen formában nem tudósítottak. A sajtó kapcsolatok elégtelenségéhez hozzájárult a szervezők tapasztalatlansága is. Meg kellett tanulniuk a sajtótájékoztatók szervezését, az események sajtó számára felhasználható megfogalmazását, az újságírókkal való kapcsolat tartás finomságait. E területen nagy segítséget adott a Magyar Honvéd akkori szerkesztősége, Gróf Ferenc főszerkesztővel az élen. Sokat és jól tudósítottak. Rendszeresen megjelentek írások, interjúk, tájékoztatók a lap hasábjain.

A Népszava is rendszeresen és pozitív, tárgyyszerű cikkekkel tájékoztatott. Országos napilapként eljuttatta a KÉSZ–szel kapcsolatos információkat azokra a helyekre is, ahová az IIB nem jutott el. Volt olyan újságírója – Szabó Iréne személyében –, aki kellő empátiával, az ügy iránti szeretettel közelített a katonákhoz, ismerte a helyzetüket, és tudott kérdezni. Cikkeinek, interjúinak mindig nagy visszhangja volt a katonák körében. Egy–egy írását megjelenése után, a katonák egymásnak másolták és küldték.

A Magyar Nemzet szívesen és tárgyyszerűen tudósított a szerveződésről. Teret adott olyan vitáknak is, amelyek a törvényesség kérdését feszegették. Ilyen volt többek között az 1990. decemberi vita, amely és a katonai rend és fegyelem kérdésében

zajlott. Néhány cím: “Kilencvenöt alakulatnál várják” (Dr. Paraizs József), “Nem kell sírni a katonáknak” (Dr. Deme Károly).

A Magyar Rádió Krónika című műsorai – Papp Ágnes és V. Nagy Györgyi – rendszeresen tudósítottak a szerveződés helyzetéről. Minden sajtótájékoztató után azonnal megjelentek a híradásokban elemző, esetenként értékelő hírek. Igen fontos volt ezek szerepe abban, hogy a katonák tájékozódjanak a szervezők tevékenységéről, megtudják él és tevékenykedik a KÉSZ. Az értekezésben korábban már említett 1990-es katonaszociológiai felmérés eredményei éppen arról tanúskodtak, hogy a tájékoztatatlanság, a várható változások felületes ismerete milyen negatív hatású lehet a katonák saját problémáik kezelésénél. Több írás jelent meg a katonai folyóiratokban is, amelyek kimondottan azt a célt szolgálták, hogy a szakma a saját szakembereitől kapjon tájékoztatást, így pl. a Honvédelem 1990/5. számában Dr. Bozsó Albert írása “A fegyveres erők tagjainak érdekvédelme” címmel.

1992 őszétől vita folyt az Elnökségben arról, hogy legyen-e, szükséges-e önálló információs lapot indítani. A vita eldöntését segítette, hogy a Borka István vezette rétsági szervezet már indított egy helyi információs lapot, nagy sikerrel. Ennek mintájára 1992 októberében EGYSEG címmel, próbaszámot jelentettek meg, majd 1993 márciusában megjelent az EGYSEG¹⁶⁹, első évfolyamának, első száma. A lap sikeresen tájékoztatta/tájékoztatja azóta is a tagságot és az érdeklődőket, a KÉSZ/HOSZ háza táján történekről, a tagságot érintő eseményekről. Jól szolgálja az alapítók által kitűzött célokat. A legfontosabb cél volt a tagság folyamatos tájékoztatása az elért eredményekről, a tagságot érintő jogszabályi változásokról. Második cél volt a Szövetség belső életéről folyamatos információszolgáltatás. Végül célként fogalmazódott meg, teret adni a tagságnak véleményük kifejtésére. Első felelős szerkesztője Borka István volt. Vezetésével 1994 nyarától eredményesen működött a sajtóklub. Valamely számukra fontos témában meghívtak, politikust, vagy vezető beosztású tisztet, vezetőt egy sajtóbeszélgetésre, amely nyilvános volt. A KÉSZ vezetésének ilyenkor alkalma volt megvitatni, megismertetni álláspontját az illetővel így is.

---

¹⁶⁹ 11. számú melléklet.

2.4. A KÉSZ megalakulásától a Honvédszakszervezetig 1991–1995

2.4.1. Működési feltételek megteremtése

A KÉSZ megalakulásának előkészítése során látszott, hogy a működési feltételek megteremtése kulcsfontosságú lesz. A megalakulásig lehetett úgy dolgozni, hogy az IIB parancsnoki beosztásban levő tagjainak katonai szervezetei biztosítottak postai költséget, irodaszert, a szakszervezetek az egyéb feltételeket, az IIB tagjai pedig a saját zsebükből fizették a megbeszélések olykor borsos számláit, a sajtótájékoztatók költségeit. A megalakulás után létre kellett hozni egy országos szervezet infrastruktúráját, ki kellett alakítani a működés rendjét, bankszámlát kellett nyitni a tagdíjak befogadására és a működési költségek fedezésére. A törvényes működéshez a számviteli jogszabályok által megkövetelt rendszert is meg kellett alkotni.

Közben érzékelhető volt a katonai felső–vezetés ellenállása, a legitimitást kétségbe vonták és beavatkozási szándék is érezhető volt. Például a Személyügyi Főnökség bekérte a választmányi tagok névsorát és adatait, amelyeket természetesen nem kaptak meg. Adatokat kértek a tagságról, amelyeket szintén nem adták át. Nem akartak irodát és telefonvonalakat biztosítani. Az Alkotmánybíróság 1991. októberi döntése csak részben változtatott a helyzeten. Az első kedvező jel az volt, hogy hivatalos megbeszélés kezdődött a működési feltételek biztosításáról a Magyar Honvédség parancsnokának képviselőjével. A tárgyalások eredményeként irodákat kaptak a HM–III objektumában, a Hidász utcában. Lehetőség nyílt egy fő rendelkezési állományba helyezésére és így függetlenítésére. Ekkor került függetlenítésre Sörös István alezredes, ügyvezető. Juhász Mihály alezredes megszervezte a pénzügyi és az ellátó rendszert. A hivatali működés feltételeinek kialakításában kiemelkedő munkát végzett Csetényi László zászlós. Megállapodást kötöttek az Egyetemi Oktatók ügyvédi irodájával és ezzel beindult, az azóta is sikeres, jogsegélyszolgálat.

1992 tavaszán elkészült a Szervezeti és Működési Szabályzat, a Gazdálkodási Szabályzat, a tagnyilvántartás és minden, a jogszerű működést biztosító okmány.

A tagdíjbevételek lehetőséget adtak a működési költségek finanszírozására. Elkészült az első költségvetés.¹⁷⁰ 1994-től költségvetési támogatást is kapott a KÉSZ. 1994 őszétől a működés személyi feltételei azonban romlottak.

---

¹⁷⁰ KÉSZ költségvetés 1992–93. 12. számú mellékletben

2.4.2. A Honvédségi Érdekegyeztető Tanács (HOVÉT) megalakulása és tevékenysége

2.4.2.1. A HOVÉT MEGALAKULÁSA

A KÉSZ megalakulását követően azonnal kezdeményezték a Honvédségi Érdekegyeztető Tanács (HOVÉT) létrehozását. Ebben a HODOSZ közreműködésére és aktív részvételére lehetett számítani. Ugyancsak számítottak a BEOSZ támogatására is. A HOVÉT létrehozására a javaslatot a KÉSZ és a HODOSZ közösen tette meg. A javaslatban a HOVÉT ügyrendjére és a kompetenciájába kerülő területekre is javaslatokat tettek. A HOVÉT létrejöttének legnagyobb akadálya nem a Honvédelmi Minisztérium, hanem a Magyar Honvédség Parancsnoksága volt. Jól láthatóan húzták az időt. Ezt az is mutatta, hogy az 1992. februárra elkészült megállapodást az MH Parancsnoka nem írta alá annak ellenére, hogy az előkészítése során mindent elfogadott. Ezt követően olyan változtatásokat, teljesíthetetlen követeléseket támasztott, mint például a konszenzusos döntések végrehajtásának kötelezettségét ki akarta venni és ezzel kvázi gittegyletté tette volna a HOVÉT–ot, amelyek miatt újabb egyeztetések váltak szükségessé. A KÉSZ és a HODOSZ megszerezte a Honvédelmi Minisztérium támogatását és végül az MH parancsnokáét is. Ezzel elhárult a HOVÉT létrejöttének utolsó akadálya is.

1992. március 16–án történelmi jelentőségű Együttműködési Megállapodást írt alá Dr. Für Lajos honvédelmi miniszter, Lőrincz Kálmán vezérezredes a Magyar Honvédség parancsnoka, Breuer László a HODOSZ vezető titkára, Sztanó Géza ny. vezérőrnagy a BEOSZ alelnöke és Horovitz Ferenc mérnök ezredes a KÉSZ elnöke a Honvédségi Érdekegyeztető Tanács¹⁷¹ létrehozásáról.

Megállapítom, hogy a HOVÉT létrehozásával első ízben nyílt alkalom arra, hogy a katonák nyilvánosan, szervezeten nyilvánítsanak véleményt érdekeik védelmében, egyenlő félként tárgyaljanak a mindenkori hatalom képviselőivel, a munkáltatójukkal. Lehetőség nyílt arra is, hogy a nyilvánosság eszközét is felhasználják érdekeik védelmére, sérelmeik orvoslására, az őket érintő döntések előtt véleményt mondjanak, észrevételt tegyenek. Sikerült elérni, hogy az érdekvédelem intézményes testületei a csapatok szintjén is létrejöjjenek és megkezdjék működésüket.

---

¹⁷¹ Együttműködési Megállapodás a 13. számú mellékletben.

A HOVÉT működésnek fontos feltétele volt a megfelelő Ügyrend kialakítása. Ebben fektették le mindazokat a szabályokat, amelyek között az egyeztetés folyt. Az Ügyrendben kerültek részletes rögzítésre azok a témakörök, amelyekben a HOVÉT illetékes lett, és amelyekbe az érdekvédelemnek beleszólása volt. Ez az Ügyrend fontos dokumentum volt azért is, mert a jogállási törvényben később megfogalmazásra került jogosítványok, először ebben a dokumentumban jelentek meg és alkalmazhatóságuk is ezen a szinten került kipróbálásra. Így az Ügyrend szerint a HOVÉT – többek között – foglalkozott:

- a tárca költségvetési tervének véleményezésével;
- illetmény és bérkérdésekkel (alapbérek, bérpótlékok);
- foglalkoztatáspolitikai kérdésekkel (létszám arányok, rendfokozati arányok, átszervezések hatásai);
- szociális, egészségügyi, jóléti és kulturális jogokat érintő kérdések széles körével.

Az Ügyrend fontos része volt még a működés rendjének rögzítése is. Ennek alapján lehetőségnyílt arra, hogy akár néhány napon belül is összehívható legyen és sürgős tárgyalást kérve intézkedést kezdeményezzenek. A HOVÉT súlyának növekedését mutatta, hogy a Honvédelmi Minisztériumban külön munkatárs, majd munkatársak foglalkoztak az érdekegyeztetés kérdéseivel, a HOVÉT-nak titkára lett.

2.4.2.2. A HOVÉT SZEREPE ÉS TEVÉKENYSÉGE

A HOVÉT szerepe kiemelkedő volt a létrejöttét követő években. Ülésein és azok előkészítésén tanulták meg a felek azt, hogy nem elég kinyilatkoztatni, hanem a partnert meg is kell győzni az igazukról. Megtanulták a munkavállalói és munkáltatói oldalakon belüli egyeztetések jelentőségét. A munkavállalói oldal sokat tanult. Elsősorban a tárgyalási technikát és a vitatkozási kultúrát kellett elsajátítaniuk. A napirendi pontokra fel kellett készülni és ehhez szakértőkre volt szükség.

Kiemelt fontosságú volt a HOVÉT működésnek kezdetétől az együttműködés, az együtt gondolkodás a munkavállalói oldal más szervezeteivel. A HODOSZ az esetek jelentős részében – különösen bérkérdésekben – ellenérdekelte volt a KÉSZ

javaslataival szemben és ez igaz volt fordítva is. Ezért a két szervezet előzetes megállapodásainak igen nagy jelentősége volt.

A HOVÉT-on tárgyalt témák átfogták a katonai szolgálat szinte minden területét. Ezt jól illusztrálja a HOVÉT 1992 – ben második félévi munkatervére vonatkozó és elfogadott KÉSZ–javaslat egy részlete:

“1. Illetményrendszer, ezen belül a januári 10%–ról tájékoztatást kérünk és a júliusra tervezett emelés koncepcióját.

2. Lakásgazdálkodással összefüggő kérdések.

3. ZMKA és a katonai főiskolák társadalomtudományi oktatóinak tisztázatlan jogi helyzete.”

A soron kívüli HOVÉT ülés összehívásának kezdeményezésére – a KÉSZ részéről – már 1992. március 26-án sor került a nyugdíj megállapítás ügyében. 1993-ban a HOVÉT-on kiemelt figyelmet fordítottak a KÉSZ javaslatai alapján a bérfejlesztés, a lakásgazdálkodás és elidegenítés, valamint a katonák jogállásáról szóló jogszabályok előkészítésére. Rendkívüli ülésen foglalkoztak a szociális ellátottság, az étkezés, az üdülés helyzetével, valamint a munkaidő szabályozásával. Ennek az ülésnek másik fontos pontja volt a repülő állomány helyzetének részletes áttekintése. Először fordult elő, hogy az érdekvédelmi szervezetek kezdeményezésére és szempontjai alapján, egy teljes haderőnem helyzetét vizsgálták.

Eredményes volt a Költségvetési Intézmények Érdekegyeztető Tanácsa (KIÉT) tárgyalásokon folytatott tevékenység is. Így sikerült jelentősen módosítani azt a Szolgálati Törvény tervezetet, amely az első változatában csupán az 1972. évi 10. tvr-t akarta törvényi szintre emelni anélkül, hogy akárcsak az Alkotmány változásait figyelembe vette volna. A szakszervezeti jogosítványok egy mondatról egy fejezetre bővültek, de ennél is fontosabb volt, hogy szemléletében is sikerült a módosítás, a több követelményért több juttatás jár. A törvény Parlamenti vitájával kapcsolatos részletes anyag, a HOSZ megalakulását követően készült.

1994 júniusában a HOVÉT-on újból foglalkoztak a szabadság után járó átlagbér ügyével. A KÉSZ Elnöksége kérte az új minisztertől:

1. A katonák jogállásáról szóló törvénytervezet azonnali megtárgyalását, a szükséges korrekciók elvégzése után a lehető legrövidebb időn belül a Parlament elé terjesztését.

2. A Munka Törvénykönyve végrehajtását szabályozó 4/1993. számú HM rendelet felülvizsgálatát, módosításának kiadását.

3. Sürgős és átfogó intézkedéseket az állomány, elsősorban a hivatásos állomány szociális- és bérhelyzetének javítására.

4. 1993. május 8-tól illetményes átlagilletmény a kifizetése pénzügyi háttérének megteremtését. A szabadság, illetve más távollét idejére fizetendő átlagilletmény szabályainak pontosítását, konkretizálását. A hivatásos és továbbszolgáló, szerződéses katonáállomány túlmunka ellentételezésének szabályozását.

5. Egyes szakszervezeti jogok biztosítását a katonai érdekvédelmi szervek számára (egyetértési jog, véleményezés, tájékoztatás, képviselő információ biztosítása, stb.).

6. A lakástörvény Honvédségi végrehajtását szabályozó HM rendelet pénzügyi feltételeinek megteremtését.

E kérések többsége eredményt hozott.

2.5. A katonák jogbiztonságának bevezetése és a KÉSZ törekvései

A KÉSZ célkitűzései között kiemelt helyen szerepelt a katonák jogbiztonsága, kötelezettségeik, jogaik és nem utolsósorban járandóságaik törvényben történő rögzítése.

A Katonák Érdekvédelmi Szövetsége, az Ideiglenes Intéző Bizottság megalakulásától fontos feladatának tartotta a katonák jogállásának törvényi szintű szabályozását. Az új törvényi szabályozás szükségességét az új Alkotmány, a közel 20 éves 1971. évi 10. tvr. elavulása és a belső tartalmi ellentmondásai önmagukban is indokolták. Nyomós indokként jelentkeztek a jogállami struktúrák hatásai és a hivatásos katonák igényei a korszerű, az európai színvonalú törvényi szabályozásra. Szükség volt az életpálya egészét magában foglaló, a hivatásos szolgálatot egységes rendszerként elfogadó felfogásra. Szükséges volt e törvényben megteremteni a pályán levők jogbiztonságát, a pályát bármely okból elhagyók tisztességes távozásának

lehetőségeit, szabályozott körülményeit. A törvény szabályozási első koncepciójának tervezetét 1990 decemberében kapta meg az IIB. Gondot jelentett, hogy a szabályozási koncepció akkor készült, amikor a kétharmados Honvédelmi Törvény koncepciója még nem volt készen. 1991–ben és 1992–ben a Honvédelmi Törvény koncepciójának, majd normaszövegének elkészültével a hatpárti viták alatt, egy új szabályozási koncepció alakult. Ennek véleményezését a KÉSZ Elnöksége és a Választmány rendszeresen elvégezte. A legkülönbözőbb fórumokon és formákban szorgalmazták a Törvény megalkotását. 1994 tavaszára elkészült egy normaszöveg, amely azonban idő hiányában már nem került a Parlament elé.

A Parlament 1992–ben újraszabályozta a “munka világát”. Rendezték a közalkalmazottak a köztisztviselők és a munkavállalók jogállását, amely a katonák számára annyiban jelentett változást, hogy az általuk “rabszolgatörvénynek” titulált 1971. évi 10. törvényerejű rendelet tovább élt, legfeljebb annak a hivatkozási alapjai változtak. Nem változtattak viszont a belső rendelkezéseken, így gyakorlatilag minden maradt a régi rendben. A fentiek enyhített valamennyit, hogy az Országgyűlés 1993. április 14–én elfogadta a Honvédelmi Alapelveket,¹⁷² majd decemberben az új Honvédelmi törvényt.

A Honvédelmi Alapelvek V. fejezet 32. pontja többek között kimondta:

“... Maradéktalanul érvényesüljenek a jogállamiság követelményei. A katonát, mint egyenruhás állampolgárt megilletik mindazok az alapvető jogok, amelyek az Alkotmány és más európai normák alapján más állampolgárokat megilletnek. E jogok korlátozása csak a lehető legkisebb mértékben, a szolgálat sajátosságai által feltétlenül megkövetelt körben lehetséges. A katonák számára lehetővé kell tenni a hatékony jog- és érdekvédelmet.”

A KÉSZ IIB létrejöttétől fontosnak tartotta elérni, hogy a Szolgálati Törvény elkészültéig is legyen lehetőség a hatékony érdekvédelemre, legyen lehetőség az alapvető munkavállalói jogok hadseregbeli érvényesítésére, javuljon a jogbiztonság.

Ehhez jó alapot adott, hogy a módosított 1971. évi 10. tvr. 48. §–a, felhatalmazta a honvédelmi minisztert, hogy a munkaügyi miniszterrel és az érintett érdekképviselői szervekkel egyetértésben szabályozza a Munka Törvénykönyvének egyes

---

¹⁷² Magyar biztonság- és védelempolitikai dokumentumok 1989–1998 Szerkesztette: Gazdag Ferenc Budapest, 1998. 52. p.

rendelkezései alkalmazását a szerződéses, a továbbszolgáló és a hivatásos állomány szolgálati viszonyára. A KÉSZ következetes tevékenységének eredményeként, megszületett a 4/1993. (IV. 30.) HM rendelet. Ez a rendelet végre kimondta, hogy a hivatásos állományúak szolgálati viszonyára is alkalmazni kell az 1992. évi XXII. törvényt, a Munka Törvénykönyvét. A jogszabály tételesen felsorolta azokat a paragrafusokat, amelyeket alkalmazni kellett.

Ezek közül álljon itt néhány:

- A hátrányos megkülönböztetés tilalma és az előnyben részesítés kötelezettsége. (Mtv. 5. §.)
- A munkaviszonnyal kapcsolatos jognyilatkozatok írásba foglalásának kötelezettsége. (Mtv. 6. §.)
- A megállapodás megtámadása és érvénytelensége. Ezen belül a hadseregben először, szabályozásra került, hogy a hivatásos katona “munkabérének és személyiségének védelmét biztosító jogairól előre nem mondhat le, sem olyan megállapodást nem köthet, amely e jogokat az ő hátrányára csorbítja.”
- A 15.§. az érdekképviseleti szervezet alapítási jogát, az abba való belépés jogát biztosította.

A munkaviszonnyal kapcsolatos paragrafusok jelentős részének alkalmazása lehetővé tette, hogy a hivatásos katonák rendezett pályára lépését, és pálya elhagyását. Legfontosabb szabályozási rész a bírósághoz fordulás lehetőségét és szabályait írta le. Megnyílt a bírói jogorvoslat lehetősége a katonák előtt. Ezek a szabályok alapot adtak arra, hogy a KÉSZ fellépjen, szükség esetén a munkaügyi bíróságokhoz forduljon érdeksérelem esetén. Ennek alapján vált lehetővé a szabadság pénzben történő megváltásának perben való kikényszerítése 1994-ben. 1994. április 23–24-én tartott választmányi ülésen áttekintették, a katonákra vonatkozó jogalkotási folyamatot, az állomány szociális helyzetét, szolgálati körülményeinek alakulását. A Választmány úgy ítélte meg, hogy az 1990–94 közötti években a tárca és a Honvédség vezetése többször hangoztatta, legfontosabb feladatának a Honvédség működése törvényes alapokra helyezését és a katonák egzisztenciális biztonságának megteremtését tűzte ki célul. Ezt azonban nem teljesítette. Megszületett ugyan a Honvédelmi Törvény, a

katonák jogállásáról szóló törvény nélkül azonban még helyenként fokozta is a jogbizonytalanságot.

A Parlamenthez már benyújtott, a fegyveres szervek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló törvényjavaslattal kapcsolatos véleményüket, a választások után a KÉSZ Elnöksége megküldte a parlamenti frakcióknak. 1994 júniusában az Elnökség készített egy átfogó elemzést a Honvédség helyzetéről, az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága és az új honvédelmi miniszter számára. A régi minisztert¹⁷³ az Egységben búcsúztatta el.

Ezzel lezárult az első és egyben a legfontosabb felvonása a katonai érdekvédelem alulról jövő szerveződésének és szervezetté alakulásának. Különleges helyet foglal el ezen a palettán Für Lajos, a rendszerváltozás utáni első honvédelmi miniszter. Különleges volt a feladat is, amit kapott, hiszen a változás után egy demokratikus jogállamnak megfelelő hadsereget kellett alakítani a régiből. Igazi demokrata lévén hitt abban, amit csinált, ráadásul a korabeli helyzetfelismerése is jó volt. Szándékai azonban akadályba ütköztek a lehetőségeivel. A kormányzat biztosította mozgástér korlátozott volt, azt pedig az ország gazdasági helyzete határozta meg alapvetően. Elvenni pedig csak onnan lehetett, ahol voltak még tartalékok. A katonai érdekek alul maradtak az összkormányzati érdekekkel szemben. Ebből adódott az, hogy jó szándékai ellenére, az első miniszteri éve alatt, nem mindig jó szívvel kellett döntéseit meghoznia. A rendszerváltozás utáni kezdeti bizonytalanságból adódóan – a hadseregben ez még jobban érezhető volt – a katonák felemás módon viszonyultak a döntéseihez. Vitathatatlan azonban, hogy a minisztérium és a katonák közötti kommunikáció működött.

1994. szeptemberben a katonák ígéreteket kaptak az elmaradt járandóságok kifizetésére és a lehetőségek függvényében némi utolérési pénzre. A KÉSZ által nehezen elfogadható (mert nem azonnal történt a fizetés), de több pénzt jelentő változat szerint novemberben kifizették az 1993. évi, decemberben az 1994. évi szabadságok idejére járó átlagbért. 1995. januárban 75% “utolérési pénzt” és a 13. havi illetményt kifizetését ígérte a miniszter, amelyből akkor csak a 13. havi illetményt fizették ki, a 75%-ot csak az őszi, demonstrációval is felérő nagygyűlés után. KÉSZ Elnöksége a Honvédség Vezetői Tanácsa részére készített egy tájékoztató anyagot, amely bemutatta a KÉSZ működésének jogi alapjait, céljait, kapcsolatait, felépítésének

---

¹⁷³ Búcsú Körkörös Lajostól c.

és működésének rendjét. Ehhez csatolták azt a Tájékoztatót, amelyből egyébként akkor már több ezret adtak ki.

1995-ben több, az érintettek számára jelentős ügyet sikerült rendezni. Például a déli határon szolgálatot teljesítő rádió-felderítők pótlékát. Volt olyan tiszthelyettes, aki 5 havi bérének megfelelő összeget kapott.

3. A KÉSZ és az FRDÉSZ

HODOSZ-hoz hasonlóan helyzetükből, jogállásukból fakadó objektív alapokon álló kapcsolat volt a Hivatásos Határőrök Érdekvédelmi Szervezetével, később szakszervezetével. Együtt döntöttek a Szolgálati Szabályzat módosításával kapcsolatos javaslataikról, és az FRDÉSZ megújításáról.

Az összefogás szükségességét látva, a KÉSZ Elnöksége úgy döntött, hogy egy új, a KÉSZ számára is elfogadható Alapszabály megalkotása esetén csatlakoznak a szövetséghez. A döntés után folyamatosan részt vettek az előkészítő munkában és az FRDÉSZ kezdeményezéseiben. 1995. február 02-án levelet írtak a miniszterelnöknek az országos érdekegyeztetésben való részvétel megvalósításáért, illetve egy "tárcaközi" érdekegyeztető fórum létrehozásáért. Hosszas előkészítő munka eredményeként az FRDÉSZ kongresszusa 1995 nyarán elfogadta az új Alapszabályt és állásfoglalást adott ki a szolgálati törvény mielőbbi megalkotására és legkésőbb október végéig történő tárgysorozatba vételre.

Az FRDÉSZ úgy határozott, ha a Parlament nem kezdi el 1995. október végéig a szolgálati törvény tárgyalását és a kormány költségvetési javaslata nem biztosítja a szervezetek működőképességét, az állomány reálbérének emelését, demonstrációt készítenek elő.

4. Az EUROMIL

1972-ben 5 európai ország 8 katonai érdekvédelmi szervezete hozta létre ezt a világon ma is egyedülálló szervezetet, a "Katonaszövetségek Európai Szervezetét" (EUROMIL)¹⁷⁴, amely mára már 29 szervezet közel fél millió tagját tömöríti az alábbi 18 országból: Ausztria, Belgium, Bulgária, Csehország, Dánia, Franciaország,

---

¹⁷⁴ Térkép a 14. számú melléklet

Finnország, Hollandia, Írország, Lettország, Magyarország, Németország¹⁷⁵, Olaszország, Oroszország, Portugália, Spanyolország, Szlovákia, Szlovénia.

Elnöke 2002 őszéig, a dán Jens Rotbøll¹⁷⁶, alelnöke a német Bernhard Gertz és a holland Bauke Snoep (aki 2002 őszétől átveszi az Elnökséget), főtitkára a német Ulrich Hundt, az ügyvezető Elnökségét pedig cseh, dán, francia, ír, osztrák és portugál katonák alkotják. (1995–2000-ig az ügyvezető elnökség tagja volt Volentér Mihály a KÉSZ, majd a HOSZ alelnöke.)

A 27 évvel ezelőtt létrehozott csúcsszervezet az EUROMIL, az egyetlen reprezentatív képviselője az európai katonaszövetségeknek. A maga nemében ez az egyetlen nem kormányzati szervezet. Az EUROMIL 19 nemzet 500000 katonáját egyesíti, akik 27 érdekvédelmi szervezetbe tömörültek. Az EUROMIL összeköti a hivatásos és a szerződéses katonákat a hadkötelesekkel, az aktív állományt a tartalékos és a nyugállományal, a legénységet az altiszti és a tiszti állományal. Az EUROMIL folyamatosan bővül. Ennek folyamán sok olyan állam szervezete is csatlakozik, ahol az aktív katonák számára az egyesülési jog tiltott.

Az EUROMIL, valamennyi tagszervezetével együtt az “egyenruhás állampolgár” eszményképének az elkötelezettje. Ez azt jelenti, hogy a katona jogai és kötelezettségei megegyeznek minden más állampolgáréval. A katona a polgártársai jogait és szabadságát – hazáján kívül is – óvni és védeni köteles, szolgálata során azonban, mindkettőt biztosítani kell számára. Az egyenruhás állampolgár természetesen elfogadja a katonai tevékenység olyan alapelveit, mint alá- és fölrendeltség és a fegyelem, valamint a parancs és az engedelmség. Ugyanakkor éppen olyan magától értetődően szembefordul saját polgári jogainak minden olyan korlátozásával, amelyek nem feltétlenül a katonai alaprendeltetésből fakadnak és az adott ország alkotmánya nem rögzíti.

Az “egyenruhás állampolgár” képe ma aktuálisabb, mint valaha. A különböző válságrégiókban történő külföldi alkalmazások különleges követelményeket támasztanak a katonákkal szemben. A katona ma már nem csak egyszerű fegyverviselő és harcos. Katonának lenni nem csak azt jelenti, hogy le kell győzni az ellenséget. A katona sokkal inkább egy politikailag képzett közvetítő, aki tevékenysége

---

¹⁷⁵ Németország a legnagyobb szakszervezettel tagja ennek a szervezetnek, vele külön is foglalkozunk.

¹⁷⁶ 15. számú melléklet

során a demokrácia és a szabadság értékeit közvetíteni és erősíteni köteles. Csak a végső szükséghelyzetben nyúl a fegyveréhez.

Ez az újszerű katonai küldetés nagyfokú igényességet támaszt a katonák politikai érettségével, látókörével és beleérző képességével szemben és ehhez a katonák még alaposabb felkészítésére van szükség. A ma katonája felelősségtudattal bír, s ez igaz az életét fenyegető harci cselekmények közben éppen úgy, mint az otthoni békés tevékenysége során. Az EUROMIL elvárja, hogy az összes európai kormány tiszteletben tartsa azt, hogy a katona kész és képes arra, hogy az őt érintő politikai döntéshozatalban felelősséggel részt vegyen. Ez különösen érvényes olyan szakmai és szociális keretfeltételek kialakítására, mint például a jövedelem, a szakmai előmenetel, a kiképzés és a családtámogatás rendszere.

A jelenleg fennálló Európai Unió polgáira érvényes szociálpolitikai és munkajogi szabályozás nem foglalja magába a katonákra vonatkozó szabályokat. Mivel a közös kül- és biztonságpolitika és ebből fakadóan egy közös védelmi identitás kialakítás kezdeti stádiumban van, az európai uniós intézmények, mint például a Tanács, a Bizottság vagy a Parlament nem tekintik sürgős feladatuknak a katonák szociális elvárásainak és igényeinek kielégítését. Ezeket nemzeti illetékességbe utalják. Az EUROMIL legfontosabb jövőbeli célkitűzése az, hogy az egyesülési szabadság alapjogát valamilyen elfogadható formában a fegyveres erőkre is terjesszék ki ott ahol ez nem történt meg.

Az EUROMIL elnöke, Jens Rotbøll 1998 februárjában együttműködési megállapodást írt alá az Európai Szakszervezeti Konföderáció (European Trade Union Confederation ETUC) főtitkárával, Emilio Gabaglioval, amelyben elhatározták, hogy a jövőben több közös programot szerveznek vitakörök és szemináriumok formájában. Ezek központi témája az “egyenruhás állampolgár” kérdéskörének vizsgálata. Ez igazodik az ETUC által is képviselt nézethez, mely szerint “a katona az állam alkalmazottja, s mint ilyen része az európai szociális és gazdasági törvénykezésnek”. Külön kiemeli a megállapodás azt, hogy a főhangsúlyt a katonák szociális érdekeinek, az alapvető demokratikus és polgári jogainak a védelme jelenti.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Az egyezség Bevezetésében található bővebb és pontosabb eligazítás.
Internet: <http://user.online.be/euromil>

4.1. A jövő kihívásai

Európa országaiban a fegyveres erők folyamatos átalakulásban vannak. A civil társadalom és a katonák közötti kapcsolat a folyamatos véleménycsere során formálódik, és erősítést igényel. Egy hadsereget egy demokráciában formálni óriási kihívás a politika, a nyilvánosság és a fegyveres erők számára. Ez energiát, empátiát és kitartást követel minden résztvevőtől. Olyan fegyveres erőt kell létrehozni, amely annyira katonás, amennyire szükséges és egyidejűleg annyira szociális, amennyire lehetséges. Az egyesülési jog érvényesítése és mindennapi alkalmazása, a katonák beleszólási és együttdöntési joga különösen a polgári jogi, a szociális és munkajogi kérdésekben fontos. Mindez a felelős politikai és katonai vezetők részéről támogatást kell élvezzen. Ezen a téren elért helyi siker, szükséges feltétele az európai szintű eredményeknek. Az európai intézmények és védelmi szövetségek csak akkor hajlandók együttműködni, ha a nemzetállamok a saját demokratikus értékeikről vallott elképzeléseikkel nyomást gyakorolnak az európai államok közösségére.

Az EUROMIL ebben az esetben tapasztalt közvetítőként lép fel. A biztonság és a béke Európa számára jövőben is csak a katonákkal együtt képzelhető el. A katonák szociális biztonsága az állam elkötelezett gondoskodásának a függvénye, amelyet csak egy az egész Európára kiterjedő szociális törvényalkotással lehet elősegíteni és biztosítani.

A szervezetben megszűntek a bizottságok, új alapszabály lépett életbe. E szerint ún. vezető szervezetek alakultak, illetve különböző témák felelőségévé a tagszervezetek váltak. A nemzetközi szervezetbe tagdíjat a németek, a hollandok, a dánok fizetik a legtöbbet, így ők a meghatározó tagszervezetek is. A munkavédelmi problémák megoldásának felelősei a hollandok, az európai jogi ügyek és a többenemzetiségű csapatok kérdéseivel a német fél vezetésével foglalkoznak, a részvételi, a bizalmi rendszerrel kapcsolatos kérdéseket a dánok vállalták magukra. A szociális kérdések összetettségéből adódóan még tisztázásra vár az egyes részterületek felelőseinek kijelölése. Ezen a területen van a legnagyobb szükség az együtt gondolkodásra, ez a legszélesebb terület egyben, amelyre még nincs jelentkező. Fokozott figyelmet igényel a tagszervezetek különbözőségének kezelése. Vannak szakszervezetek (pl. a dánoké, hollandoké a belgáké, a magyaroké), vannak nyugdíjas, hagyományörző szervezetek, amelyeknek esetenként nagyon kevés köze van a katonákhoz.

4.2. Az EUROMIL működése

A szervezet központja Brüsszelben van, és négy alkalmazottal működik. Meghatározó irányként a tevékenységüket az ENSZ és az Európai Unió tevékenységével összhangban végzik a nemzetközi katonai érdekvédelmi szervezetben.

A legfontosabb célok között továbbra is centrális helyet foglal el az egyesülési szabadság alapjogának elismertetése azokban az európai országokban, ahol az aktív katonák ebben nem részesülnek. Ez egy alapvető emberi jog, ami független rangtól és beosztástól. Vannak országok, pl. NATO-tagországok is, ahol ez a jog nincs meg. Ugyanakkor az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában a 23. cikkelye (4) így rendelkezik: "Mindenkinek joga van érdekeinek védelmére szakszervezet alakítani és abba belépni." Ebben a szellemben ad hangsúlyt az EUROMIL bármilyen (szak)szervezet létrehozásának, ahol a szociális érdekek védelme, képviselete a feladat. Szószólója az EUROMIL annak is, hogy a szervezetek gyakorlatára vonatkozó szabályokat, az ennek megfelelő nemzeti illetve a nemzetközi joggyakorlat rögzítse.

Az EUROMIL szervezetében a különböző területek felelősei összehangolják, illetve szervezik a munkát. Így a munkavédelmi problémák a hollandok felügyelete alatt, az európai jogi ügyek és a többnemzetiségű csapatok kérdése a német fél felügyelete alatt, a részvételi, bizalmi rendszerrel járó munkák a dánok ellenőrzése alatt vannak. A szociális kérdések összetettségéből adódóan még tisztázásra vár az egyes részterületek felelőseinek megnevezése. Az egyik problémás terület a tagszervezetek különbözőségében rejlik. Vannak szakszervezetek (pl. a dánoké, hollandoké a belgáké, a magyaroké), vannak nyugdíjas, hagyományőrző szervezetek, amelyeknek esetenként nagyon kevés köze van a katonákhoz.

Az EUROMIL tevékenysége során érvényesül a felekezeti és pártpolitikai függetlenség, valamint a tagszervezetek belső életébe való be nem avatkozás elve. A tagszervezetek túlnyomó része aktív katonákból áll, akik között valamennyi rendfokozati és állománycsoporthoz tartozó megtalálható, de tagjai nyugállományú és tartalékos katonákat tömörítő szervezetek is.

Az EUROMIL segíti tagjai általános eszmei, szociális és szakmai érdekeinek a védelmét. A különböző országok egyenruhás állampolgárainak hasonlóak a problémáik, hasonlóak az érdekeik. Különösen akkor, amikor többnemzetiségű csapatok közösen oldanak meg európai szintű feladatokat, nagyon fontos, hogy

kicserélik tapasztalataikat. Ez nemcsak szakmai tapasztalatszerét jelent, hanem a jogi keretek összehangolását, az egyes hadseregek között az anyagi járandóságok, a szociális juttatások terén valamint a szolgálati körülményekben meglévő különbségek közelítését, végső soron az európai katona eszményképének a kialakítását.

Mivel ez a törekvés túlhaladta a nemzeti kereteket, a Brüsszelben működő titkárság az európai intézményeknél (EU, Európa Parlament, Európa Tanács, NYEU, NATO, EBESZ stb.) képviseli a katonák érdekeit, valamint együttműködik más nemzetközi szervezetekkel és szakszervezetekkel.

4.3. A Deutscher Bundeswehr–Verband (DBwV)

Az európai katonaszövetségek között fontos helyet foglal el a Deutsche Bundeswehr Verband, amely taglétszámával, szervezettségével, múltjával és befolyásával meghatározó szereplője a katonai érdekvédelemnek. Dolgozatomban szempontjából is kitüntetett szerepe van azért, mert a magyar katonai érdekvédelmi szervezetek alakulásának támogatásában is oroszánrésze volt.

4.3.1. A Szövetség

A német alkotmány első és egyben a legfontosabb megállapítása a hadsereg számára is meghatározó: “Az emberi méltóság sérthetetlen. Ezt óvni és védeni minden államhatalom alapvető feladata.”¹⁷⁸ A katonák emberi méltóságát, jogaik biztosítását a csapatok vezetésében is szigorúan szem előtt kell tartani minden katonai megbízás esetén.

A katonai törvényeknek az alkotmány normáit és értékeit kell visszatükrözni. Emellett legalább ilyen fontos az, hogy a lakosság elfogadja a hadsereget, egyetértsen léteivel, rendeltetésével, és hogy a társadalom és a hadsereg értékei megegyezzenek. 1954-ben került sor a nyugat - német alkotmány első, 1956-ban a második kiegészítésre. 1956-ban vezették be az általános hadkötelezettséget. Még ebben az évben elkészült a honvédelmi és a katonai szolgálati törvény is. Az utóbbi a sorkatonai szolgálati időt 12 hónapban írta elő. A katonai panaszszabályzat szintén 1956-ban született meg. Nem véletlenül emeltem ki ezeket a mérföldköneket felfogható változtatásokat, hiszen ebben az időben (1956. július 14-én) jött létre az szervezet, a DBwV, ami segítette, koordinálta a fent felsoroltak létrejöttét.

---

¹⁷⁸ Bővebben: A civil kontroll német megoldása az Innere Führung Budapest, 1997. SVKI 19. p.

4.3.2. A munsterlageri alapítógyűlés

Egy szakmai egyesülés alapításának konkrét kiváltó oka a katonák gazdasági helyzetében jelentkező nehézségek voltak. Keilig dandártábornok, a későbbi szövetségi elnök a DBwV tízéves fennállásának ünnepén, 1966. július 15-én, visszatekintve az alapítási folyamatra, a következő okokat nevezte meg:

“a katonák elleni bizalmatlanság és feladatkörének elértéktelenedése; a “civil ellenőrzés” fogalmának félreértelmezése; a katonai pálya, a bérezés, az ellátás és a támogatás területén érvényesülő, a katonai szolgálat specifikumait is szem előtt tartó, kielégítő törvényi szabályozás hiánya; a lakáshiány és a gyakori, a katonai körzetek – a kiépülés által meghatározott – folytonos osztódásából adódó áthelyezések nehézségei stb.¹⁷⁹“

A napi szolgálat során közvetlenül megélt szociális nehézségek sora, és az a felismerés, hogy a politika ezekre nem volt képes megoldásokat adni, elősegítette az egyesülés alapítását. Taulien százados, aki egyike volt az alapító tagoknak, ekképpen emlékezik vissza:

“... a számunkra új katonai élet első néhány napja után már éppen eléggé érezhettük, hogy mi minden hiányzik, és mi minden hagyott maga után – nem is kevés – kívánnivalót. A szállástól kezdve az ellátáson, a ruházáson, a bérezésen és a zsold kifizetésén át, az egyes emberek magánéleti problémáig, amelyek a katonák különleges támogatását követelték volna meg, mindezek alapján döbbenet állapítottuk meg, hogy a feljebbvalóink lehetőségei, amelyek segítségével könnyíthettek volna a nehézségeken, igen gyakran korlátozva voltak. ... Ez időben már vita folyt annak a lehetőségéről, hogy esetleg egy szakmai szervezetet kellene alapítani ...”

A fentebb már említett Dr. Acker őrnagy 1956. július 13-ára meghívást kapott Munsterlagerbe¹⁸⁰, hogy a bonni alapítási szándék tapasztalatairól beszámoljon. Ezzel egy időben a Munsterlagerben és más helyeken állomásozó több száz – de lehet, hogy több mint ezer – katona már egyöntetűen egyfajta egyesülés alapítása mellett foglalt állást. Miután a munsteri Winkelmann-szállóban, egy július 13-án lefolytatott szűk körű megbeszélésen már Dr. Acker is egy saját katonai szakmai egyesülés alapítása

¹⁷⁹ “Die Bundeswehr” 1966, 280. o.

¹⁸⁰ Munsterlager helye: Németország, Hamburgtól délre kb. 50 km-re a 71-es úton.

mellett szól, még aznap éjjel előkészületek kezdődtek, hogy az alapító gyűlést összehívják.

Másnap délelőtt, egy szombati napon, 1956. július 14-én az akkori munsterlageri páncélos alakulat kiképzőlakatanyájának 4. számú gazdasági épületében 55 katona (23 tiszt, 25 tiszthelyettes és 7 fő a legénységből) találkozott, hogy megkezdjék egy katonai szakmai szervezet alapításának előkészületeit. Dr. Bergatt századost választották a gyűlés elnökévé; a napirenden elsősorban egy ideiglenes szabályzat megvitatása, a szabályzat kidolgozására felállítandó bizottság kinevezése és az ideiglenes elnök megválasztása állt. A résztvevők egyetértettek abban, hogy az alapító gyűlésen csak egy átmeneti vezetőség választható meg, amely addig lesz hivatalban, míg más állomáshelyeket és más fegyvernemeket képviselő munkatársakat is bevonnak a munkába.¹⁸¹

Közvetlenül az alapítógyűlés után – a belépési nyilatkozatokkal egyetemben – az egyesülés következő felhívását juttatták el a Bundeswehr összes állomáshelyére:

“A Bundeswehr katonái!

1956. július 14-én a Bundeswehr munsterlageri állomáshelyéhez tartozó katonák megalapították a német Bundeswehr–Egyesületet (Deutscher Bundeswehr–Verband e. V.).

Ez az új alapítás abból a megfontolásból történt, hogy a hivatásos katonák és a sorkatonák, valamint ezek hozzátartozóinak eszmei és anyagi érdekei leginkább egy szakmai képviselet segítségével érvényesíthetők.

Ez az egyesület az ország parlamenti testületei és közigazgatási szervei előtt képviselni fogja a katonák szakmai és szociális kéréseit.

Az egyesület feladatai:

Közreműködés azon törvények és rendeletek előkészítésében, amelyek a katonai hivatást, a bérezést és az ellátást érintik;

---

¹⁸¹ A DBwV első ideiglenes elnökévé Karl-Theodor Molinari alezredest választották. Már 1956. augusztus 22-én megválasztásra került az új ideiglenes vezetőség: 1. elnök: Molinari alezredest, 2. elnök: Fein főtörzsőrmester, 3. elnök: Schriml tizedes, írnok: Beyer törzsőrmester, pénztárnok: Scheufen főhadnagy, ülnökök: Dr. Acker őrnagy, Bathke főtörzsőrmester, Brezezinski törzsaltiszt, Voßmeyer törzsőrmester, Volland százados, jogtanácsos: Dr. Bergatt százados; sajtóreferens: Berg százados; ügyvivő: Taulien százados.

- jogi tanácsadás és védelem a szakmánkat érintő kérdésekben;
- az Alkotmányban rögzített alapvető jogok biztosítása.

Emellett biztosító intézetekkel kötendő keretszerződések segítségével a tagoknak kedvező lehetőség nyílik biztosítások kötésére.

Az alapító gyűlés során megválasztott ideiglenes elnökség felszólít minden bajtársat, hogy lépjenek be az egyesületbe, és terjesztéssel, valamint céljaink elérésében való aktív munkával működjenek közre.

A Deutscher Bundeswehr–Verband e. V. elnöksége

Molinari	Bathke	Schriml
alezredes	főtörzsőrmester	tizedes

4.3.3. A Szövetség ma

A németországi változások, azaz az egységesülés után új feladatok, kihívások jelentkeztek a társadalomban, illetve a hadseregben is.

A Bundeswehr a demokrácia hadserege, így belső szerkezete lehetővé teszi az állampolgári és az emberi jogok gyakorlását az “egyenruhás állampolgár”, a katona részére. A katona jogai és kötelezettségei alapvetően megegyeznek minden más állampolgáréval. Természetesen a katona elfogadja a katonai tevékenység olyan alapelveit, mint az alá-és fölérendeltség és a fegyelem., a parancs, az engedelmesség. Ugyanakkor szembefordul a polgári jogainak és kötelezettségeinek minden olyan korlátozásával, amelyek nem feltétlenül a katonai alaprendeltetésből fakadnak.¹⁸²

1999 óta mind a kormány, mind a parlament Bonnól Berlinbe költözött. Ez indokolta a DBwV Berlinbe költözését is, hiszen az eredményes munka alap feltétele napi kapcsolat, a személyes kapcsolat megléte.

A törvények előkészítése a belügyminiszter feladata, nem pedig a védelmi miniszteré. Ennek oka az, hogy a katonák közszolgálati tevékenységet folytatnak, így a fizetés, az illetmény, az ellátás, az utazás, a szabadság, az egészségügyi ellátás stb. a BM hatáskörébe tartozik. A belügyminiszter törvényelőkészítő munkája után a védelmi miniszternek egyetértési joga van.

¹⁸² Katalógus a különleges kötelezettségekről. Nem tiltások ezek, hanem korlátozások. A szolg. tv-ben.

Bármilyen törvény előkészítő munkájában, a törvény javaslat elemzésében a BwV is részt vesz, véleményét megküldi a Parlamentnek. Nagyon aktuális kérdések, amelyek nemcsak Németországban, hanem nálunk is megoldatlanok, pl. az illetmény módosításával, az illetmény rendszer megváltoztatásával (közszolgálati modernizáció), a BwV új felépítésével (a személyes mozgás, előmenetel szabályozása, milyen legyen az új hadsereg; méret stb.), a nyugdíjrendszer reformjával kapcsolatosak.

A Szövetség feladata alapvetően a katonai érdekek teljes körű képviselete, illetve védelme.

Az 1990-es évek változásainak megfelelően a német hadseregre váró feladatok, a politika által meghatározott céloknak megfelelően megváltozott. A hadsereg feladata a területi védekezésen kívül (belső feladat), bevetési feladatok is (külső feladat) hárulnak. Ebből adódik a Szövetség új tevékenysége, azaz a külföldön szolgálatot teljesítő katonák védelme.

A német szövetségi rendszer sajátosságából adódóan a törvényjavaslattal egyet kell értenie a tartományok képviselőinek is.

A DBwV berlini központjában szolgáltatás és jogvédelem területen folyik a munka.

A jogszolgálat két területre oszlik: az egyik a konkrét jogi tanácsadás, a másik a Bw Szövetség vezetőségével való tárgyalás, ami nemcsak jogi, hanem politikai területeket is érint. A jogsegélyszolgálat is kétféleképpen működik: egyrészt azonnali segítségnyújtás, a másik, hogy szerződéssel foglalkoztatott ügyvédeknek tovább adják az ügyeket. A Szövetségnél állandó státuszban alkalmazott jogászok egy-egy területért felelősek. Külön említést érdemel a nők helyzetével való foglalkozás, hiszen a BwV-ben csak egy év óta teljesíthetnek fegyveres szolgálatot a nők. Ez a tény mindenképpen a BwV sikerekének mondható.

Az információ a katonai érdekvédelem hatékony működése érdekében többféle úton is eljuthat a jogsegélyszolgálatához. Az egyik lehetőség az, hogy pl. egy helyőrségnél nem úgy hajtották végre a béremelést, ahogyan kellett volna, így az egyén segítségért fordul a Szövetséghez, máris több ember problémája nyer megoldást. A másik lehetőség, a tartomány vezetőkön keresztül a kerületek, illetve a helyőrségek feladatába tartozik az információgyűjtés és az ezzel kapcsolatos szolgáltatás.

Különböző rendezvények (parancsnoki gyűlések, sorállományi gyűlések, bizalmik tájékoztatása) is segíthetik az információgyűjtést. Ezenkívül kb. tíz munkacsoport létezik, akinek a feladata éppen a tájékozódás, javaslatok, vélemények gyűjtése. Ezeket a javaslatokat eljuttatják a Szövetséghez jogorvoslatra.

Továbbá minden katonának joga van –rendfokozatától függetlenül–katonai megbízotthoz (ombudsmanhoz) fordulni. Az ombudsman csak a parlamentnek felelős. A megbízott joga felvilágosítást és aktabetekintést kérni, valamint a különböző csapatrészeket, szolgálati helyeket bármikor bejelentés nélkül meglátogatni. Évenként jelentéseket készít, ezekben az állásfoglalásaiban segítséget tud adni az Innere Führung hatékonyabbá tételéhez, és számtalan visszaélést fel tud fedni.

Megállapíthatjuk, hogy a DBwV jogi részlege különböző szervezetekkel folyamatos és tartalmas kapcsolatot folytat: a szakszervezetekkel, az ombudsmannal, a minisztériummal, saját szakterületen történik a napi kapcsolat. Ezért nagyon fontos szerepet tölt be a lobbizás. Kiegészíti mindezt a kutatás, különböző szempontok szerint a Göttingeni Egyetem a felelőse, kb. 3–4 évet vesz igénybe.

4.4. A KÉSZ és az EUROMIL

Már a KÉSZ szervezésének időszakában nyilvánvaló volt, hogy kapcsolatokat kell létesíteni a nyugati országok katonai érdekvédelmi szervezeteivel.

1991. februárban a Honvédelmi Minisztérium szervezésében – egy az érdekvédelemmel foglalkozó konferenciára – Hazánkba érkezett a Német Bundeswehr Szövetségének (DBwV) elnöke és helyettese. Az IIB elnöke találkozott velük és tájékoztatást adott a szerveződés helyzetéről. Ekkor vetődött fel először, hogy ha lesz egy érdekvédelmi szervezet, akkor annak feltétlenül be kell lépni az EUROMIL-be. Ez egyrészt elősegítheti a szervezet itthoni elfogadását, másrészt át tudják venni a nyugati szervezetek tapasztalatait (szervezés, munkamódszerek, tárgyalási stratégiák stb.). Az Ideiglenes Intéző Bizottság ígéretet kapott arra, hogy a DBwV támogatni fogja a felvételt az EUROMIL-be és más konkrét anyagi segítséget is nyújt. A KÉSZ alakuló közgyűlésén napirendre került az EUROMIL tagság. A KÉSZ megalakulásáról a Szövetség elnöke levélben tájékoztatta az EUROMIL elnökét. Az EUROMIL 1992. február 25–26-án, az ausztriai Eisenstadtban rendezett Elnökségi ülésén felvette tagjai sorába a KÉSZ-t. 1992 és 1994 között a tagdíjat és az utazási valamint a rendezvény költségeket a HM fedezte. 1994 után a KÉSZ már nem függött a HM jóindulatától, így

a nemzetközi szervezet tevékenységében aktívabban tudott részt venni. 1995-ben a HOSZ megalakulásakor tájékoztatták az EUROMIL-t a változásról és kérték, hogy a jogfolytonosságot erősítsék meg. A KÉSZ, majd a HOSZ rendszeresen tájékoztatta az EUROMIL-t a Honvédség és a magyar katonák helyzetéről.

Néhány példa az EUROMIL által nyújtott segítségről:

- a Német Bundeswehr–Szövetség írógépet, számítógépet, faxot adott, hogy az iroda felszereléséhez;
- a németek és a hollandok adtak háttéranyagot és konkrét gyakorlati segítséget a szervezet operatív működtetésének megszervezéséhez;
- a szolgálati törvény előkészítése során az EUROMIL tagszervezetei tájékoztatást adtak a különböző országok katonáinak jogállását szabályozó törvényekről.
- A kelet–közép–európai szervezetek javaslata alapján a katonák szociális problémáinak megbeszélésére és a megoldási javaslatok kidolgozására létre hozták 1992-ben, éppen a budapesti Elnökségi ülésen, az EUROMIL a szociálpolitikai bizottságát.
- A magyar katonák számára fontos, hogy mivel az érdekeik nem igen különböznek más nemzetek katonáinak érdekeitől, így minden fórumon, minden tárgyaláson a magyar érdekeket is folyamatosan képviselik az EUROMIL képviselői.

6. A Honvédszakszervezet (HOSZ)

6.1. A HOSZ megalakulása

Az 1994. novemberi Küldöttgyűlést¹⁸³ követően felerősödött azok hangja, akik a kiutat az érdekvédelmi munka válságából, a szakszervezetté válásban vélték megtalálni. Az átalakulás kezdeményezője a légvédelmi tagozat volt. Céljuk olyan szervezeti rend kialakítása volt, amely a jövőben biztosítja a jelentősen megnövekedett számú szervezet összefogását, véleményének kikérését, a tagság tájékoztatását és képviselétét egyre több fórumon és rendezvényen.

Az átalakulást megelőzően az Első Veszprémi Honvédegylet 1993-ban elhatározta, hogy bejegyezteti magát szakszervezetként. A bejegyzés 1993-ban, Első Honvédszakszervezet néven megtörtént, Dr. Bokros László mk. őrnagy elnökségével.

Ebben az időben egyre gyakoribbá vált, hogy a szakszervezet szervezői ellen a parancsnokok valamilyen indokkal fegyelmi eljárást indítottak, emellett folyamatosan folyt a létszámcsökkentés. 1995-ben a Szövetség tagszervezeteinek képviselői megbízták az Elnökséget egy "szakszervezeti típusú" Alapszabály kidolgozásával és a tagegyesületek véleményének összegyűjtésével. A Küldöttgyűlés összehívását szeptember végére, október elejére tervezték.

A KÉSZ Küldöttgyűlése 1995. szeptember 29–30-án, Tápíószecsőn, döntött a szervezet szakszervezetté alakulásáról és arról, hogy a jövőben Honvédszakszervezet (HOSZ)¹⁸⁴ néven folytatja tevékenységét, majd az ülés a HOSZ I. Kongresszusaként folytatta munkáját. Elfogadták a HOSZ négyéves programját. Határoztak a Magyar Honvéd című hetilappal, illetve a HOSZ tervezett demonstrációjával kapcsolatban.

A Határozat lényegében a FRDÉSZ júniusi kongresszusi határozatára is figyelemmel, fő célként jelölte meg a hszt. elfogadtatását. Hangsúlyozták, ha a Parlament november 5-ig nem tárgyalja a szolgálati törvényt és annak hatályba

---

¹⁸³ Ez a Küldöttgyűlés már a 4. a sorban (1992. 10. 31., 1993. 05. 27., 1993. 11. 20.) egyben a legfontosabb is. Dönteni kellett a szakszervezetté alakulásról, a területi szervek létrehozásáról, az Alapszabály módosításáról. szervezeti változásokat sem hajtottak végre, aminek következtében az elfogadott Alapszabály egy működképtelen struktúrát eredményezett. Nem alakítottak szakszervezetet sem, a Választmány is megszűnt. Az Elnökség gyakorlatilag az egyesületek vezetőiből állt. A szakszervezeti jogosítványokat az új hatalom is kétségbe vonta, a munka lelassult. Az egyesületek a költségvetés döntő részét maguknál tartották, féltették az önállóságukat, ugyanakkor minden megoldást a szövetségtől vártak. A létrehozott munkacsoportok az elnök-munkacsoport kivételével el sem kezdték tevékenységüket.

¹⁸⁴ HOSZ Kongresszusi Közlemény 17. számú melléklet

lépésével egyidejűleg nem kerülnek bevezetésre az új bértáblában meghatározott bérek, demonstrációt készítenek elő.¹⁸⁵

6.1.1. A HOSZ Szolgálati Törvény tervezettel kapcsolatos álláspontja

1995. októberben a kormány megtárgyalta a törvényjavaslatot, majd sietve benyújtotta a Parlamentnek. A nagy sietségben elfeledkeztek arról, hogy a KIÉT-en már megállapodtak abban, hogy a módosítást követően a tervezetet megvitatja tárcaközi egyeztető fórum. Ezért a benyújtott tervezetet sikerült visszavonatni és megkezdődött, az egységes érdekvédelmi oldal nagyon kemény csatája a munkaadókkal. A munkavállalói oldal vezetője és egyben vezérszónoka Sörös István volt. A vitát azért lehetett eredményesen folytatni, mert a tárgyaló csoport nem kész szövegjavaslatra, hanem elérendő célkitűzésekre kapott felhatalmazást. A közel 200 oldal és 350 paragrafus terjedelmű tervezet megvitatása, egyetlen hosszú hétvégén több mint 40 órán keresztül folyt.

A teljesség igénye nélkül néhány markáns eredmény a fentiek igazolására:

- A bérrendszer: nem lett tökéletes, de a katonák számára garantált jövedelmet biztosított. A szubjektív elem csak felfelé téríthette el a béreket. Jó példa erre a személyi illetmény megállapítás lehetősége.
- A jogok biztosításánál az egyik legfontosabb volt, a szervezkedés joga. Korlátozás nélküli jog lett a szakszervezet szervezésének a joga.
- A katona, ha szolgálati ügyben sérelem, vagy joghátrány éri, a panaszt követő elutasítás után bírósághoz fordulhat. A Honvédség, illetve a minisztérium a törvény hatályba lépése óta sorozatosan elvesztette azokat a pereket, amelyeket katonái indítottak valamilyen járandóságuk elmaradása miatt.
- A szakszervezeti kifogás intézménye, amely kvázi vétójogot jelentett.
- A törvényben biztosítva lett, hogy a fegyelmi eljárás során jogi képviselőt lehet alkalmazni.

A HOSZ közel 100 módosító javaslatát építették be a tárgyalások és a konzultációk során a törvénybe. Nem sikerült elérni, hogy a bértábla alapján a bérek is bevezetésre

---

¹⁸⁵ Felhívás Határozat Kong. Közlemény 18. számú mellékelt

kerüljenek. Ennek érdekében pedig, jelentős erőket mozgattak meg. A tárcaközi fórum eredményes befejezése után, a javaslatot a kormány elfogadta és az Országgyűlés elé terjesztette. Azután megindult valami a törvényjavaslat ellen. Az ellenzők azt mondták, hogy “talán mégsem lesz jó, ha az úgynevezett fegyveres szervekre is ugyanaz a törvény vonatkozik, mint a katonákra, mert túl sok a kötöttség.” E nézetek egyik jelentős képviselője Kőszeg Ferenc volt, aki a Helsinki Bizottság rendezvényein fejtette ki álláspontját.

A helyzetet és a HOSZ tevékenységét jól mutatja az Elnökség 1995. november 13-án kiadott tájékoztatója, amelyben meghirdették a nyomásgyakorló nagygyűlést.¹⁸⁶ 1995. december 2-án a Magyar Honvédség Művelődési Háza megtelt várakozástól, indulattól, kíváncsiságtól feszült emberekkel. Legtöbben Keleti György honvédelmi miniszter reakciójára voltak kíváncsiak. A bejáratnál az a felirat fogadta: “Miniszter úr! Mi nem akarunk Kisbéren élni.” A nagygyűlésen a miniszter ígéretet tett az úgynevezett utolérési pénz kifizetésére, majd közölte a kormány álláspontját, hogy az 1996. évi bérfeljesztés a tervezett 10,5% helyett várhatóan 19,5% lesz. A törvényt benyújtották a Parlamenthez. A nagygyűlés résztvevői úgy döntöttek, nincs szükség a demonstráció megtartására.

A törvény tárgyalása a Parlamentben az ígérek ellenére nem kezdődött meg. Ezért 1996. április 9-én a HOSZ a Honvédségen belül aláírásgyűjtő¹⁸⁷ akciót kezdeményezett. Az aláírásgyűjtéssel lökést kívántak adni a törvény elfogadásának és bizonyítani akarták, hogy többen értenek egyet velük, mint amennyi a szervezet taglétszáma. Az aláírásgyűjtést több katonai szervezet parancsnoka a laktanyában megtiltotta. Ennek ellenére az aláírások gyűltek, a Parlament Honvédelmi Bizottsága pedig megkezdte a kifogásolt 88/1995. számú Országgyűlési Határozat felülvizsgálatát. Május 21-én, a Honvédelem Napján, az ügyvezető Elnökség átadta Gál Zoltánnak¹⁸⁸ a Parlament elnökének azt a csomagot, amely több mint, 7300 aláírást tartalmazott, köztük közel 5600 hivatásos katonáét.

6.2. A jogbiztonság

A KÉSZ vezetői már a szervezés időszakában találkozni szerettek volna a Magyar Köztársaság Elnökével, a Fegyveres Erők Főparancsnokával. A találkozó azonban a

---

¹⁸⁶ Tájékoztató a nagygyűlésről. 19. számú melléklet

¹⁸⁷ 20. számú melléklet

¹⁸⁸ Jegyzőkönyv az aláírások átadásáról. 21. számú melléklet

politikusok egy részének ellenállása miatt nem jöhetett létre. A találkozóra végül a HOSZ megalakítását követően, 1996. március 4-én Göncz Árpád hivatalában került sor. A megbeszélés jelentős volt, mert a HOSZ vezetősége személyesen találkozhatott a Fegyveres Erők Főparancsnokával és tájékoztathatta a szakszervezet tagságának helyzetéről.

A Hszt. hatályba lépését egy sor végrehajtási jogszabálynak kellett volna követni. Ezek nem készültek el időben. A HOSZ Elnöksége a minisztert mulasztásos törvénysértéssel vádolta, az Alkotmánybírósághoz fordult és tájékoztatta az álláspontjáról a közvéleményt. 1996. szeptemberben a HOSZ megalakulásának az évfordulóját is fel kellett használni a jogbiztonságért folytatott harcban. A MH Művelődési Házában tartott ünnepségen jelen volt többek között, az EUROMIL alelnöke, a HM politikai államtitkára, a Köztársasági elnök képviselője. A jogbiztonság kiteljesedését gátolta a miniszterrel megromlott kapcsolat. (Példa erre az, hogy a szakszervezet vezetői már két éve sorolták érveiket annak érdekében, hogy a tárcánál is fizessék az étkezési támogatást. Ezt a javaslatot érdemi magyarázat nélkül visszautasították. Az állomány többsége kérte, mégsem vezették be.)

6.2.1. Kilépés a HOVÉT-ból

A HOVÉT működése és elnevezése nem felelt meg a Hszt. előírásainak, ezért több alkalommal kérték a törvényes helyzet létrehozását. 1996. november 21-én, a többszöri sikertelen figyelmeztetés után Sörös István alezredes, a HOSZ elnöke bejelentette, hogy “az Elnökség egyhangú döntése alapján a HOSZ egyoldalúan felmondja a HOVÉT megállapodást.” A megállapodás felmondásakor elmondták, hogy véleményük szerint látszat egyeztetést folytat a minisztérium: a munkaadói oldal többször megsértette a megállapodásban foglaltakat azzal, hogy a napirendek anyagait csak késve juttatták el részt vevőkhöz; az előzetes megállapodás ellenére, a HOSZ véleményét és tiltakozását figyelmen kívül hagyva, a tárca több mint 2 milliárd forintot csoportosított át a béralapról dologi kiadásokra. Az Elnökség döntésekor figyelembe vette, hogy a HOSZ-szal, mint a katonák egyetlen reprezentatív szervezetével, mindenképpen egyeztetnie kell a tárcának. A döntést a Választmány 1997. február 24-én megerősítette.

A HOVÉT megállapodás felmondása után kialakult helyzet senkinek sem volt jó, hosszú időre patthelyzet alakult ki. A tárca eleget tett törvény szerinti kötelezettségének. Küldte az előterjesztéseket és szükség szerint külön is egyeztetett a

HOSZ vezetőivel. A HOSZ vezetők erősen konfrontatív helyzetben kapták meg a tárca javaslatát az 1998. évre szóló bérfeljesztési lehetőségekről. A részletes költségvetés ismeretében látták a tárca lehetőségeit, amelyek voltak olyan elemei, amelyek a teljesen feleslegesen kerültek tervezésre. Belső átcsoportosítással elérhető volt, az általuk követelt, minimum 90%-os beállási szint. Ismerték a társ fegyveres szervek beállási szintjeit is. A rendőrség és a határőrség átlagos beállási szintje 96% volt, de például a rendőrtiszti főiskola állományáé 110%. A honvédség, a polgári védelem, a tűzoltóság és a büntetés-végrehajtás beállási szintje 70% körül mozgott.

6.2.2. Demonstráció

A HOSZ Választmánya 1997-ben veszprémi ülésén két lényeges kérdésben döntött:

- A küldöttek úgy döntöttek, hogy megfelelő előkészítés után a januári választmányi ülés helyett, össze kell hívni a HOSZ rendkívüli kongresszusát. A közel 100 alapszervezet és önálló csoport tevékenysége az adott szervezettel már nem koordinálható, szükséges a szakszervezet működésének és struktúrájának áttekintése és módosítása; ehhez új alapszabályra volt szükség.
- A második kérdést zárt ülésen tárgyalták és a törvény szerinti illetmények 100%-os bevezetését tűzték ki célul 1998. január 1-jétől. Ugyanakkor tárgyalási minimumként elfogadták a 90%-os beállást. A kitűzött célok elérése érdekében a Választmány olyan szakszervezeti stratégiát fogadott el, hogy a fokozatos nyomásgyakorlás mellett, a tárgyalásos megoldásra kell törekedni. A Választmány megválasztotta a HOSZ Demonstrációs Bizottságát, valamint felhatalmazta az Ügyvezető Elnökséget – amely egyben a Demonstrációs Bizottság is volt –, hogy a tárgyalássorozat sikertelensége esetén szervezzék meg, először a Honvédszakszervezet figyelmeztető demonstrációját, majd a katonák tömegdemonstrációját.

Az ülés után felgyorsultak az események:

Szeptember 11-én a Kormány összehívta a Tárcaközi Érdekegyeztető Fórumot, ahol a fegyveresek képviselői tárgyaltak volna a Kormány képviselőivel a következő évi illetményekről. A Kormány képviselőinek nem volt tárgyalási kompetenciájuk, ezért a HOSZ delegációja még az ülés vége előtt elhagyta a termet. A HM és a Kormány csak a meglévő keretek elosztásáról volt hajlandó tárgyalni, ez azonban a

HOSZ számára elfogadhatatlan volt, mert a felajánlott összeg nem volt elegendő a felzárkóztatásra.

A tárgyalásokkal párhuzamosan a HOSZ vezetése határozott „lobby – tevékenységbe” kezdett a parlamenti frakciók, a Honvédelmi Bizottság tagjai között. A HOSZ alapszervezetek vezetői a helyi országgyűlési képviselőket keresték meg. Az elnökség nyílt levelet írt a Magyar Köztársaság kormányához és sajtókampányba kezdett.

A tárcával szeptember 29-én lefolytatott tárgyalás semmilyen eredményre nem vezetett, ezért felkérték a Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálatot, hogy segítsék elő a tárgyalások folytatását. A közvetítő, Dr. Berki Erzsébet lépésről-lépésre próbálta az álláspontokat közelíteni, mivel azonban a minisztérium nem adott meg minden szükséges adatot a számára, ez nem sikerült. Ezzel párhuzamosan a Demonstrációs Bizottság megkezdte az október 9-i figyelmeztető demonstráció megszervezését.¹⁸⁹ Október 9-én – a figyelmeztető demonstráció napján – Keleti György honvédelmi miniszter belátta, hogy komoly a helyzet, ezért újabb tárgyalási fordulót javasolt közvetlenül a demonstráció kezdete elé. A tárgyaláson azonban továbbra sem fogadta el a HOSZ követelését, ezért a szakszervezet vezetői a demonstráció megtartása mellett döntöttek.

15 órakor a Választmány tagjai (mintegy 80 fő) élen az ügyvezető elnökséggel és a szolidaritást vállaló fegyveres és rendvédelmi szféra szakszervezeti vezetőivel, a József Nádor térre, a Pénzügyminisztérium épülete elé vonultak. Itt Volentér Mihály felolvasta rövid tiltakozó beszédét.¹⁹⁰ A Honvédelmi Minisztérium október 15-i vezetői értekezletén részt vett Horn Gyula miniszterelnök is, aki kifejtette, hogy nem ért egyet a tüntetőkkel, de azokkal sem, akik egyetértenek a tüntetőkkel.

A HOSZ figyelmeztető demonstrációját követően a többi fegyveres szakszervezet is csatlakozott a tárgyalásokat folytató, de a november 22-re meghirdetett tömegdemonstrációra készülő katonákhoz. Kónya Péter vezetésével megalakult az FRDÉSZ Demonstrációs Bizottsága. Megváltozott a tárgyalások légköre. A Kormány november 6-i ülésén nyilatkozatot¹⁹¹ tett közzé és ezzel mintegy garanciát vállalt az illetmények 1999. január 1-jei bevezetésére. Eközben a különböző tárcáknál (HM,

---

¹⁸⁹ A demonstráció szórólapja 1997. október 9. 22. számú melléklet

¹⁹⁰ 23. számú melléklet

¹⁹¹ Kormánynyilatkozat 1997. november 6. 24. számú melléklet

BM, IM) folytatódtak a bértárgyalások. A minisztériumok vezetői hajlandóságot mutattak a kompromisszumra. Végül a kompromisszumok eredményeként – jelentős szerepet vállalva ebben Berki Erzsébet, a Munkaügyi Minisztérium képviselője – november 14-én Keleti György honvédelmi miniszter és Volentér Mihály a HOSZ alelnöke (ügyvezető elnöke) aláírta a demonstrációs időszakot lezáró megállapodást¹⁹². Végh Ferenc vezérezredes, vezérkari főnök nem értett egyet a demonstrációval, a HOSZ által megfogalmazott követeléseket azonban teljes mértékben támogatta.

Az FRDÉSZ többi tagszervezete tovább folytatta a bértárgyalásokat. Ezzel párhuzamosan az FRDÉSZ Demonstrációs Bizottsága a november 22-re meghirdetett tömegdemonstráció előkészítésén dolgozott. Néhány nappal a demonstráció előtt a többi szakszervezetnek is sikerült megállapodnia az illetmények egységes, minimum 90%-os beállításáról.

A fent leírtak alapján leszögezhetjük, hogy a HOSZ figyelmeztető demonstrációja részben elérte célját, bár jelentősen megosztotta a szakszervezet akkori vezetését. A szervezet megmutatta mozgósító képességét, a minisztérium pedig rájött, hogy a katonákat képviselő reprezentatív szervezet¹⁹³ véleményét, nemcsak meghallgatni kell, hanem figyelembe is kell venni. A HOSZ demonstrációval kapcsolatos tevékenységét az EUROMIL is nyomatékosan támogatta.¹⁹⁴

6.3. A HOSZ az EUROMIL-ben

A KÉSZ jogutódjaként a HOSZ tovább folytatta munkáját az EUROMIL-ben. Így 1992-ben, 1995-ben, és 1999-ben elnökségi ülést rendezett, ahol lehetőség nyílt a politikai és a katonai vezetőkkel való találkozásra. 1997-ben az EUROMIL támogatta azt a konferenciát, amit a HOSZ rendezett az ENSZ- akciókban szolgálatot teljesítők biztonságával kapcsolatban. A konferencia jelentőségét bizonyítja, hogy azóta Magyarország is aláírta az ezzel kapcsolatos nemzetközi egyezményt. A magyar NATO-csatlakozást követően a HOSZ részt vett az érdekvédelemről szóló szociálpolitikai fórumon, a NATO parlamenti közgyűlésein. A magyar NATO – nagykövettel való találkozások elősegítették a HOSZ vezetőinek és a tagjainak tájékozódását.

---

¹⁹² Megállapodás a HOSZ és a HM között 1997. november 12. 25. számú melléklet

¹⁹³ A Pénzügy levele, reprezentativitást bizonyító adatokkal. 26. számú melléklet

¹⁹⁴ Az EUROMIL elnökének levele. Brüsszel, 1997. november 5. 27. számú melléklet

A HOSZ-nak, mint egyre erősödő, ebből következően folyamatosan új kihívásokkal szembetalálkozó szervezetnek, nagy szüksége van a szövetségi kapcsolatokra, az EUROMIL nyújtotta lehetőségek kihasználására.¹⁹⁵

6.4. HOSZ és az FRDÉSZ

A HOSZ kezdeményezésére rendkívüli kongresszust tartott a Fegyveres és Rendvédelmi Dolgozók Érdekvédelmi Szövetsége (FRDÉSZ) 1996. március 21-én. Az elmúlt időszak tapasztalatai azt bizonyították, hogy át kellett gondolni az FRDÉSZ szervezeti és működési struktúráját, hatékonyabbá kellett tenni az együttműködést. A szövetség tagszervezetei megfogalmazták, hogy szükség van a közös szolgálati törvény hatálya alá tartozó fegyvereseket tömörítő érdekvédelmi szervezetek szövetségére.

A küldöttek döntöttek arról is, hogy a Szövetségnek ezen túl nem "soros", hanem választott függetlenített elnöke lesz. Az elnöknek Bencsik Gézát a Polgárvédelmi Dolgozók Érdekvédelmi Szövetségéből (PVDÉSZ), titkárnak pedig Gaál Istvánt a Hivatásos Határőr Szakszervezetből (HHSZ) választották meg a küldöttek. Az FRDÉSZ programjában szerepelt többek között: a Tárcaközi Érdekegyeztető Fórum összehívásának kezdeményezése, valamint a hivatásos és szerződéses állomány társadalmi megbecsülésének, anyagi és szakmai elismertségének növelése.

1998. január 23-án rendkívüli Küldöttgyűlést tartott az FRDÉSZ. A Küldöttgyűlést azért kellett összehívni, mert lemondott a szövetség elnöke, Bencsik Géza és titkára, Gál István. Csak a titkár választására került sor, aki Szabó Péterné (Független Rendőr Szakszervezet) lett. Elnökválasztásra csak a HOSZ februári kongresszusa után kerülhetett sor, mert akkor már a HOSZ küldöttek is rendelkeztek felhatalmazással. Két éves ciklusra Kónya Pétert választották meg az FRDÉSZ elnökének.

1998 októberében az FRDÉSZ elnökének kezdeményezésére megrendezték az „Összefogás Napja” elnevezésű egész napos családi sport és kulturális programot, amelyen több ezer katona, rendőr, tűzoltó, börtönőr, vámos és családtagja vett részt. Ezt követően minden évben hagyományosan megrendezik az „Összefogás Napja” rendezvényt. 1998 végén, a Vám-és Pénzügyőrség Független Szakszervezete visszalépett az FRDÉSZ-be, míg 1999 végén a Nemzetbiztonsági Hivatal

---

¹⁹⁵ EUROMIL küldöttgyűlés Dániában Egység 2000. november IX. évf. 11. szám. 30. számú melléklet

Érdekképviselői Szervezete is csatlakozott a Szövetséghez. 2000 áprilisában Kónya Pétert újabb kétéves ciklusra az FRDÉSZ elnökévé választották. További feladatot jelentett a HOSZ megújítása, az érdekegyeztetés konszolidálása, a Honvédelmi Érdekegyeztető Fórum (HÉF) létrehozása

6.5. Az 1998. február 20–21–i rendkívüli Kongresszus és hatásai (Szolnok)

Február 20–21–én a HOSZ rendkívüli kongresszust tartott, amelyet a Magyar Honvédségben és a szakszervezetben végbement változások tették szükségessé. Elengedhetlenné vált az Alapszabály módosítása és az időközben kivált tisztségviselők pótlása. A kongresszuson csak az utolsó évről számolt be az Elnökség, mivel még nem ért véget a négyéves ciklus. A kongresszus módosította az Alapszabályt. Most már a nyugállományú katonák is tagjai lehetnek a HOSZ-nak. A szervezeti felépítésben új elemként került be az önálló csoport, amely alapszervezeti jogosítványokkal rendelkezik.

Változott a vezetés struktúrája. Megszűnt a szóvivői funkció, ugyanakkor az egy alelnök helyett két alelnöke, három ügyvivő helyett négy ügyvivője lett a Szakszervezetnek. Az Elnökségbe kerültek a 250 főt meghaladó létszámú alapszervezetek és a tagozatok vezetői. Az ügyvezető Elnökség tagjait függetlenítették. A Kongresszus döntött az elnökségi tagok javadalmazásáról. Határozott a kongresszus arról is, hogy az FRDÉSZ tagságfenntartása mellett az Elnökség folytasson tárgyalásokat a nagy szakszervezeti szövetségekkel a csatlakozás lehetőségéről. Ugyancsak határozott gazdálkodó szervezet létrehozására vonatkozó irányelvekről.

6.5.1. A HÉF megalakulása

Az érdekegyeztetés új rendszerének kialakítása érdekében a HOSZ több alkalommal szakértői szinten, majd a Honvéd Vezérkar főnökével, a politikai és a közigazgatási államtitkárokkal, illetve a honvédelmi miniszterrel folytatott tárgyalásokat. 1997. május 13–án az ügyvezető Elnökség megállapodott Végh Ferenc altábornaggyal, hogy évente két alkalommal találkoznak, áttekintik az előző időszakot és megbeszélik a következő időszak feladatait. Az együttműködést formális megállapodásban is rögzítik.

Az álláspontok közeledtek, de a HÉF megalakítására 1997-ben nem került sor. A munkaadói oldal számára kényelmes volt a csonka HOVÉT-on, a katonákat képviselő reprezentációval nem rendelkező szervezetekkel megállapodni, majd a HOSZ-szal való egyeztetésen már erre, mint megállapodásra hivatkozni. Úgy gondolták, az idő nekik dolgozik.

1998. március 27-én Keleti György honvédelmi miniszter fogadta a HOSZ új ügyvezető Elnökségének tagjait. A találkozó célja a bemutatkozás mellett az elképzelések, tervek egyeztetése volt. Ezután a találkozó után intenzív szakaszába érkezett az új érdekegyeztető fórum megalakítása. Többszöri szakértői megbeszélések, szövegpontosítások, oldalegyeztetések, kétoldalú tanácskozások (HOSZ-BEOSZ, HOSZ-HODOSZ) után 1998. április 30-án a miniszter, a vezérkari főnök, valamint az érdekvédelmi szervezetek vezetői aláírták a HÉF létrehozásáról szóló Megállapodást.

Egy már megkezdett folyamat újabb állomásához érkezett az érdekegyeztetés. (1992., 1994. és 1998. az érdekegyeztetés tárcaszintű együttműködési megállapodások, HOVÉT majd a HÉF.) A HÉF célja, ahogyan ezt a Megállapodás is tükrözi: "... az alapvető ágazati jelentőségű kérdésekben a miniszterrel történő egyeztetés rendjének szabályozása; a megállapodó felek által képviselt társadalmi, gazdasági, szociális érdekek, törekvések egyeztetése, megállapodások kialakítása, az ezekre vonatkozó döntések előkészítésének keretein belül az érdekek egyeztetése, illetőleg az álláspontok megfogalmazása, valamint az információcsere."

Az érdekegyeztetés jelentőségét a szolgálati törvények is kiemelik.¹⁹⁶ Az érdekegyeztetés az érdekvédelemi tevékenység egyik legjellemzőbb formája, ahol az egész tevékenység konfliktusok feloldására, a különböző feszültségek elhárítására irányulnak. A cél: a vita alapjául szolgáló probléma megoldása, konszenzus kialakítása. Nem egyszerű feladat ennek elérése, ugyanis a szociális partnerek gyakorta képtelenek a megegyezésre. Az egyeztetés technikáinak fejlesztése, hatékonyabbá tétele a jövő egy nagy kihívása, ezeket is tanulni kell. Mindez azért fontos, mert a konfliktusok megoldására a tárgyalásos rendezésnél nincs ésszerűbb alternatíva. 1998. május 27-én tartotta első ülését a HÉF. Azóta az egyeztetés folyamatos, rendszeres és eredményes. Működését a kormányváltás sem befolyásolta. Az egyeztetésben részt vevő személyek változtak, de ez csak a munka stílusában jelentett változást.

---

¹⁹⁶ Hszt. 35. § (1), 34. § (2).

6.5.2. A szakszervezeti eszközök alkalmazásának kiteljesedése

1998. április 23-án tartotta a HOSZ országos választmánya első ülését. Ezen az új struktúra szerinti működés feltételeit alakították ki. Az Elnökség kidolgozta a szakszervezet szerveinek működési rendjét, meghatározta az egyes tisztségviselők képviseleti jogát és a felelősségi területeket. A HÉF ügykörébe tartozó témakörök jobb előkészítése érdekében állandó szakértői csoportokat hozott létre.

A HOSZ élt a Hszt. biztosította ellenőrzési lehetőséggel, egy eddig szokatlan szakszervezeti eszközzel. A Hszt biztosítja, hogy “ ... A szakszervezet a szervezeti egységgel kapcsolatban az alábbi jogokat gyakorolhatja: ... a szolgálati és munkakörülményekre vonatkozó szabályok, megtartását ellenőrizheti, azok végrehajtásáról tájékoztatást, adatokat kérhet, melyet részére meg kell adni. ...”

A MH 88. Gyorsreagálású Zászlóaljnál a HOSZ Elnöksége által kijelölt bizottság, Borka István alelnök vezetésével (a tagok között volt jogász, munkavédelmi, pénzügyes, személyügyi), augusztusban ellenőrzést tartott. Az ellenőrzés során kiemelt figyelmet fordítottak a szolgálatteljesítési idő nyilvántartására, a túlszolgálatról szóló utasítások betartására, a járandóságok kiadásának helyzetére, a szerződéses szolgálati viszony létesítéséről szóló szerződések tartalmára és a munkavédelmi előírások érvényesülésére. A tapasztalatokról részletes jegyzőkönyv készült, amit megkaptak az érintett parancsnokok. Jellemző volt a helyzetre, hogy senki nem tudta, miként kezelje a HOSZ jegyzőkönyvét. Senki nem érezte magát intézkedésre kötelezettnek, míg végül a vezérkari főnökkel folytatott személyes találkozó után megindult a tapasztalatok feldolgozása. Ennek az eszköznek az alkalmazása is folyamatos és a szabályozott lett.

1998. június 4-én hosszú előkészítés és szervezőmunka eredményeként megalakult a HOSZ nyugállományú tagozata. Ezzel tovább szélesedtek a szakszervezeti munkavégzés területei. A tagozat működtetése a nyugállományúak feladata, az ehhez szükséges anyagiakat és tárgyi feltételeket nagyrészt a HOSZ költségvetése biztosítja.

1998. szeptember 29–30-án és október 1-jén a HOSZ háromnapos rendezvényt tartott. Az Elnökség határozatban fogalmazta meg az 1999. évi illetményfejlesztéssel kapcsolatos elvárásait, kiállt az egységes köztisztviselői illetményrendszer mellett és felszólította a közszféra valamennyi szakszervezetét, hogy együtt lépjenek fel az illetményalap emeléséért.

A HOSZ vezetők a Vezérkari Főnökkel folytatott megbeszélésen a felvetették, hogy szervezzenek konferenciát a szerződéses katonák helyzetéről. A konferenciára december 4-én került sor Szolnokon. A konferenciára való felkészülés során Volentér Mihály alelnök vezetésével Hollandiában járt a HOSZ delegációja. A konferencia hozzájárult a szerződéses katonák jogállásának, járandóságainak egységesítéséhez. Lehetőséget adott a HOSZ vezetői számára a külföldi – elsősorban holland – tapasztalatok ismertetésére.

6.6. Az 1999. november 5–6-i Kongresszus és előkészítésének időszaka (Zánka)

A HOSZ országos választmánya az 1999. február 24-ei ülésén elfogadta az Elnökség előző évi tevékenységéről szóló beszámolót, a zárszámadást, az éves fő feladatokat és a költségvetést. Emellett határozott a kongresszus összehívásáról, napirendjéről és a kongresszust előkészítő munkacsoportok összetételéről. A HOSZ megalakulása óta eltelt az első ciklus. A szakszervezet elmúlt 4 éves tevékenységéről számot kellett adni, át kellett tekinteni az eredményeket és kudarcok okait. Új programot kellett alkotni a következő 4 évre, meg kellett választani a szakszervezet tisztségviselőit. A kongresszusra való felkészülés időszakában is meg kellett oldani több problémát. Élni kellett a szakszervezeti kifogás intézményével, mert a miniszter a koszovói válsággal összefüggő feladatban részt vett személyi állomány központi jutalmazására utasítást adott ki. Az Utasítás több jogszabályt is sértett, ráadásul a többlet terheket nem ellentételezte. Ezután levél- és sajtóháború kezdődött a minisztérium és a szakszervezet között, a miniszter hatályon kívül helyezte a kifogásolt utasítást és a szakszervezetet tette felelőssé azért, hogy az érintettek nem kapták meg az ellentételezést.

A kongresszus érdemben már a nyitó napot megelőzően, a programot és Alapszabályt pontosító elnökségi üléssel elkezdődött. Különböző elképzelések körvonalazódtak, amelyet kompromisszumokkal nem lehetett áthidalni. Az álláspontok nem közeledtek.

Első napirendi pont a program előkészítő bizottság elnökének szóbeli kiegészítése volt. Ezt követően került előterjesztésre az Alapszabály Elnökség által támogatott tervezete. A javaslat szerint, csak a vezetős szerv függetlenített tagjainak létszáma növekedett, a nyugállományú tagozat átszervezésére került, valamint meg teremtődött

a feltétele a szekciók alakításának. A vitában a légierő tagozat lépett fel markáns Alapszabályt módosító javaslattal. A tagsági díj mértéke nem változott, viszont az elosztás arányában a csoportok részesedése magasabb arányúvá vált.

Közben a háttérben különböző erők mozogtak és igyekeztek érvényesíteni érdekeiket. Ülésztek a tagozatok és alapszervezetek küldöttei, személyi beszélgetések és tárgyalások folytak. Az Alapszabály–szerkesztő bizottság, kiegészítve a légierő küldötteiből álló csoporttal tárgyalásokat folytattak és igyekeztek kompromisszumra jutni.

Vita után a Kongresszus elfogadta a beszámolót, módosította az alapszabályt és megválasztotta a tisztségviselőket.¹⁹⁷ Az Alapszabály módosulása következtében létrejött az elnök, alelnök, főtitkári rendszer. Az elfogadott határozatok:

- az Ellenőrző Bizottság szervezeti és Működési Szabályzata.
- A Tagdíjfizetési Szabályzat.
- Az önszegélyező pénztár létrehozását támogató határozat.
- A nők hátrányos megkülönböztetéséről szóló határozat.

6.7. A nyilvánosság szerepe a Honvédszakszervezet munkájában

A Honvédszakszervezet alakuló kongresszusát követően alapvetően megváltozott a szervezet sajtó– és nyilvánossági munkája. A HOSZ megalakulását követően hatékony nyilvánossági munkára volt szükség, mivel az újonnan alakult szervezetet el kellett fogadtatni mind a szakmai, mind a politikai vezetéssel, nevét, vezetőit, tevékenységét be kellett vezetni a köztudatba. A nyilvánosság előtt egy harcos, a tagok jogaiért konzekvensen küzdeni kész szervezet képét kellett kialakítani. A radikális PR–stratégia, az írott és az elektronikus sajtóval történt rendszeres és szervezett kapcsolattartás eredményes volt. A HOSZ Ügyvezető Elnöksége felismerte, hogy a sajtónyilvánosság nem pusztán arra jó, hogy információkat közöljünk a szervezetről, de egy olyan szakszervezet kezében, amelynek érdekérvényesítő lehetőségei korlátozottak, „fegyver”.

A HOSZ szolnoki rendkívüli Kongresszusát követően megváltozott a szakszervezet PR–stratégiája. A létszámában megerősödött szervezetnek, változtatnia kellett

arculatán. A Honvédszakszervezet napjainkra egy érett, jelentős szakértői háttérrel rendelkező, tárgyalásokra, kompromisszumokra hajlandó, ugyanakkor a tagság érdekeiért következetesen harcolni kész szervezet képét közvetíti a közvélemény felé is.

A szakszervezet belső információ áramlásának egyik fontos eszköze az EGYSEG újság. A szakszervezet lapja a KÉSZ–HOSZ 5. születésnapján, jelentős változáson ment keresztül. A lap új felelős szerkesztője Kónya Péter lett. Bár jelentős költségekkel járt, a terjesztést 1998-tól a Posta végzi, így minden szakszervezeti tag a postaládájába kapja az újságot. Az EGYSEG újság 2000 szeptemberétől már tizenhat oldalon, színesben jelenik meg. A látványos formai változás mellett, a lap belső színvonala jelentősen nem változott. Őszinte, kritikus hangvételének köszönhetően a lap nemcsak a szakszervezeti tagok, de a szervezeten kívüliek körében is népszerű, olvasott újsággá vált.

6.8. A megújult HOSZ

A kongresszus döntéseinek feldolgozását és végrehajtását már a rendezvény követő napokban megkezdték, mert a 1999-ben elhatározott haderőreform megkezdésének halogatása, az elmaradt döntések, a kiszivárogtatott alternatívák nagyfokú bizonytalanságba sodorták a tagságot.¹⁹⁸ Felállították az új struktúra szerint működő ügyvezető Elnökséget és új SzMSz-t készítettek. Foglalkozott az Elnökség az átalakításról szóló információ igény kielégítésével. Ez volt a legnehezebb, mert ténylegesen használható információt semmilyen csatornán keresztül nem sikerült szerezni. Ezért a Választmány a szokásos éves fő feladatok és munkaterv mellett, egy rövidtávú cselekvési programot is meghatározott.

Szükség volt arra, hogy a kritikus időszakban a nemzetközi kapcsolatok felhasználására nagyobb lehetőség maradjon, ezért az Elnökség úgy döntött, hogy Volentér Mihály alezredes maradjon tagja az EUROMIL ügyvezető Elnökségének, az EUROMIL őszi kongresszusáig.

Az ügyvezető Elnökség összefoglalta a sikeres haderő átalakítás feltételeit és azokat levél formájában eljuttatta a katonai és politikai vezetéshez. Kiállt az Elnökség amellett, hogy az átalakítás a Kormányhatározat szerint menjen végbe és a

---

¹⁹⁷ Egység 1999. VIII. évf. 12. szám 10. p. 28. számú melléklet

leghatározottabban elutasította azokat a kezdeményezéseket, amelyek politikai döntések nélkül, a “saját hatáskörbe” tartozó lépéseket kívántak megtenni. Az átalakításhoz ígért “humáncsomag”¹⁹⁹ többszöri átvizsgálásra sem tartalmazott semmi konkrétumot, semmi kézzelfoghatót. Az Elnökség úgy gondolta, hogy a várható tömeges létszámleépítés okozta kiáramlás több lesz annál, mint amit a Hszt. járandóságaival kezelni lehet. Ezért, véleményük szerint, szükség volt a törvényes járandóságokon felüli, a különböző élethelyzeteket megoldó válságkezelő intézkedések kidolgozására is. Az ügyvezető Elnökség javaslata alapján az Elnökség elfogadott egy saját “humáncsomagot”, és azt eljuttatta a döntéshozókhöz.

A pályát kényszerből, vagy “önként” elhagyókkal való foglalkozás mellett, nagy súlyt fektettek a bent maradók problémáinak megoldására. A rossz jövedelem pozíció – amely elsősorban a tiszthelyetteseket, a szerződéses katonákat és az alacsony beosztású tiszteket sújtotta – javítására rövidtávon nem volt esély. Előkészítették az önszegélyező pénztár magalakítását és rövid szakmai előkészítés után, megpróbálták megszerezni a kezdeményezéshez a politikai támogatást.

A HOSZ és HODOSZ közös kezdeményezéssel fordult a honvédelmi miniszterhez a pénztár törvény által lehetővé tett 3. pénztártípus létrehozására. Az ezzel párhuzamosan a segélyezés rendjének korszerűsítésére tett kezdeményezés biztosította volna, hogy költségvetési plusz kiadás nélkül a tárca fel vállalhassa a tagdíj egy részét. A kezdeményezést minden szakértői támogatás ellenére a honvédelmi miniszter elutasította. Amikor az ötlet később, más előterjesztésben újra előkerült, ugyanez lett a sorsa.

A 2000. év kezdetét nagy várakozás előzte meg azok körében, akiknek az előző évben a sorozatos plusz igénybevétel (árvíz-, hóhelyzet-, agyhártyagyulladás miatti karantén) miatti járandóságát 2000. január 31-ig megállapodás alapján ki kellett fizetni.

A HOSZ 2000. évi választmányi ülésén kialakította a bérpozíciók javításáról szóló határozatát, amely később alapja lett a Fegyveres és Rendvédelmi Dolgozók Érdekvédelmi Szövetsége által kidolgozott hasonló anyagnak. A koncepcióban megfogalmazottak elérésére teendő lépéseket nem tette egyszerűvé az a helyzet,

---

¹⁹⁸ HOSZ vélemény a stratégiai felülvizsgálatról Egység 2000. január IX. évf. 1. szám. 29. számú melléklet

amelyet a kormány a Hszt módosításának folyamatos lebegtetésével teremtett. Az FRDÉSZ–el közösen kidolgozott rendfokozati illetmény szorzók megemelésére tett módosító javaslatot sem sikerült a Parlament elé vinni. A parlamenti pártok nem vállalták egy ilyen módosítás betérjesztését a szolgálati törvény módosítása előkészítése időszakában. Szinte a teljes 2000. évet kitöltötte a Hszt különböző módosító javaslatainak véleményezése, új javaslatok kidolgozása. Májusban a miniszterelnöknek írt levéllel sikerült kikényszeríteni a Tárcaközi Érdekegyeztető Fórum (TÉF) ülést, amelyen a fegyveres szféra szakszervezetei kifejthették véleményüket az úgynevezett “150 paragrafust” módosító indítványról. A később napvilágot látott koncepciókat különféle fórumokon egyeztették a szakértők. A fő törekvés arra irányult, hogy a hivatásos és szerződéses szolgálattal együttjáró korlátozásokkal és hátrányokkal azonos mértékű ellenszolgáltatást tartalmazzon a törvény. Emellett biztosítsa a katona “egyenruhás állampolgár” eszme megvalósulását.

Az illetmény pozíciók javítása mellett a módosításkor a HOSZ nagy figyelmet fordított a Hszt. korábban sok konfliktust okozó a szolgálatteljesítési időről szóló fejezetének megváltoztatására. A szakszervezet arra törekedett, hogy a törvénybe egy, a szolgálati feladatok ellátását biztosító, de a katonák jogait is tiszteletben tartó, egységesen értelmezhető normaszöveg kerüljön be.

A 2000 őszén, a parlamenti döntéseket követően fel készültek a személyi beszélgetéseken való részvételre. Az átalakítás megkezdésének elhúzódását kihasználta az alapszervezeti vezetők, az ügyvivők és az érintettek minél alaposabb felkészítésére. A régiótalálkozó, az Egység újságban megjelentetett, a jogsegélyszolgálat vezetője által írt tájékoztatók, fölvertezték az egyéneket. A HOSZ által szervezet 24 órás telefonos ügyelet hasznos tanácsadó szolgálatként működött. Az ügyvivők, ahol arra igényt tartottak, részt vettek a személyi beszélgetéseken és hatékonyan képviselték a tagok érdekeit. Sajnos nem sikerült megakadályozni, hogy a beosztási nomenklatúra változtatására átfogó illetményrendezés nélkül sor kerüljön, így az érdeksérelmeket ne okozzon. A HOSZ mindig hangsúlyozta, hogy ez a lépés a kormányhatározatban megfogalmazottak ellen hat. Nem segíti sem az állomány minőségének, sem a csapatok feltöltöttségének javítását.

Nagy feladat hárult a HOSZ–ra a hadseregből kiválók társadalomba való beilleszkedésének segítésében. Az ezt szolgáló átképzések finanszírozására csak a 24.

---

¹⁹⁹ A munkavállalói oldal véleménye a szervezési feladat előkészítettségéről és a “humáncsomag”

órában, vagy azután jelentek meg a konkrét összegek. A csúszás miatt, a szakszervezetnek megfeszített munkára volt szüksége, hogy fellelje a célcsoportokba tartozókat. A hatékonyság növelése érdekében, olyan feladatokat is vállaltak, amelyek egyébként nem szakszervezeti feladatok, de a felelősök vagy nem akarták, vagy más feladataik miatt nem tudták azokat ellátni. A feladat nem csak rövidtávon volt fontos, hanem meghatározó eleme lett, az új előmeneteli, a “fölfele, vagy kifele” elven működő rendszernek.

A 2000. évben sikerült végre közhasznúvá és ezzel együtt működőképessé tenni, az 1994-ben alapított Katonák a Törvényességért és Jobbiztonságért Alapítványt.²⁰⁰ Az Alapítvány hatékony működése új távlatokat nyithat, mivel vagyongyűjtési lehetőségei kedvezőbbek, mint a szakszervezeté. Sokkal kedvezőbb pénzügyi konstrukciókkal vállalhat át feladatokat az alapítótól. Fő feladatai.

- A támogatottak szolgálati jogvitáiban a jogi képviselőt szervezése, költségeinek térítése illetve megelőlegezése,
- a jogsegélyszolgálatot végző személyek és a demokratikusan választott tisztségviselők továbbképzésének támogatása,
- a hátrányos helyzetbe kerülő katonák egzisztenciális gondjainak mérséklése, munkaerőpiaci pozícióinak javítása,
- kiadványok, konferenciák, tudományos kutatások kezdeményezése, támogatása.

A kongresszuson meghatározottaknak megfelelően a szolgáltatások bővítésének első elemeként a HOSZ élet és balesetbiztosítást kötött minden tagjára. Az Atlasz biztosítóval kötött szerződés lehetővé tette, hogy a tagok közvetlen családtagjai is biztosítást kössenek hasonlóan kedvező feltételekkel.

Megújult és már színes formában jelent meg a szakszervezet lapja, a X. évfolyamában járó Egység. A lap minden taghoz eljutott, havonta adott friss információkat, fontos eszköze lett a tagok és a vezetés kommunikációjának. A szervezet WEB lapjáról ma már egyre szélesebb körű információt szerezhet minden

---

helyzetéről. Egység 2000. október IX. évf. 10. szám.

²⁰⁰ A Fővárosi Bíróság 2000. elején közhasznú szervezetként jegyezte be a korábban mintegy öt éve “alvó” Katonák a Törvényességért és Jobbiztonságért Alapítványt. Az alapítvány legfontosabb célkitűzése a honvédség modernizációjának támogatása, a szolgálatteljesítés jogszabályi

érdeklődő. Az egyik meghatározó szolgáltatás az ingyenes jogsegélyszolgálat, folyamatosan jól működött. A tagozatok²⁰¹ általában jól képviselték tagságukat az Elnökségben és a középszintű katonai szervek szintjén.

A Nyugállományú tagozat annak ellenére szerves része volt a HOSZ működésének, hogy egy félreértés miatt, a tagozat küldöttei nem vettek részt 2000-ben az országos választmány munkájában. A választmány távollétükben nem hozott a nyugállományú tagozatra hátrányos határozatot. A tagozat különösen eredményes munkát végzett a nyugállományúaknak nyújtott szolgáltatások szervezésében.

Megújult a Légierő tagozat vezetése, mert a kongresszus a korábbi tagozatelnököt választotta a HOSZ alelnökévé. A korábbi együttműködési megállapodás megújításával biztosították a Légierő Vezérkar és a tagozat további jó munkakapcsolatát.

A Közigazgatási tagozat vezetése a tőlük megszokott aktivitással vett részt a szervezet munkájában. A hadkiegészítő parancsnokságok átszervezése a kiadvány anyagainak zárásakor zajlott, a tagozatra ekkor hárult a legnagyobb feladat.

A Tanintézeti tagozat jó szakmai munkával képviselte a tagságát a tanintézetek jelentős átalakulása közben. A tagozat elnöke képviseli a szakszervezetet az egyintézményes tiszthelyettes képzést kialakító munkacsoportban. A tanintézetek átalakítása miatt a jövőben nem célszerű önálló tagozatként működtetni. A Közigazgatási és a Tanintézeti tagozat összevonásáról folytak tárgyalások.

A Szárazföldi tagozatot nagy erőfeszítések ellenére sem sikerült kellő hatékonysággal működtetni. A közelmúltban történt vezetőségváltás, a Szárazföldi Vezérkar főnökével megkötendő együttműködési megállapodás előkészítése biztatóbb jövőt ígér.

A Logisztikai tagozat jól szervezeten működött. A vezetői változások ellenére korrekt együttműködést alakítottak ki. A logisztikai csapatok átszervezése miatt kialakult bizonytalan helyzetben az együttműködést írásban, megállapodás formájában nem sikerült rögzíteni.

---

feltételeinek korszerűsítése, a szolgálat teljesítők jogi kultúrájának fejlesztése, valamint a hátrányos élethelyzetek megoldásának segítése. Egység 2001/6. szám 8. p.

²⁰¹ Tagozat-tapasztalat Egység 2001. május X. évf. 5. szám. 31. számú melléklet

A szakszervezet által képviselt és reprezentált hivatásos (és szerződéses) állomány érdekeinek, állampolgári jogainak képviseletét és védelmét a 2001. évben folytatódó haderő-átalakítás során a jogsegélyszolgálatot továbbra is ellátta.

6.9. A HOSZ jövőképe

A HOSZ II. kongresszusa által elfogadott alapprogram iránymutatást ad ahhoz, hogy a szervezet a tagok akaratának megfelelően fejlődjön, formálódjon. A program a korábban megfogalmazott jelmondatokra épít. A szakszervezet el kívánja érni, hogy a katona ne legyen más, mint egyenruhás állampolgár. A szolgálata, amelyet a szolgálati törvény különleges közszolgálatként fogalmaz meg, legyen különlegesen megbecsült és elismert. A katonai szolgálatból következő kötelezettségek és a törvényben biztosított juttatások arányban legyenek.

A "Rólunk, nélkülünk, ne döntsenek!" jelmondatnak úgy kell érvényesülnie, hogy a törvényi alapokon nyugvó érdekegyeztetési rendszer hatékonyságát növelni kell. A társadalmi párbeszéd rendszerének valamennyi szintjén közvetlenül, vagy közvetve helyet kell kapnia a HOSZ-nak. Ezekben a szinteken a szakmai álláspontot (a jó háttérrel kialakított) az érdekvédekezésben profi tisztségviselőkkel kell képviselni. A szakszervezetnek képviselt álláspontjával, munkájával tekintélyt kell szereznie a katona társadalom, a katonai és politikai vezetés minden szintjén.

Az EUROMIL tagszervezeteitől átvett tapasztalatok hasznosításával növelni kell a szakszervezeti munka hatékonyságát. Az EUROMIL aktív tagszervezeteként hozzá kell járulni a katonák európai szintű képviseletéhez. Tovább kell erősíteni és segíteni az alapszervezetekben folyó munkát.

Az alapszervezeti és csoportvezetőket fel kell készíteni érdekegyeztetési technikák elsajátítására. Új tartalommal kell bővíteni a nyugállományú katonák érdekvédelmét. A megkülönböztetett társadalmi megbecsülésre a nyugállományú katona is joggal tart igényt a több évtizedes katonai szolgálata alapján. A szakszervezeti szolgáltatások bővítésével hozzá kell járulni a tagok komfortérzetének javításához.

A kor követelményei folyamatosan új kihívások elé állítják a szakszervezetet. Ezeknek a kihívásoknak megfelelni csak egy folyamatosan, megújulni kész és képes szervezet képes, amely élvezzi tagságának cselekvő támogatását, amelynek profi vezetői vannak, amelynek tagjai egy jól működő hadseregben érzik jól magukat.

ÖSSZEGZÉS, MEGÁLLAPÍTÁSOK, TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Az értekezésben megállapítást nyert az a tény, hogy a hivatásos állomány, ezen belül is a tisztikar, nem szakadhat el és nem is szakad el a társadalmi változásoktól. Ennek megfelelően átalakult a hadsereg humán jellege, a katonatársadalom integrációs elve. Az átalakulás lényege a foglalkozási jelleg fokozatos térnyerése. Megállapítást nyert az a tény is, hogy az eredményes társadalmi integrálódás a humán szféra egészét átfogó megújítását jelenti.

A bevezetőben feltett kérdésre, azaz a rendszerváltozás után megváltozott viszonyok következtében milyen változások következtek be az érdekképviselő, érdekvédelem terén, az értekezésben leírtak alapján összegzésünk a következő:

Először annak tudomásul vétele, hogy nem elegendő csak az előljáróra hagyatkozás. Ez ugyanis nem képes maradéktalanul orvosolni a jogalkalmazás gondjait; a jogalkotás, a költségvetés elosztása oldalán pedig a kormányzati oldal nem elegendő a döntésekhez.

Másodszor, az érdekvédelem nem öncél, benne alá – és fölérendeltségi viszonyok tükröződnek; az alárendelt, kiszolgáltatott védelmét hivatott szolgálni a hatalom hibás vagy nem kellően érzékeny működésével szemben.

Harmadszor nem parancsnoki tekintély és függelmi viszonyok ellen irányul, ellenkezőleg, a törvényesség erősítésén, a kölcsönös előnyös megoldások feltárásán keresztül a hadsereg fegyelméért, egységéért, cselekvőkészségéért fejt ki tevékenységét. Nélkülözhetetlen a jogbiztonság megerősítése is. Az élet ugyanis olyan problémák megoldását teszi fontossá, mint az érvényes jog megismerése, a jogforrási rendszer törvényessége, a jogalkotás szakmai színvonala, az egyértelmű és kiszámítható szabályozás, a szervezeten belüli garanciáknak, valamint a külső kontroll hatékonyabb igénybevétele.

Érdekképviselőtről, érdekvédelemről eredményesen szót váltani csak olyan hadseregben lehet és érdemes, amely képes fenntartani munkaerőpiaci versenyképességét, a tagjait motiváló és önképzésre buzdító kultúráját, a tisztikar

értelmiségi létével élet- és munkakörülményeit. A katona ma már nemcsak fegyvert viselő harcos, hanem képzett közvetítő is, aki a tevékenysége során a demokrácia és a szabadság értékeit közvetíteni és erősíteni köteles.

A katonai tevékenység egyre inkább a társadalomnak nyújtott szolgáltatás formájában jelenik meg, a katona ügyfele a társadalomnak. Ebből következik, hogy a katona közszolgálati tevékenységet folytat. A hivatásos állomány tagjait szolgálati viszonyukból eredően szigorú függelmi rendben, életük és testi épségük kockáztatásával járó feladatok jellemzik, amelyeket egyes alapjogaik korlátozásával teljesítenek. A jövő feladatai és kihívásai közé tartozik az a tény, hogy a katonák szociális biztonsága az állam elkötelezett gondoskodásának a függvénye, amelyet csak egy egész Európára kiterjedő szociális törvényalkotással lehet elősegíteni.

A közvéleményben általában a hadseregről alkotott tradicionális felfogás érvényesül. Olyan szervezet képe él a társadalomban, amely a nyilvánosság elől elzárt. Belsőleg szigorú hierarchikus alá- és fölérendeltségi viszonyok uralkodnak; a katonák jogai és kötelességei aránytalanok, kiegyensúlyozatlanok, a munkaviszony helyett a szolgálati viszonyok a szolgálati érdek abszolút fölényével, a társadalom által alig befolyásolható, alacsony szintű jogszabályokban kerülnek megfogalmazásra; ahol vas (vak) fegyelem uralkodik, a parancs, illetve a parancsnok személye és tevékenysége bírálhatatlan, a katonai "jogrend" felett széles felhatalmazású parancsnoki fenytítő hatalom és katonai különbíróóságok öröködnék, s a szervezet a "berukkolástól" az "obsitig" a katonák teljes személyiségét, magánéletét birtokba veszi.²⁰²

A hadsereg Magyarországon minden nemzeti erőpróbából kivette a részét. A társadalom azonban ezért a helytállásért és áldozatért sohasem volt igazán hálás. "A sztalinizálással kezdődően legitimitásra szert tenni képtelen hatalom a hadseregét sem tudta olyan helyzetbe hozni, amelyben az legitimációt (elismertséget, elfogadottságot) kaphatott volna."²⁰³ A társadalom előtt nemzeti jellegének és önálló nemzeti funkciójának hiányából adódott az, hogy a lakosság nem ismerte el magáénak a hadsereget, illetve nem látta értelmét a fenntartásának.

Még árnyaltabbá tette a helyzetet, hogy a magyarországi kormánzatnak nem állt módjában eltekinteni a Varsói Szerződés kötelezettségeinek teljesítésétől, ugyanakkor

---

²⁰² Szekeres: 1. p.

²⁰³ Dr. Szabó János: Valóban bomlik-e a hadsereg? Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ 1991. 10. p.

nem tehetette meg azt sem, hogy a terheket nyilvánossá tegyék a társadalom előtt. Tudathasadásos állapot volt ez, de a hadseregnek működnie kellett: a csúcsokon a katonai és a pártállam összefonódása, egymásba csúszása, privilégiumok megszerzése, függőségi viszonyrendszer kialakulása volt a jellemző. A szervezet zömére pedig a társadalomtól való elzárkózás, a párttagsággal járó zsarolhatóság, jogi garanciákat nélkülöző másodrendű állampolgári státusz, a szervezet elhagyásának nehezítése, a kontraszelekció, a soha meg nem kérdőjelezhető vezetési akarat stb.²⁰⁴

Mi jellemezte ebben az időben a hivatásos állományt, kiemelten a tisztikart? Kedvezőtlen élet- és szolgálati viszonyok, relatíve romló egészségügyi mutatók, a katonai pálya presztízse, vonzereje tartósan alacsony volt, sőt csökkenő tendenciát mutatott.²⁰⁵ A hivatásos állomány “féken tartásának” egyik eszköze volt a jogfosztottság, továbbá a politikai megbízhatóság mércéje, az információs és a társadalmi zártság. A hadsereg működésének ez a modellje nem maradhatott változatlan, nem tudta a szervezetet elzárni a társadalomban kibontakozó lassú, hosszú átalakulás hatásaitól. Az elmúlt húsz-harminc esztendőben a téma iránt érdeklődő közvélemény a korábbi ismereteivel összeegyeztethetetlen eseményeknek lehetett tanúja a fejlett világban. Német katonák vonultak a nagyvárosok utcáin állampolgári jogaik kiterjesztését követelve. Olasz tisztek tüntettek az elnöki palota előtt a tarthatatlan életkörülmények miatt. Amerikai fiatalok égették el behívóparancsukat, és fiatal katonák ezrei dezertáltak a vietnámi háború ellen tiltakozva. Más fejleményekről is lehet értesülni, még ha nem is kaptak a fentiekhez mérhető nyilvánosságot: az ötvenes-hatvanas évek fordulóján kiépült a német hadseregben a “bizalmiak rendszere”, megalakult a Bundeswehr Szövetség; Franciaországban 1969-ben létrehozták a Katonai Szolgálat Legfelső Tanácsát, 1978-ban az olasz hadseregben jöttek létre a képviseleti tanácsok; Ausztriában a Bundesheer-ben bizalmiakat és szolgálati hely – bizottságokat választottak.

Magyarországon a hatvanas évek első harmadát követően a kétdiplomás tisztképzés eredményeképpen egyre nőtt a hivatásos állomány képzettségi színvonala, ugyanakkor nem változott a szervezet zártsága, a katonák szigorú kontrollja. A társadalomban meginduló liberalizálódás, a személyes gyarapodás térnyerése csak még jobban kiemelte a hadsereg szervezeti megrekedését. A tisztek, majd a tiszthelyettesek is “kritikus tömeggé” váltak. A szervezet belső nyilvánosságában a hetvenes évekre már

---

²⁰⁴ Uo.: 10–11. p. A hadsereg társadalompatológiai öröksége részletes leírása.

²⁰⁵ Uo.: 10. p.

tarthatatlanná vált a személyes szabadság igényének és a kritikus gondolkodásnak a leszorítása. Kezdt kibontakozni a szociálpolitikai szemlélet²⁰⁶ és elindult annak “intézményesedése”. Felvetődött a katonai érdekképviselő lehetőség, lehetett beszélni a hivatásos állomány joghátrányairól és a kompenzációk hiányáról. E folyamat megfűkezhetetlensége nyilvánvalóvá vált a szovjet külpolitikai nyitás után, illetve a Varsó Szerződés új doktrínáját követően. Az ezt követő reformlépések “csak pénzbe ne kerüljön”²⁰⁷ szempont szerint születtek, s végig a modellváltás keretein belül maradtak.

1989-től változott meg a kép, ugyanis a társadalmi változások egyértelműen “rendszerátalakítás” tartalommal telítődtek. A közép-európai hagyományokból eredően a fegyveres erőknek nem voltak elképzeléseik a politikai hatalommal kapcsolatban. Ez az oka annak, hogy nem merültek fel olyan kérdések, ahol a megoldást a fegyveres erők igénybevétele oldotta volna meg. A magyar társadalom a szovjet csapatok kivonását, a Varsói Szerződés széthullását egyfajta megszabadulásként élte meg. A fegyveres erőkre költött pénzt fölöslegesnek, a fenntartott szervezet túl nagynak, az egész hadsereg “egészen radikálisan leépítendőnek”²⁰⁸ tűnt. A gazdasági helyzet romlása pedig azt eredményezte, hogy a mindenkori kormányok úgy ítélték meg a fegyveres erőket, ahonnan következmény nélkül el lehet vonni a költségvetési támogatást. A helyzetet tovább nehezítette, hogy a politikai vezetés nem tudott világos, egyértelmű feladatot szabni a hadsereg számára. A rendszerátalakítást követően így megkezdődött a magyar fegyveres erők létszámának és eszközeinek gyors csökkentése, anyagi készleteinek, tartalékainak felélése. Költségvetési szempontok miatt a “maradványelvű” minisztériumok közé került.²⁰⁹

Azonban “A hadsereg nem olyan, mint egy korlátolt felelősségű társaság, amely hétről hétre újjászervezhető, átalakítható, megszüntethető és átformálható...Nem élettelen tárgy, mint egy ház, amely lerombolható, megnagyobbítható vagy szerkezetileg átalakítható a tulajdonos vagy a bérlő szeszélyei szerint.”²¹⁰ ebben a helyzetben kulcsfontosságú válik a mértékadó személyiségek szerepe, a független személyiségek “kritikus tömege”.²¹¹ A hadseregben, a társadalomhoz hasonlóan nehezen viselik az emberek az átmeneti állapotokat, s az ebből származó

---

²⁰⁶ Uo.: 13. p.

²⁰⁷ Uo.: 13. p.

²⁰⁸ Dr. Gazdag Ferenc: Magyar biztonságpolitika 1990-2000 Új Honvédségi Szemle 2001/12. 33. p.

²⁰⁹ Uo.: 33. p.

²¹⁰ Winston Churchill szavait mottóként idézi Szabó: Valóban...5.p.

²¹¹ Uo.: 18. p.

bizonytalanságokat. A szétesés pedig eltávolítja az egyes állománykategóriákat egymástól, sőt az azon belüli személyeket is. Ennek legkézenfekvőbb következménye, hogy elszaporodnak az egyes túlélési stratégiák, az egyéni próbálkozások, akár az életminőség tartalmának, értékének rovására is.

Megjegyzem, hogy külön figyelmet érdemel a hivatásos állomány önmeghatározása a társadalomhoz kapcsolódó gondolkodás módjának két fő területével: az egyik a hadsereg nemzeti jellege, a másik a hivatásos állománynak az érdekvédelme. Ezek fontosságát az indokolja, hogy ezek adják az állomány – kiemelve a tisztikart – létjogosultságának jövőbeli alapját, illetve perspektivikus létének, munkakörülményeinek, életfeltételeinek biztosíthatóságát jelenti a fent említett két mozzanat.

Megállapítom azt is, hogy a hadsereg nemzeti jellegének erősítését egyértelműen saját ügyének érzi a tisztikar. Az ebből származó feladatokon belül nagyon élesen különbséget tesz az alapvető tartalmi működést megújító lépések és a felületi, szimbolikus mozzanatokra irányuló lépések kisebb fontossága között. Ebből egyértelműen következik, hogy a hivatásos állomány nem ellenzi a rendszerváltással járó szimbólumcsere végrehajtását, de saját élet- és munkakörülményeire erőteljesebben hatónak tekinti az előbbieket, s a rendelkezésre álló csökkentett költségvetés valóban funkcionális felhasználása mellett foglal állást.

A katonai érdekvédelem kérdésében megállapítom, hogy a rendszerváltás idején a tisztikar nem lát előrelépést, sőt romlást érzékel. Ellentmondásos a helyzet, hiszen az új felső vezetésbe vetett bizalma nőtt a hivatásos állománynak, sőt az akkori vezetés jobban képviseli az érdekeit, mint a rendszerváltást megelőző. Ennek oka, hogy az állomány nem “szerencsésen kiválasztott”²¹² személyektől akarja érdekeinek képviseletét, hanem a tartósabb garanciát jelentő intézményes érdekképviseletet, a saját érdekének megjelenítését hosszú távon.

Végezetül megállapíthatom, hogy a hadsereg – kiemelten a tisztikar – funkcióját a nyilvánosság társadalmi kontrollja (ellenőrzése) és a parlament politikai ellenőrzése²¹³

---

²¹² Uo.: 22. p.

²¹³ Dr. Szabó János: A fegyveres erők civil kontrollja Új Honvédségi Szemle 1995/6 füzet 10. p. A *társadalmi kontroll* valójában kettős értelmű, magában foglalja az *irányítást* és az *ellenőrzést*. A kontroll magyar fordításként elfogadott “ellenőrzés” az eredeti jelentéshez képest szerényebb, csak annak egyik tagját, a szűkebb értelmű ellenőrzést jelenti, azaz a végrehajtásnak a szervezeti működést irányító norma-és utasításrendszerrel (más szavakkal a megfelelő társadalmilag kimunkált és elfogadott *mintával*) való összevetését.

alatt valósítja meg. Közvetlen irányítását a honvédelmi kormányzat végzi oly módon, hogy a hadsereg szükség esetén késedelem nélkül alkalmazható legyen, de elegendő jogi biztosítékkal is ahhoz, hogy semmilyen szűk pártérdekek ne tudják azt felhasználni.²¹⁴ A fegyveres erők civil kontrollja, a tisztii professzionalizmus²¹⁵, a katonai hatékonyság és a szervezeti kohézió közötti egyensúly kialakulását, illetve változását alapvetően meghatározza az adott ország nemzeti hagyománya, történelmi öröksége és a politikai–gazdasági stabilitása.

Az értekezéssel bizonyítani látjuk azt, hogy a tisztikar a rendszerváltoztatás után a korábbi identitás–kereteinek megszűnésével új identitás–építés állapotában van. A tisztikar identitásának átalakulása az elmúlt évtizedekben igen felgyorsult. A hagyományos értelemben ismert “parancsnokból” irodai munkát végző “fegyveres bürokrata”, később a katonák gondjaival foglalkozó “szociálpedagógus” lett, napjainkban pedig a “menedzser”²¹⁶ típus a domináns.

A társadalomban elfogadott értékek nagy mértékben befolyásolják annak szerves részét alkotó, hadseregbeli értékek elfogadását is: “... legyenek csak felvilágosult, rendes, szilárd és szabad állampolgáraitok, lesznek jó ... katonáitok is.”²¹⁷

Továbbá a rendszerváltozás következtében a politikai és gazdasági változások folyamatában egyre markánsabban vetődik fel a különböző területek dolgozóinak és foglalkoztatottainak érdekképviselője. A változások nem kerülnek el a Magyar Honvédséget sem. 1990 óta a hadsereg hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai politikai pártoknak, viszont jogot nyertek arra, hogy megalakítsák saját érdekvédelmi szervezetüket. Ezek –többek között a Honvéd Szakszervezet – nem rendelkeznek ugyan a szakszervezeteket megillető jogok mindegyikével, de mégiscsak a védelmi szféra ellenőrzési területének kell tekinteni.

---

²¹⁴ Dr. Szabó János: A hivatásos honvédtiszt helye a társadalomban c. Új Honvédségi Szemle 1995/6. sz. 89. p.

²¹⁵ Prof. Dr. Szabó János. A civil-katonai kapcsolatok elmélete és átalakulása a bipoláris korszak után c. tanulmánya Magyarország NATO-tagsága és a honvédelem átalakítása Tanulmányok és dokumentumok Budapest, 2000 9-10. p. Samuel Huntington szerint a civil kontroll nem más, mint a társadalomnak az a szükséglete, hogy párhuzamosan maximalizálható legyen a katonai alárendelés és a katonai harcképesség. Ez az objektív civil kontroll, ennek a kulcsa pedig a katonai professzionalizmus. A Huntington-féle magyarázat nem egyedüli, ugyanis a téma ismert tudósai még Morris Janowitz és Ch. Moskos is. Janowitz a “dinamikus professzionalizmus” kategóriáját építi fel, amely az eltérő szociológiai jellemzők szerint változik. Moskos szerint a posztbipoláris társadalmak fegyveres erői egyre inkább “foglalkozási jellegű” keretszervezetekké válnak.

²¹⁶ Harai: 48. p.

²¹⁷ Alexis de Tocquewillet idézi Dr. Szabó János: A fegyveres erők civil kontrollja c. írás mottójaként Új Honvédségi Szemle 1995/6. füzet 1. p.

Megteremtődött az “egyenruhás állampolgár” eszméje, ami tartalommal is feltöltődött az elmúlt években. Ennek egyik fontos eleme, hogy megszűnt a különálló katonai igazságszolgáltatás, így a polgári igazságszolgáltatás egységes állampolgári kezelést kíván megvalósítani a katonák és a civilek esetében. A “szakszervezetesedés” megítélése azonban ma még mindig vegyes érzelmeket fejleszt. A szakirodalmi álláspontok figyelemmel kísérve láthatjuk, hogy egyesek (Moskos) véleménye szerint “egy hivatás–intézmény nem szervezheti magát érdekcsoporttá”, ha ugyanis megteszi, akkor már nem az többé. Ezzel szemben álló nézet (Morris Janowitz), hogy a szakszervezeti tevékenységet a civilestedés egyik paraméterének tekintik, ami nem befolyásolja károsan a tisztii identitást. A katonai lét nem járhat ugyanis kulturális devalvációval, alapvető szükségletek visszaszorításával, egzisztenciális kiszolgáltatottsággal, a személyiségének a torzulásával. Janowitz szerint éppen ez adja meg a professzió erejét, s a folyamatot visszafordíthatatlannak tartja, amit a társadalom szerkezetváltozása úgyis kikényszerítene

A értekezésben a tudományos eredményeket az alábbiakban foglalom össze:

1. Első ízben kerültek összefoglalásra a tisztikai érdekvédő törekvései. Feltártam a szerveződés dinamikáját, azokat a konfliktusokat, a konfliktusok megoldási módozatait, amelyek az érdekvédő szervezetek és a katonai, politikai vezetés között létrejöttek. Megállapítom, hogy az érdekvédelem kérdéskörében új dimenziót jelent az állam, a társadalom és a fegyveres erők egysége. Az érdekvédelmi tevékenységet végző szervezetek (szerveződések) az erősen centralizált hadseregben is csak akkor és áltál válnak legitimé, ha alulról építkeznek.

2. Feltártam a tisztikai érdekvédelmének nemzetközi összefüggéseit: az európai szervezeti rendszerbe való integrálódás szükségességét és okait. Megállapítottam, hogy a tisztikai nem függetlenítheti magát a piackelvű és a polgári társadalomban zajló hazai és nemzetközi változásoktól. Bizonyítottam, hogy az egységesülő Európa jövőbeli egyik legfontosabb területe a szociális párbeszéd intézményi kiépülése. Ennek hiánya vagy elhanyagolása biztonsági kockázatot rejt magában.

4. Kimutattam, hogy a hivatásos hadsereg, a szerződéses állomány tömeges megjelenése előrevetíti a piackonform megoldások szükségességének alkalmazását. A hivatásos hadseregben a katonák csak akkor teljesítenek szolgálatot, ha megfelelő illetmény, felszerelés, kiképzés mellett, az érdekeik érvényesítésének is kellő tere van. Ezt a teret a jogszabályok foglalják keretbe, amelyek meghatározzák a katonák jogait és kötelességeit, az alapvető jogok

korlátozását. Ebből adódóan a katonai szolgálat nem kényszer, hanem önként vállalt hivatás lesz.

BIGLIOGRÁFIA

1. "A magyar katonatiszt" (1848–1945) (Szerkesztette: Hajdu Tibor, Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, Budapest, 1989.)
2. 19. századi egyetemes történet 1789–1890 (Szerkesztette: Vadász Sándor Korona Kiadó, Budapest, 1998.)
3. 20. századi egyetemes történet 1890–1945 I. kötet (Szerkesztette: Diószegi István, Harsányi Iván, Krausz Tamás, Németh István, Korona Kiadó Budapest, 1995.)
4. A honvédsereg parancsnoki karának kialakulása és összetétele 1848–1849 (Bölcsészdoktori értekezés, Írta: Bona Gábor, Budapest, 1978.)
5. A katonák érdekvédelmi, érdekképviseleti szervei működésének tapasztalatai, további feladatok (Előterjesztés a HM KAB 1990. 07. 20-i ülésére HM Társadalompolitikai Főosztály)
6. A Magyar Honvédség 1999. évi fegyelmi értekezlete (Új Honvédségi Szemle, Különszám, 2000.)
7. A magyar katonai gondolkodás története (Tanulmánygyűjtemény Szerkesztette: Ács Tibor, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995.)
8. A mellékletben található 31 db eredeti forrás (hivatalos levelek, jegyzőkönyvek, felhívások, szórólapok, korabeli újság és folyóirat cikkek).
9. A tiszt (Szolgálat és hivatás, A magyar tisztek könyve, Főszerkesztő: Tóth Csaba HVK Humán Főcsoportfőnökség Budapest, 1998.)
10. Ágh Attila: A századvég gyermekei (Kossuth Budapest, 1990.)
11. Ágh Attila: Álom az államról (Mozgó Világ, 1991/4.)
12. Ágh Attila: Az érdekképviselet nyomorúsága és a közpolitika anarchiája Magyarországon (Gazdaság és Társadalom, 1991/6.)
13. Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989.)
14. Ágh Attila: A szervezett csoportok színrelépése és a közpolitika kialakulása (Mozgó Világ, 1992/4.)
15. Andorka Rudolf: A magyar társadalom: a múlt öröksége, a rendszerváltás problémái és lehetséges jövőbeli fejlődése 2005-ig (Valóság 1995/3.)
16. Andorka Rudolf: A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon (Gondolat, Budapest, 1982.)
17. Babbie, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata (Budapest, Balassi: ELTE Szociológiai Intézet, 1995.)
18. Bayer József: A politikatudomány alapjai (Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. Bihari Mihály-Pokol Béla: Politológia Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1992.)
19. Bona Gábor: Tábormokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49 (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983.)
20. Borbély Szilvia: A spanyol érdekegyeztetési etalon (Európa Fórum, 1994/4.)
21. Bundestag von A-Z Nr.6 Werbeauftragter Kiadta: Dbundestag Referat Öffentlichkeitsarbeit 5300 Bonn, Bundeshaus A Hanns Seidel Alapítvány támogatásával (Fordította: Bohákné Szabari Krisztina Budapest, 1993.)
22. Carter, Bob: Osztályokról a 90-es években (Eszmélet, 1996/32.)
23. Dahrendorf, Ralf: A modern társadalmi konfliktus (Gondolat, Budapest, 1994.)

24. Deák István: Volt egyszer egy tisztikar 1848–1918 (Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.)
25. Dobai Pál: A hivatásos katonai pálya presztízse napjainkban (ZMKA Akadémiai Közlemények, 1990/168.)
26. Dobai Pál: Konfliktusok, konfliktushelyzetek a Magyar Honvédség hivatásos állomány körében (Vezetéstudomány, 1992/11.)
27. Egység (A honvédszakszervezet lapja 2001/12., 2002/1., 2002/2.)
28. Érdekvédelem, érdekvédelem a hivatásos katonák szolgálati viszonyában Magyarországon Szakdolgozat (Készítette. Szekeres István ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1994.)
29. Értékek és értékrendek az ezredforduló Magyarországon Biztonságpolitikai füzetek (Szerkesztette: Vámosi Zoltán, Különszám, Budapest, 1999.)
30. EUROMIL Today, April 1999 Internet: <http://user.online.be/euromil>
31. Fapál László őrnagy: A politikailag motivált engedetlenség természete a hadseregben (Humán Szemle, 1996/3.)
32. Fapál László: A politikailag motivált engedetlenség természete a hadseregben (Humán Szemle, 1996/3.)
33. Foglalkozások rangsora (HVG, 1990. július 21.)
34. Fricz Tamás-Karsai Gábor-Pap Emília: A rendszerváltás szótára (Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1992.)
35. Fülöp László: Hogyan tovább BEOSZ? (Új Honvédségi Szemle, 1996/2.)
36. G. Márkus György: Veszedelmes viszonyok (Rendszerváltás és szakszervezetek) (Figyelő, 1992. április 23.)
37. Gál Anna: A hivatásos katona társadalmi szerepéről (Hadtudomány, 1999/3–4.)
38. Gazdag Ferenc: Magyar biztonságpolitika 1990–2000 (Új Honvédségi Szemle, 2001/12.)
39. Giesen, Hermann: Deutscher Bundeswehr-Verband Spitzenorganisation der Soldaten (Bonn, 1995.)
40. Greskovits Béla: Kétfarcú demokratikus kapitalizmus Magyarországon In: Kurtán Sándor-Sándor Péter-Vass László szerk. 1998, Magyarország évtizedkönyve I-II. kötet Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány
41. Harai Dénes: Gyakorlati kihívások a magyar katonai felsőoktatásban – a megújuló tisztképzésről (Új Honvédségi Szemle, 2001/12.)
42. Helyzetkép az érdekegyeztetésről (1990–1994) (Tanulmánykötet, Szerkesztette: Ladó Mária, Tóth Ferenc Budapest, ÉT-Phare, 1996.)
43. Héthy Lajos: Az Érdekegyeztető tanács és a táguló világ (Társadalmi Szemle, 1998/2.)
44. Horst Rohde-Karl Vilhelm Christiansen: 25 Jahre EUROMIL 25 years Published by: EUROMIL, Lensing Druck, Dortmund 1997.
45. Huntington, Samuel P.: A katona és az állam (Zrínyi Kiadó-Atlanti Kutató és Kiadó, Budapest, 1994.)
46. Internet: www.hungary.com/chan/coninus/lib/autonomy/aut03.htm
47. Jászai Samu: A magyar szakszervezetek története (Budapest, 1925.)
48. Jellinek, Georg: Általános államtan (Századvég kiadó, Budapest, 1994.)
49. Jobbiztonság-szociális biztonság Tapasztalatcsere konferencia (Budapest, 2001. május 10–11., Szerkesztette: Berki Erzsébet Kiadja: a Katonák a Törvényességért és a Jobbiztonságért Közhasznú Alapítvány és a Honvédszakszervezet, 2001.)
50. Kalmár János: Alternatívák Magyarországon a Szatmári béke után (Korona Kiadó, Budapest, 1997.)
51. Kassai László: A módosított Szolgálati Szabályzatról (I.) (Új Honvédségi Szemle, 2002/1.)

52. Kassai László: A módosított Szolgálati Szabályzatról (II.) (Új Honvédségi Szemle, 2002/2.)
53. Kastaly Ildikó: A katonatiszt társadalmi presztízseről (Honvédelem, 1982/11.)
54. Katonaetika Tanulmánygyűjtemény (Szerkesztette: Molnár Károly honvéd ezredes, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993.)
55. Keleti György: A honvédelem, a haderőreform kérdéseiről (Új Honvédségi Szemle, 1995/4.)
56. Kiss Zoltán László: Modernizációs kihívások előtt a magyar tisztikar (Új Honvédségi Szemle, 1998/4. füzet)
57. Kolosi Tamás-Róbert Péter: A rendszerváltás társadalmi hatásai (Valóság, 1992/2.)
58. Kosáry Domokos: A történelem veszedelmei (Írások Európáról és Magyarországról, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.)
59. Krizbai János: A Magyar Honvédség humánpolitikájának új irányai (Új Honvédségi Szemle, 2001/12.)
60. Magyar biztonság- és védelempolitikai dokumentumok 1989–1998 (Szerkesztette: Gazdag Ferenc, Budapest Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 1998.)
61. Magyarország hadtörténete (Szerkesztő: Borus József, Zrínyi Katonai Kiadó, 1984.)
62. Magyarország NATO-tagsága és a honvédelem átalakítása (Tanulmányok és dokumentumok, Szerkesztette: Juhász Erika, A Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar közös kiadványa, Budapest, 2000.)
63. Mécs Imre: A civil szervezetek – kontroll és együttműködés (Új Honvédségi Szemle, 2001/12.)
64. Mi a politika? (Szerkesztette: Gyurgyák János Századvég Kiadó, Budapest, 1994.)
65. Mikics Lajos: Politika, úriság és becsület Horthy tisztikarában (Budapest, 1981.)
66. Munkásmozgalom-történeti Lexikon (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1972.)
67. művelődéstörténeti tanulmányok Budapest, 1989.)
68. Nyíri Tibor: Érdekérvényesítés a Magyar Honvédségben (Új Honvédségi Szemle, 1999/10. füzet)
69. Ocskán Mihály: A tiszt-, tiszthelyettes és hadköteles állomány munkaügyi kapcsolatainak jelene és lehetséges jövője (Szakdolgozat. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Humánmenedzsment Szak 2000.)
70. Paraizs József – Radványi Lajos: Alapvető jogok és az érdekvédelem kérdései hadseregi vetületben (Honvédelem, 1990/4.)
71. Péter László-Szabó Gusztáv: Korjelenség, vagy "kór" jelenség (Új Honvédségi Szemle, 1992/12.)
72. Piriti Ottó: Az érdekek hálójában (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.)
73. Pokol Béla: A professzionális intézményrendszerek elmélete (Budapest, 1992.)
74. Remek Éva: A prognosztizálható biztonsági kihívások hatása a fegyverzetre és a technikára (Új Honvédségi Szemle, 2002/1.)
75. Rendszerváltás és társadalomkritika Tanulmánykötet (Szerkesztette: Krausz Tamás Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.)
76. Réti Tamás: A szakszervezetek helyzete Magyarországon (Európa Fórum, 1994/4.)
77. Révai Nagy Lexikon VI. kötet
78. Saád Ferenc dr. százados: A tiszt mint a hadseregszellem hordozója (Magyar Katonai Szemle, 1939/6.)
79. Sári János: Az állam mint Leviatán?: Töprengések az állam társadalmi szerepvállalásáról a szociális jogok ürügyén (Társadalmi Szemle, 1996/6.)
80. Schmidt Péter: Szociális jogok és társadalmi berendezkedés (Társadalmi Szemle, 1998/6.)
81. Segédanyag a katonák érdekvédelmi szövetsége egyesületeinek megszervezéséhez (HM Módszertani Központ, 1990.)

82. Sipos Géza : Készül az etikai kódex (Új Honvédségi Szemle, 2001/12.)
83. Sipos Géza: A tiszték műveltségéhez (Új Honvédségi Szemle, 1996/5.)
84. Sipos Géza: Tízéves a bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége (Új Honvédségi Szemle, Különszám, 1999.)
85. Sipos Péter: A szociáldemokrata szakszervezetek története Magyarországon (MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1997.)
86. Szabó János. A honvédtisztek képzettségi mutatóinak változása a rendszerváltás során (Új Honvédségi Szemle, 1996/5.)
87. Szabó János: A fegyveres erők civil kontrollja (Új Honvédségi Szemle, 1995/6.) füzet
88. Szabó János: A haderőreform néhány szociológiai aspektusa (Hadtudomány, 1996/1.)
89. Szabó János: A hivatásos honvédtiszt helye a társadalomban (Új Honvédségi Szemle, 1995/6.)
90. Szabó János: A védelmi szektor átalakításának problémái és a katonai létszámcsökkentés munkaerőpiaci hatásai (Társadalomkutatás, 1992/4.)
91. Szabó János: Az érdekképviseletek helyzete (Külföldi hadseregek) (Új Honvédségi Szemle, 1995/6.)
92. Szabó János: Haderő-átalakítás (Az ezredforduló haderőreformjának előzményei, jellemzői és perspektívája, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2001.)
93. Szabó János: Humán erőforrás és NATO-kompatibilitás (Új Honvédségi Szemle, 1996/2.)
94. Szabó János: Humán konfliktusok a magyar honvédségben (Vezetéstudomány, 1992/11.)
95. Szabó János: Kultúraváltás a védelmi szektorban (Új Honvédségi Szemle, 2001/12.)
96. Szabó János: Valóban bomlik-e a hadsereg? Múlt-Jelen-Jövő 6. Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ 1991.
97. Szabó Mária: A civil kontroll német megoldása: az Innere Führung (Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997.)
98. Szabó Miklós: Védelempolitika civilben és uniformisban (Új Honvédségi Szemle, 2001/12.)
99. Szakszervezeti Lexikon (Népszava, Budapest, 1987.)
100. Tanulmánygyűjtemény (A biztonság, a védelem, a haderőreform, a haderő-átalakítás aktuális kérdései, Válogatta és összeállította: a HM Oktatási és Tudományszervező Osztálya, Budapest, 1997.)
101. The Budapest Declaration released at the EUROMIL Presidium meeting 9 May 1999.
102. Thoma László: A baloldal dilemmája: a szakszervezet (Mozgó Világ, 2002/1.)
103. Tíz éve a katonákért 1991–2001 (Szerkesztette: Remek Éva, Kiadja: Honvédszakszervezet, 2001.
104. Tocqueville, Alexis de: A demokrácia Amerikában Válogatás Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.)
105. Tocqueville, Alexis de: A régi rend és a forradalom (Atlantisz, Budapest, 1994.)
106. Tóth András: A magyar szakszervezetek a politika és a gazdaság viharában (Politikatudományi Szemle, 2000/9.)
107. Tóth Antal: Érdekvizonyok a magyar társadalomban a rendszerváltás után (Politikatörténeti füzetek XI., Napvilág Kiadó, 1998.)
108. Weber, Max: A tudomány és a politika mint hivatás (Kossuth, Budapest, 1995.)
109. Weber, Max: Gazdaság és társadalom 2/3. (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996.)
110. Wolf, Peter: A honvédelmi megbízott, Hans Siegel Alapítvány 1993.

111. 10/1988.(HK 7.) HM ut.
112. 55/1989.(HK 11.) HM ut.
113. 79/1989.(HK 18.) HM ut.
114. 112/1989.(HK 26.) HM ut.
115. 145/1989.(HK 30.) HM ut.
116. 1989. évi VII. tv.
117. 1989. évi XXXIII. tv.
118. 2/1989.(HM rendelet)
119. 4/1989.(HM rendelet)
120. 6/1989.(HM rendelet)
121. 7/1989.(HM rendelet)
122. 11/1993.(III. 12.) OGY határozat a Magyar Köztársaság (MK) biztonságpolitikájának alapelveiről;
123. 27/1993.(IV. 23.) OGY határozat a MK honvédelmének alapelveiről
124. 94/1998.(XII. 29.) OGY határozat a MK biztonság-és védelempolitikájának alapelveiről
125. Alkotmánybíróság 48/1991.(IX. 26.) hat.
126. 51/1991.(X. 29.) hat.

MELLÉKLETEK

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. számú melléklet: Jegyzőkönyv (Forrás: eredeti)
2. számú melléklet: Levél Dr. Für Lajoshoz (Forrás: eredeti)
3. számú melléklet: Felhívás a Magyar Honvédség hivatásos katonáihoz (Forrás: eredeti)
4. számú melléklet: Miniszteri levél a szervezőkhöz 1990. augusztus (Forrás: eredeti)
5. számú melléklet: Célkitűzések 1990. szeptember (Forrás: eredeti)
6. számú melléklet: KÉSZ Ideiglenes Intézőbizottság 1990. szeptember (Forrás: eredeti)
7. számú melléklet: Beadvány az Alkotmánybírósághoz 1990. szeptember (Forrás: eredeti)
8. számú melléklet: Jelentés a HM Kollégium számára az érdekvédelemről 1990. szeptember (Forrás: eredeti)
9. számú melléklet: Miniszteri levél a tiszti és tiszthelyettesi állományhoz 1990. november (Forrás: eredeti)
10. számú melléklet: A KÉSZ Alapszabálya 1991. (Forrás: eredeti)
11. számú melléklet: Az EGYSÉG havilap első száma 1992. október (Forrás: eredeti)
12. számú melléklet: A KÉSZ első költségvetése (Forrás: eredeti)
13. számú melléklet: Együttműködési megállapodás és Ügyrend, a HOVÁT megalakításához 1992. (Forrás: eredeti)
14. számú melléklet: Interjú az EIROMIL elnökével a szervezetről (Forrás: eredeti)
15. számú melléklet: Az EUROMIL tagszervezetei (Forrás: eredeti)
16. számú melléklet: A KÉSZ négy éves programja 1993. (Forrás: eredeti)
17. számú melléklet: Közlemény a HOSZ megalakulásáról 1995. (Forrás: eredeti)
18. számú melléklet: Határozat a HOSZ I. Kongresszusán 1995. (Forrás: eredeti)
19. számú melléklet: Tájékoztató a Nagygyűlésről 1995. november (Forrás: eredeti)
20. számú melléklet: Felhívás aláírás gyűjtésre 1996. (Forrás: eredeti)
21. számú melléklet: Aláírások átadási jegyzőkönyve 1996. (Forrás: eredeti)
22. számú melléklet: Felhívás demonstrációra 1997. (Forrás: eredeti)
23. számú melléklet: Volentér Mihály beszéde a demonstráción 1997. (Forrás: eredeti)
24. számú melléklet: Kormány nyilatkozat az illetménytábla bevezetéséről (Forrás: eredeti)

25. számú melléklet: Megállapodás az 1998. évi bérfejlesztésről (Forrás: eredeti)
26. számú melléklet: Pénzügy levele a reprezentativitásról 1997. (Forrás: eredeti)
27. számú melléklet: EUROMIL elnök levele a demonstrációról 1997. (Forrás: eredeti)
28. számú melléklet: HOSZ II: Kongresszus határozatai 1998. (Forrás: eredeti)
29. számú melléklet: HOSZ vélemény a stratégiai felülvizsgálatról (Forrás: eredeti)
30. számú melléklet: EUROMIL Küldöttgyűlés Dániában (Forrás: eredeti)
31. számú melléklet: Tagozat tapasztalat. Légierő tagozat (Forrás: eredeti)

